

KÖSSI KAATRA

16

ÄITI JA POIKA

◆
Kuvaus köyhälistökorttelista

Helsinki
OSAKEYHTIÖ TYÖ

KÖSSI KAATRA

ÄITI JA POIKA

Kuvaus köyhäinkorttelista

*

Helsinki 1924
Osakeyhtiö Työn Kirjapaino

Äitinsä muistolle omistaa nämä rivit

Tekijä.

Kun äidin raskaana velvollisuutena oli synnyttää kuopuspoikansa kivulla, ei perheellä ollut mitään kotia. Isän syntymäkodissa, missä kuopukselle lahjoitettiin henki, ei ollut paljon tilaa, vielä vähemmän arvattavasti sukulaisille, jotka kiersivät maata ja mannerta ja laittoivat lapsia, vaikkei heillä ollut mihin päänsä kallistaisivat. Ja niin syntyi kuopus kovin huonon tähden alla, kodittomuuden ja turvattomuuden tähden, ja se lähti heitä seuraamaan miten yrittivätkin uurastaa, miten yrittivätkään potkia tutkainta vastaan.

Järjestelmä ei suvainnut, että heidän laisillaan oli mitään pysyvää perhettä eikä kotia. Se iskee nuuskaksi jyhkeämpääkin tekoa olevain ihmisten tuulentuvat kodista ja perheestä, mitä sitten tällaisten kiinteätä pistettä vailla olevain haihattelijain, jotka, vaikka kantaisivatkin nöyrinä kaikki kortensa kapitaalın jumalan alttarille, eivät kuitenkaan koskaan ymmärrä eivätkä jumaloi yksilöllisen hyödyn olemusta.

Kuopus oli niin nuori, kun isänsä kuoli, ettei tuskin muistanut hänestä enempää kuin mielikuviokuvan. Ajatteli mielellään, että tämän sielussa oli jo varhain välähtänyt ajatus siitä, ettei mistään tulisi missään tapauksessa mitään, seikka, mikä sai hänet ennen aikaan hellittämään ja tarpeettomassa määrässä etsimään lohtua lasista ja täten auttamaan järjestelmän työtä: pois aprikoivat tuulenpieksijät! Lasin pohjasakkana olivat tuberkelibasillit, ja ne menestyvät erinomaisen hyvin epävarmoissa oloissa, ravintoniukkuudessa ja huoneissa,

jotka ulvovat hataruuttaan, mutta joista vuokra on yhtä kaikki aina ja säännöllisesti maksettava. Nurkasta nurkkaan viuhuva viima se lopuksi sammutti kuopuksen isän hengenliekin, ennenkuin tämä oli ehtinyt edes ”parhaaseen” miehuuden ikään.

Kuopuksen veli taas piti vieläkin suurempaa kiirettä. Oli jo kahdenkymmenenviiden vuoden vanhana valmis — rintaheikkous, sanoi lääkäri. Oli kai totta. Mutta miksi ei yhtä hyvin elämänheikkous ylipäänsä? Hänessä sanottiin olleen paremman kipinän. Mutta köyhäinkortteleissa ei saa olla mitään paremman kipinää. Jos siellä kuka lähtee sen valohoukutuksen perässä, polttaa siipensä, sortuu — ehdottomasti. Köyhäinkorttelit maksavat raskaan veron niissä, jotka ovat huikaisseet silmänsä aavistuksen valossa ja olemassaolon taistelun unhoittaen pyrkivät siihen. Köyhäinkortteleissa on raadettava. Niissä ei saa lekotella hengen tulenkielet.

Ne paloivat väkevästi myös äidissä, mutta hänen onnensa taikka onnettomuutensa oli, että tämä uskoi niiden singahtaneen suoraan jumalan kädestä kuin Zeun salama- main, jumalan, joka loi taivaan ja maan, ja antaa ihmisille kuoleman jälkeen palkan päärryissä ja kalliissa kivissä, antaa sitä kirikkaamman kruunun, kuta enemmän kärsivät. Tällainen usko sopi järjestelmään. Siihen sopii kaikki sellainen usko, jonka mukaan köyhä saa palkkansa joskus tulevaisuudessa — taivaan Eedenissä. Samaan aikaan kun tämä usko piti äitiä pystyssä kaikissa vaikeuksissa, iski järjestelmä mäihäksi tämän perheen ja kodin. Ei kumpikaan, enempää järjestelmä kuin jumalakaan, antaneet hänelle koskaan pienintäkään etulaukausta, ei sinnepäinkään kohtuullista palkkaa ponnistuksista, niin, eipä edes aina ponnistelumahdollisuuksiaan.

Ja niin täytyi kaiken hajota heidän käsistään, kodin, perheen. Se ei lopuksi ollut suuri, kaksi ihmistä, äiti ja kuopus. Mutta siinäkin oli liikaa. Milloin tahansa he jälkeinpäin yrittivätkään solmia lankoja yhteen — aina katkesivat ne, aina joutuivat he virran vietäväksi.

Kunnes heidän tiensä lopuksi erkani niin, että vain jostakin kaukaa huuhuelivat toisilleen, ja vain joskus, kun jompikumpi oli tykkänään lyyhättää läjään, juoksivat heidän uransa nopeasti toviksi yhteen. Merkillistä kyllä, oli se useimmiten nuorempi, kuopus, joka oli hoivan tarpeessa. Äidillä oli jumalansa. Hänellä ei siis voinut olla mitään epätoivoakaan. Uskonnon hurmio teki hänelle elämän hulluudestakin viisauden. Mutta pojalla ei pitkään aikaan ollut mitään sellaista, ja siksi meni hän niin pian nurin ja tarvitsi apua. Vasta kun valveutunut työväenluokka opetti kuopukselle taistelunsa uskon ja tämä alkoi tavoitella luokkansa mukaan, vasta sitten oppi hän ymmärtämään omaansa ja kaikkien varjon puolelle joutuneiden vaivaa ja luottamaan joukkojen voimaan eikä itseensä, enempää kuin haaveiden henkiinkään. Mutta tämä kaikki tapahtui varsin myöhään, niin myöhään, että hän oli jo moneen kertaan ollut pakotettu epätoivoisaan hakemaan turvaa äitinsä luota, joka aikoja sitten olisi itsekin tarvinnut hoivaa ja suojaa.

Tämä köyhäin turva ei ole sitä laatua kuin niiden, joilla on juhla joka paikassa, joita odottaa notkuva pöytä ja lämmin liesi menivätpä minne hyvänsä. Köyhien turva rajoittuu joihinkin lämpöisiin silmäyksiin, osanottoon ja ymmärtämyksen, jota monesti tuskin sanakaan on korostamassa, mutta joka yhtäkaikki elähyttää ja auttaa taas kappaleen matkaa pää kurussa kulkiessa järjestelmän okatietä.

Mutta sitten joutuivat he niin kauaksi toisistaan, ettei enää käynyt huuhuleminenkaan. Järjestelmä oli käynyt hyökkäämään. Kuopus kuului niihin, jotka epäilevät sen kaikkivallan iäisyyttä, puhumattakaan nyt sen oikeudellisuudesta, ja tuli hetki, jolloin näiden olo isänmaan päällä kävi liian ahtaaksi. Toisille näistä avasi isänmaa soraisen sylinsä, toiset otti oka-aidat hoiviinsa, kolmannet etsivät hoivaa muista isänmaista, toiset varmemmista, toiset epävarmemmista, mikä mistäkin. Kuten vanhalla järjestelmällä, on sen lapsipuolillakin isänmaansa kaikkialla,

s.t.s. ei missään, missä järjestelmällä on käytössään vanha valtansa. Mutta kaikkialla ei sen rumputuli pauhaa yhtä aikaa, ei se hyökkää yhtä ankarasti.

Ja tapahtui sellainen ihme, että kun järjestelmällä ei enää ollut tarjottavana muuta kuin oka-aitansa ja nyrkinsä, että haihattelijakin pääsi täysin selville siitä, että tässä oli kysymys jostakin hyvin vakavasta, mitä ei enää käynyt kiertäminen kauniilla sanoilla eikä passiivisella odotuksella. Oli siis oltava itsekin vakavissaan, ellei mielinyt kerrassaan arvottomasti sotkeutua vahvan anturan alle. Oli otettava lujin ottein elämästä kiinni. Oli oltava valmiina seisomaan kannoillaan ja purtava hampaat yhteen. Lempo soikoon: tässä ei ollut kysymyksessä ainoastaan jotkut yksilöt, tässä oli kysymys kokonaisesta luokasta. Tässä oli toden teolla kasvettava mieheksi, tässä oli päästävä olosuhteiden alennuksesta, tässä oli ponnisteltava yhteisessä teossa perikatoa vastaan itsensä vuoksi, luokkansa vuoksi, sillä ei käynyt ajattelemisen toista ilman toista, ne kun olivat yksi ja sama asia.

Ja kuinka ollakaan: juuri silloin kun kaiken piti olla kaikkein huonoimmin, tekikin poika yhtäkkiä sellaisen keksinnön, että elämä kävi laatuun elää, että kaikki oli paremmin kuin milloinkaan ennen. Kuopuksellakin oli elävä uskonsa. Se kannusti järjestelmälliseen, voimia tarpeettomasti säästämättömään uurastukseen, opetti luopumaan seikoista, jotka eivät olleet välttämättömän tarpeellisia, ajoi yksinkertaisuuteen, totutti säännöllisyyteen ja sen nautintoihin, kasvatti elämään kirveensilmässä ja olemaan suhteellisen onnellinen.

Eikä ainoastaan suhteellisen onnellinen, vaan jopa kohotti monesti tuntemaan ihan yltäkylläistä ilon hurmiota, työn tyydytystä ja menestyksen elähyttävää nautintoa.

Tämä uusi onnentunne se sitten, aivan samoin kuin ennen onnettomuudet ja vastoinkäymiset, herätti kuopuksessa vastustamattoman tarpeen lähestyä äitiään. Sillä ihminen tuntee yhtä suurta tarvetta tuoda jollekin toi-

selle julki ilonsa kuin surunsakin ikäänkuin alkoholisti, joka naukkaa yhtä hyvin murheeseensa kuin mielihyväänsäkin. Äiti ja kuopus olivat noina kohtalonvuosina tuskin kuulleet halaistua sanaa toisistaan. Parahiksi vain sen verran, että jäljillä olivat. Oli paljon puhuttavaa, jopa kuopuksen mielestä paljon selitettävääkin. Pojalla oli monia arkoja asioita. Ei poliittisia, sillä mitä nyt hautaanhoippuroivat, jumalaapelkäävät äidit poikainsa politiikasta. Rakkaus, se on äitien politiikka. Mutta oli muita takkuisia pasmoja. Eivät toisin sanoen olleet aikoihin puuttuneet lähemmin toistensa asioihin. Kumpikin oli elänyt omaa elämäänsä. Oli tietysti ollut aika, jolloin äiti oli toivonut kuopuksestaan kunnan ihmistä, normaalkansalaista, jumalanlasta. Mutta tämä toive oli pettänyt niin moneen kertaan, että äiti varmaankin oli sen tyystin unohtanut ja sopeutunut poikaansa sellaisena kuin tämä oli — auttamattomana maailmanlapsena.

Ja kuopus muisteli yhä uudestaan ja uudestaan, kuinka äidin hapsot olivat yhtäkkiä käyneet lumivalkeiksi, kun tämä oli 1918 saanut väärän tiedon, että poikansa oli surmattu. Silloin valkaistiin niin paljon eikä vähiten köyhäinkorttelien vanhusten hapsia. Sittemmin oli äiti kirjeissään ilmoittanut, että alkoi käydä huonoksi ja voimattomaksi ja ettei hänellä enää olisi pitkiä aikoja eletävänä ja että hän saisi heittää taakkansa jumalan jalkain juureen.

Tällöin syntyi pojassa palava tarve lähestyä äitiään kerrankin lapsena, jolla ei tarvinnut olla mitään kaihdettavaa äitinsä edessä, poikana, joka kuitenkin kaikin jällen kerran koki äidinlämmön kaipiota, joka tunsu tarvetta sovittaa ja hyvittää monia ja anteeksi-antamattomia laiminlyöntejään, sillä köyhyys on mainio johdattamaan laiminlyönteihin ja velkain unohtamiseen. Mutta ennen kaikkea koki poika tarvetta päästä sopuun, minkä omaisten välinen luottamus ja keskinäinen ymmärrys tuottaa.

Ja niin kirjoitti hän äidilleen koristelematta, kainoste-

lematta kaikellaisista, erehdyksistään, vaikeuksistaan mutta myös auvosta, mitä oli saanut kokea. Pyysi äitiä koettamaan ymmärtää poikaansa eikä ennen kaikkea vastaamaan millään vuorisaarnalla.

Poika kaipasi niin sydämestään evankeliumia, iloista sanomaa; laista ja sen julistamisesta piti kyllä huolta järjestelmä, joka oli eroittanut tuhannet äidit lapsistaan, toiset iäksi, toiset ajaksi, purkanut tuhannet sydämensiteet ja kylvänyt kuolemaa ja onnettomuutta köyhäin-korttelien jokaiseen kotiin....

Vastausta varrotessaan hän muisteli....

Mutta selaillessaan menneiden keltalehtiä teki poika sen merkillisen havainnon, että ne kertoivat vallan odottamattoman vähän äidistä. Niissä oli lähtemättömänä kaikellaista, sarja vieraita ihmisiä, naisia ja miehiä, kaikellaisia tapauksia, monia murheellisia, syyttäviä mutta myös harmittomiakin seikkoja, vieläpä aivan jonninjoutavia sattumia, jotka vähäpätöisyytensä vuoksi luulisi voitavansa elää hetkessä, mutta joiden muisto yhtäkaikki seuraa aina haudan partaalle.

Äitiä vain ei tahtonut löytyä.

Penkoi ja penkoi, kunnes viimein helähtivät pojan korvissa äidin tutut kauniit hyrelmät, laulut Jeesuksesta ja niistä, jotka

''virran rannall' astelee,
kädessä palmut kilvan rientelee'',

autuaista armonsaaneista ''Karitsan veressä'', joiden vaivat ja murheet ovat ohi ja jotka saavat loppumattomiin iloita ja riemuita siellä, ''missä lunastettuun kiitosvirsi soi''.

Äidillä oli ei ainoastaan rehevä mielikuviutus ja makua, vaan myös viehkeä laulunlahja. Hänen rikkaat henkensälahjat varmaankin ammoisina aikoina olivat huutamalla huutaneet hedelmällisempää maaperää, armahdusta,

aurinkoa. Ja jos niillä monilla, kymmenillä ja ehkäpä sadoilla, joita hän kuudenkymmenen vuoden kuluessa hyssytteli käsivarsillaan, joiden vuoteiden luona hän valvoi ja kulutti itseään säie säikeeltä, solu solulta, olisi ollut hänen sielunsa rikkaus, jota omistavain, etuoikeutettujen, heidän armojensa ja muiden sellaisten lapsina olisivat olleet tilaisuudessa mielin määrin kartuttamaan ja kehittämään, niin olisi yhteiskuntaa siunattu kokonaisuella joukolla kykyjä, taiteilijoita ja valioihmisiä, joiden onnellisena tehtävänä on syventää, avartaa ja kaunistaa muidenkin ihmisten elämä, kun useimmista heistä sen sijaan arvattavasti kasvoi työtätekevän luokan rasittajia ja elämän samentajia.

Tuo äidin kipinä, jolle ei koskaan ollut tarjoutunut tilaisuutta leimahtaa ilmiliekkiin, se hehkui hänen hyremissään. Laulu oli hänen köyhyytensä häkkilintu aina siihen asti, kunnes ylenpalttinen, koskaan loppumaton suru sorrutti hänen äänensä, kunnes kurjuuden vehka-leipä tartutti tähän hänen kurkkuunsa.

Ensimmäinen pojan ilmielävä muisto äidistään keskittyi yhteen niistä nurjuuden sopista, jotka asuntokeinoteltu varaa kaikkein köyhimmille, niille, joilla on kaikkein vähimmin varaa maksaa, mutta jotka todellisuudessa maksavat kaikkein enin.

Äiti istui työnsä ääreen kumartuneena ja lauloi. Ja työnsä? Niin yksitoikkoisen kiduttavaa ja hengetöntä kuin koskaan mikään työ: liisteröi tulitikkurasioita. Poika muisti tämän erikoisen hyvin sen vuoksi, että sitä liisteriä oli käynyt laatuun varkein pistellä poskiinsa.... Tulitikkutehtailijoille oli siihen aikaa edullista valmistuttaa rasiat käsin. Poika ei koskaan saanut tietää, mitä siitä työstä oli maksettu, mutta jos äiti oli saanut pennin sadalta, niin lienee poika arvannut lähimaille. Myöhemmin on varmaan keksitty koneita, jotka säästävät ihmistyötä niin, ettei tehtailijan tarvitse niistä suorittaa enempää kuin mahdollisesti pennin tuhannelta — rauhanaikaisessa rahassa laskettuna.

Äiti ei luonnollisesti ollut alkanut uraansa tällä proosallisella aherruksella. Ennenkuin kuopuksen silmät tulivat seuraamaan hänen uurastustaan, oli äiti jo maksanut elämälle parinkymmenen vuoden pakkoveron työnä.

Mutta siihen aikaan riippui perheen toimeentulo siitä, kuinka monta tuhatta, kymmentätuhatta ja sataatuhatta rasiaa äiti kykeni liisteröimään kokoon, ja poika arvasi, että häitä oli pakottanut äidin joka hetki ja päivä yrittämään henkensä edestä.

Myöhemmin paperoi hän makeisia. Tämä työ ei kiinnittänyt pojan mieltä yhtä paljon kuin tulitikkurasiat. Jokainen keisarikaramelli, mikä äidin näppärissä sormissa sukelsi kauniiseen paperiin, oli kyllä kuin pojan suusta varastettu. Mutta äiti oli antanut ehdottomasti noudatettavan määräyksen, ettei niihin pitänyt koskea. Kaikki karamellit punnittiin, ennenkuin annettiin paperoitaviksi, ja mitä sen jälkeen mahdollisesti puuttui, se lyhennettiin palkasta. Karamellit olivat siis suljettu taivas. Ja jälkepäin oli poika järkeillyt, että jos hänen mielitekonsa jo silloin olisi johtanut näpistelyyn, ei äiti olisi koskaan saanut mitään palkkaa, sillä karamellitaitilija oli yhtä kitsas kuin hänen tulitikuilla keinotteleva virkaveljensä.

Nämä olivat kaikkein huonoimpain aikain aherruksia, mitkä osoittivat, että perheen elintason kurvi oli syvimässä notkossaan. Parempina aikoina kävi äiti tehtaassa taikka toi sieltä kotiin valtaisia pöytäliinoja ripsutettavaksi. Tämä kausi alkoi jo silloin, kun isäpappa vielä oli yskinyt vuoteellaan ja jolloin äiti kaksitoistatuntisen työpäivänsä jälkeen sai askarrella kotipuuhissa, katsoa sairasta, korjata syrjään ysköksiä, laittaa ruokaa, pestä, siistiä, kunnostaa kotia, missä tosin herran kiitos ei ollut paljon kunnostamisen varaa. Ja periodi jatkui pitkiä vuosia. Välistä oli kiireempää, niin että äidin oli noustava aamuyöstä, mutta välistä sattui, ettei ollut lainkaan mitään työtä, jolloin äidin laulut Jeesusuksesta alkoivat niin pahasti särähdellä ja katkeilla.

Kunnes tehdas sai hänestä kyllikseen, ehkäpä pöytäliinat ripsuttivat itse itsensä, ehkeipä hän enää jaksanut sitä menoa, vaikea sana. Pääasia vain oli, että äidin tehdaskausi päättyi niihin aikoihin, jolloin pojan oli katsottava eteensä ja hiljalleen lähdeittävä kotoa.

Äiti oli vanhentunut, hapsensa alkoivat käydä harmaiisiin, oli palattava taas siihen, mistä hän oli alkanut: vieraisiin keittiöihin, vieraisiin lastenkamareihin, valvottava tautivuoteilla, vaalittava mielisairaita, tehtävä mitä tahansa ja milloin tahansa ja millä ehdoilla tahansa — järjestelmä päätti kaikesta.

Oli alkanut orjauransa lasten vaalinnalla kuutisenkymmentä vuotta sitten, jolloin hänen sielunsa oli uhkunut salattuja rikkauksia ja laulunsa helkkyneet hopeisina ja pettämättöminä. Pitkään iltaan kallistuessaan, jolloin aika oli tuiskunut tukkansa valkoiseksi, sorruttanut laulunlahjansa ja riistänyt äidiltä kaiken muun paitsi handantakaisen iäisikävoinnin, kyhjötti hän edelleen kehtojen luona. Ja vain sinä väliaikana, jolloin hänen olisi pitänyt saada huoltaa ja vaalia omia lapsiaan, esti järjestelmä hänet siitä.

Köyhällä ei saanut olla mitään omia lapsia, ei äidinvaistoja, ei mieskohtaisia rakkaudeniloja. Köyhän oli tuotava sisimmät sielunsakin aarteet järjestelmän alttarille. Ja niin oli hän voinut huoltaa omia lapsiaan vain varkain, sivumennen ja suoriuduttava heistä niin pian kuin suinkin mahdollista, jotta sanomaton hellyytensä ja lapsirakkautensa olisi säästynyt vieraille, jotta järjestelmä ei olisi tehnyt kokonaan loppua hänestä, hänestä ja hänen lapsistaan.

Siten pirstasi järjestys, joka oli suojelijakseen huddattanut saman jumalan, jota äiti oli ikänsä palvonut ja jonka armoa, hyvyttä ja rakkautta hän oli lakkaamatta ylistänyt, heidän perheensä ja yhteisen kotinsa auttamattomasti ja ainiaaksi. Sillä mitä aikaisempaan lapset menettävät kotinsa hoivan, sitä vähemmän ymmärtävät he sitä kaivata, sitä vähemmän ponnistelevat he sen uudel-

leen pystyttämiseksi, jos nimittäin nyt järjestelmä ottaisi sen verran torakahtaakseen, että sen lapsipuolet onnistuisivat hankkimaan itselleen tällaisen ylellisyyden.

Ja jos elämä on sietämätön taakka ja onnettomuus niille, jotka niin sanoaksemme ovat syntymästään asti määrätty raatamaan ilman, että liika mielikuvitus taikka henkiset lahjat olisivat houkuttelemassa tahdista — mitä ei koskaan ole hyvä mennä arvailemaan — niin minkälaiseksi taakaksi kasaantuikaan se äidin hennoille harveille, hänen, jonka verraton jumalansa varmaan hirvitävässä erehdyksessä oli tuominnut käsikivien kampiin, vaikka hänen sielunsa rikkaus ja lahjainsa monipuolisuus ilmeisesti olisivat edellyttäneet vallan toista elämänuraa. Äiti sai kiittää onneaan, että hänen jumala-uskonsa oli ollut niin väkevä, ettei se ollut kaikista hänen kärsimyksistään horjahtanut ja ettei järjestelmän mielettömyys ollut kyennyt tekemään ylenpalttista hyveestä pahetta. Vähemmästäkin olisi varmaan moni hänen sijassaan kadottanut uskonsa ja kironnut päivän, jona syntyi.

Kirjoitetaan kirjoittamistaan ensimmäisten kristittyjen vainoista aikana, jolloin kristillinen kirkko ei vielä ollut varttunut itse vainotoimia harjoittavaksi mahdiksi, kerrotaan, kuinka villipedot repivät heitä kappaleiksi, kuinka heitä ristiinnaulittiin ja kiedottiin pikikankaaseen, minkä jälkeen heidät elävinä rovioina poltettiin. Mutta paljon lievempi ei ollut äidinkään kohtalo: erä erältä kulutettiin hänen lihaksensa iänikuisessa rasittavassa työssä, kaksitoistatuntiset työpäivät tehtaassa, kaksikymmenneljäntuntiset valvonnat sairavuoteiden ja kehtojen ääressä, kodin menetys, lasten menetys, kaiken menetys, hukka ja onnettomuus, mitä se oli muuta kuin sielun silpomista pala palalta, pala palalta, loppumattomiin.

Oli kulunut jo vuosia siitä, kun poika oli hänet viimeksi kohdannut. Oli ollut käymässä vanhassa kotikau-pungissaan. Silloinkin oli heillä ollut niin kiire, niin kiire. Ikäänkuin ei hautaan ehtisi vähemmälläkin. Pois lähtiessään oli poika viimeksi kohdannut hänet kadulla.

Oli kylmä tammikuun ilta, tuuli ulvahteli ja jäinen viima etsi kohtaa mihin purra. Sopertelivat siinä jäähyväis-sanoja. Poika sieppasi äidin syleilyynsä ja ällistyi: niin pieni ja kevyt ja kurttuinen ja vähäpätöinen tämä oli! Ja koko paluumatkan ajatteli poika, miten niin pieni lihaskone oli voinut niin kauan keskeytymättä käydä, liisteröidä kokoon niin monen monta tuhatta tulitikkurasiaa, solmia niin ja niin monta miljoonaa ripsua, vaalia niin monta kymmentä taikka sataa lasta, hyödyttää niin paljon toisia ja jäädä niin kokonaan kaikkea vaille. Vaikka sillä on suojelijanaan niin voimallinen jumala, jonka ei pitänyt antaa aurinkonsa paistaa ainoastaan väärille vaan myös vanhurskaille, ei ainoastaan niille, jotka eivät tee työtä eivätkä kehrää, vaan myös niille, jotka tekevät kaiken.

Mutta tottapa tässä oli jotakin vinossa, ajatteli poika, sillä runsaassa puolisivuotiskaudessa pitäisi toki muuten onnenpyörän edes joskus kääntyä, jokin jumalallinen sattuma tuolloin tällöin järjestää niin, että siihen asti kokonaan unohdettu saisi astua elämän pitopöytään ja virkistää työn runtelemaa ruumistaan ja surun sortamaa sydäntään.

Mutta köyhäinkortteleissa ei onnenpyörä koskaan käänny, jos sitä yrittää petkuttaa uurastuksella ja alistuvaisuudella ja uskolla siitä, että hyve saa palkintonsa.

Päinvastoin: köyhäinkorttelien ihmiset kiittivät, jos saivat luvan hiljakseensakaan kituutella ilman että sattui mitään suurempia romahduksia, ettei aamulla työhön lähtenyttä perheenisää taikka poikaa tuotu takaisin puoli-kuoliaana vaivaisena taikka ei tuotu lainkaan kotiin, milloin omaiset saivat mennä ruumishuoneeseen katsomaan mitä perheen huoltajasta ja tuesta mahdollisesti oli jälellä. Taikka ettei isillä ja pojilla ollut mihinkään mentävää, ei työtä, mihin käyttää työinnosta värähteleviä jäntereitään, milloin tehdaskapitaali piti edullisempana antaa koneiden seistä elottomina ja tuottamattomina, niin

teräskoneiden kuin lihaskoneidenkin, joista viimeksimainituista ei joutoajalta mennyt mitään pääomankorkoa.

Ei! Köyhäinkortteleissa ei ole mitään sokean onnen lapsia, ei kohtalon suosikkeja. Järjestelmä voi kyllä lahjoa joitakin, sille on edullista, että köyhäinkorttelien rajavaiheilla on valittuja, jotka hyvinvoinnillaan voivat tyytymättömille osoittaa, että uuraus palkitaan, mutta näiden valittujen lukumäärä on pieni, ne ovat vain pisaroita rannattoman puutteen ja täyttymättömien toiveiden valtamereissä, niin ettei kellään oikeastaan ole mitään toivoa päästä näiden onnen helmalapsien joukkoon.

Sillä muutenhan ei työväenluokan kurjuus olisi niin yleinen ja sen kaikille jäsenille niin luonteenomainen, eikä taas kourallinen vauraita tulisi aina vain vauraammaksi, niin, jopa sitäkin vauraammaksi, kuta suurempi on köyhäinkorttelien työmuurahaisten köyhyys.

Ja tässä jumalan karsaudessa piti yhtäkaikki pojankin elää ja uurtaa uransa.

Kuopus muisteli omaakin vaellustaan....

Isä virui tautivuoteella ja pojan oli häntä vaalittava, kun äiti oli tehtaassa. Poika oli kuuden seitsemän korvissa ja häntä houkutteli elämä vuokrakasarmen hatarain seinäin ulkopuolella,

houkutteli laaja latu:
ihmisvilinäinen katu,
katu sekä katuojat.

Ulkona kaarestivat muut lapset, laskivat mäkeä, olivat lumisotasilla, luikkasivat ja telmivät taikka istuivat likaviemärinsuulla ja ongiskelivat lahnanlisuja. Loka-viemärinsuulla poreili koko kaupungin saasta, seos oli kauheaa katsella ja vielä kauheampi nuuskia, mutta siinä viihtyivät kalat ja katupojat ja sen lähettyvillä oli hyvä koettaa kalaonnea niiden, jotka harvoin taikka eivät koskaan päässeet maalle, jotka eivät ikinä voineet toivoa mi-

tään venettä ja jotka ruoka-ajat lumosivat pysyttelemään mahdollisimman lähellä kotia.

Ensimmäisiä kaikkein voimakkaimpia intohimoja mitä poika muisti, oli saada rauhassa istua tuon virtaavan saastan partaalla ja onkia, onkia, onkia! Mutta hänen tätä intohimoa koskevat haikeat unelmansa toteutuivat vain ani harvoin. Niin kauan kuin isä eli ja yski, supistuivat pojan onkireisut niin harvoin kertoihin, että ne saattoi lukea tämän molempien käsien sormilla vielä senkin jälkeen, kun kirjapaino oli vähentänyt niiden lukumäärää yhdellä....

Taikka mitä nyt likaojansuustakaan! kunpa hän edes olisi yleensä päässyt ulos.

Loppunsa edellä alkoi isäukkoa tietysti arveluttaa ja hän tunsi tarvetta tutustua jumalansanaan ikäänkuin matkamies, joka oudolle retkelle lähtiessään mietiskelee, että mitähän kaikkea sitä oikeastaan tällaisella matkalla tarvitaan, ja aprikoituaan ja arveltuaan myhähtää: otan pahan varoiksi tuonkin! Ja niin sai poika olla hänen pappinsa ja lukkarinsa. Sai joka päivä pitkiä tunteja istua hänen vuoteensa ääressä ja lukea virsikirjaa, virsiä Kristuksen jälleentulemisesta. Ne eivät huvittaneet poikaa vähän vähääkään, mutta paukuttaa hänen piti vain virsi virren perästä, kunnes isä alkoi torkahdella ja untua, jolloin poika aina käänsi tukun lehtiä ja jatkoi lukemalla virsikirjan lopusta Jerusalemin hävitystä. Hän oli huomannut, ettei koko virsikirjassa ollut muuta jännittävää kuin Jerusalemin hävitys. Mikä vahinko vain, että oli ainoastaan yksi Jerusalemin hävitys. Hän olisi toivonut, että Jerusalemi olisi hävitetty tuhannen kertaa, ettei hänen aina olisi ollut pakko lukea yhtä ja samaa hävitystä....

Ja vasta sitten, jos oli onnistunut nukuttaa potilaan kylliksi syvään uneen, saattoi hän ajatella karkaamista sairaskammion tunkkaisuudesta. Mutta siinä oli aina omat suuret vaaransa. Koskaan ei tiennyt milloin isä heräisi, yskänkohtaus taikka verensyöksy kun saattoi tulla koska

tahansa ja kesken kaiken tehdä lopun varkain hankitusta vapauden hetkestä avaralla takapihalla taikka kelkka-mäessä portin ulkopuolella.

Talon kakaroilla oli mielupaikkansa talon takapihan hyljättyssä — kaivossa. Siitä oli tyrehtynyt vesi, sen päällä oli luhistumaisillaan oleva katos ja reikä kannessa oli niin avara, että siihen mahtui viisi kuusi lasta parahiksi istumaan jalat roikkuen syvyudessa. Siinä oli lasten mainio syksyiltoina pakinoida. Pimeys ei peloittanut, kun heitä oli niin monta ja oltiin niin lähellä kotiportaita, vaan päinvastoin antoi se mielikuvitukselle siivet sellaiset, että ne kantoivat kuinka kaukaisille maille tahansa. Issikan ajopoika osasi ulkoa kaikki Andersinin sadut ja paljon muita satuja lisäksi, ja hän se kertoi kuninkaista ja kuningattarista, prinsseistä ja prinsessoista, tuhki-moista ja paimenista, ja lapset kuulivat korvissaan ratsujen laukan, sametin ja silkin kahinan, ilkeän noidan karjahdukset ja syyttömästi kärsiväin tuskannyhkytykset.

Mutta melkein aina kun oltiin päästy jonkin sadun jännittävimpään nousukohtaan, halkoi pimeyttä yhtäkkiä kiukkuisen proosallinen arkiääni, joka kutsui jotakuta lapsista, mutta useimmiten kuopusta sisälle; isä oli tavallisesti saanut yskänkohtauksen ja hälyttänyt naapurin-eukon kutsumaan poikaa sisälle. Ja jos isän vanha minä tällöin oli vallanpäällä ja hän unohti Kristuksen jälleentulemisen, saattoi käydä niin, että poika sai jonkun vihapäässä annetun iskun kepeistä, mikä isällä aina oli varoiksi vuoteen reunalla. Keppi oli kyhmyinen ja pojan selkä niin onnettoman laiha ja arka. Iskut tuottivat sanomaton kipua, mutta kumma kyllä eivät mitään nöyryytyksen tunnetta. Siksi toiseksi oli kuopus yhtäkaikki isän lempilapsi. Selkäsaunan jälkeen isä aina säännöllisesti katui ja sovitti pikapäisyytensä mikäli mahdollista — kilisevällä kolikolla. Kasvatussysteemi, joka jätti jälkeensä pojan luonteeseen sellaisia piirteitä, että häneltä niistä selviytyessä meni kymmeniä vuosia. Ja päinvas-

toin, että kuritus olisi tuottanut toivotun hyvän tuloksen, muisteli poika menneensä niin vinoon, että välistä pirullisella luhudella järjesti pieksäjäiset — aina toivottavasti mahdollisimman lievät — jotta sai kymmenen pennin kapitaalini makeisiin; poika lienee jo silloin vaistonnut, että ruumiinkärsimisellä sitä köyhäinkorttelien ihmisten oli joka tapauksessa hankittava käyttövaransa.

Ja kaivon paratiisi ei ilahuttanut lapsia kauan — köyhäin ilot ovat aina lyhyitä! Muurarin poika sai kuristustaudin, höpisi ennen lähtöään kielillä, sanoi menevänsä taivaaseen ja — meni. Sen jälkeen eivät lapset enää rohjenneet kykkiä pimeässä ja kertoa satuja.

Se oli raskasta aikaa. Kaikesta täytyi pojan kieltäytyä, kainoinkaan toive ei tavallisesti toteutunut. Ja ihmetellä sitten, ettei hän vanhempanakaan kyennyt ottamaan mitään tosiotetta elämästä: vietit ja vaistot oli taltutettu, kunnianhimo lakastutettu ja miehuus murrettu jo aikoja ennen kun niiden kannustamana olisi pitänyt yleisessä ajohdissa käytellä kyynärpäitään. Ja niin surkastui kaikki mielipuolimaiseksi odotukseksi, että tapahtuisi jotakin ihmeellistä, joka ratkaisisi hyvin päin kaiken. Niin, kymmeniä vuosia vielä sen jälkeen odotti hän kuumenomaisella jännityksellä päivästä ja vuodesta toiseen, että saisi odottamattoman ilosanoman puhelimitse taikka kirjeellisesti taikka että joku saapuisi sen kanssa hänen luokseen. Mutta odottamaansa kyyhkystä ei koskaan lehahtanut: jos ilosanoma saapuikin, ei hän sitä ymmärtänyt, kun ei ollenkaan tiennyt, mikä se piti olla! Ja siten joutui aivan suotta hullunkirjoihin, säälin ja päänravistuksen kohteeksi toiselta puolen, toiselta taas tuli tietten taikka tietämättään väheksyneeksi järjestään kaikkien niiden myötämielisyyttä, jotka ehkä tarkoittivat vain hänen parastaan.

Vastoinkäymiset kasvattivat sellaisen epäluulon taikka tuudittivat sellaiseen välinpitämättömyyteen, ettei koskaan jaksanut uskoa mihinkään taikka ei pitänyt oleellisena, mitä tapahtui, mitä oli. Ja kun hän ei itsessään

havainnut mitään suuria piirteitä, ei hän uskonut muidenkaan suuruuteen. Mutta juuri tämä oma pienuuden tunne, oman yksilöllisen voimattomuuden tietoisuus, se se lopulta avasi hänen silmänsä näkemään heikkojen joukkosuuruuden, mutta kiertämään kaukaa, missä mikin *suuri minä* takoi rintaansa. Porvarillisissa laitoksissa saattoi nämä ymmärtää, järjestelmä kun juuri etukädessä aina vaalii etuoikeutetun yksilön ja vasta toisessa kädessä etuoikeutetun luokan etua, mutta ei etuoikeudettomien joukkoliikkeessä, mitä *suuret minät* tuskin ovat omiaan edistämään. Siitä saadaan todistuksia tuon tuostakin, mutta varsinkin kohtalon vuosina osoittautui, ettei *suurista ministä* ollut paljon apua, etteivät ne voineet enempää johtaa työväenluokkaa voittoon kuin varjella sitä kauheilta onnettomuuksiltakaan. Päinvastoin ovat miltei kaikki sen kauden suuruuden näytteet nimettömäin vähäpätöisten taikka niiden, jotka ilman valtuuksia tekivät enemmän kuin ne, jotka valtuutensa paljous suorastaan hautasi alleen....

Mutta takaisin pojan lapsuuden lokaviemärinsuulle.

Kaikkein kummallisinta oli, että vaikka hän oppi kerrassaan sankarillisesti hillitsemään "huonot" vaistonsa ja intohimonsa, niin aina yhtäkaikki seurasi onnettomuus jokaista yritystä, mihin hän uskalsi taikka oli pakotettu ryhtymään.

Koulussa esim. ei ollut vähemmän huimapäistä oppilasta kuin hän. Mutta jo alaluokilla — eikä köyhillä muita luokkia olekaan — sattui sellainen tapaus, että sen vaikutukset tuntuivat kymmeniä vuosia, tapaus, joka oli ei ainoastaan omiaan entisestäänkin lisäämään pojan epävarmuuden tunnetta, vaan myös johtamaan hänet vaaralliseen hirtehisyyteen ja ironiaan, kaikkien köyhäin ja heikkojen viimeisimpään mutta varsin hedelmättömään puolustusasenteeseen.

Lasten oli tietysti esiinnyttävä siivosti sekä tunneilla että koulumatkoilla. Pienimmästäkin "rikoksesta" koi-tui siihen aikaan varsin ankara rangaistus. Luonnolli-

nen, köyhäinkortteleissa opittu pelko jo oli omiaan hillitsemään poikaa kaikista rauhanhäiritsemisyrytyksistä. Mutta köyhäin piru on ilmeisesti paljon valppaampi kuin vauraiden. Muutenhan eivät edelliset aina olisi kliisterissä. Rikasta armahtaa jumalansa pahimmassa tapauksessa tekemällä hänet hulluksi, mutta köyhä on aina viisas tuomarinsa edessä, niin ymmärtämättömäksi, vähän kehittyneeksi ja takapajuiseksi kuin häntä kaikkialla muualla mainitaankin.

Tämä köyhäin piru se kampitti pojan keskellä kaikkea kouluajan tasaista vaellusta. Hänen matkatovereinaan oli kaksi sisarusta, viehättävää tytöntylleröä, jotka asuivat parin katuristin päässä pojan asunnosta aivan kaupungin laidassa pimeän kadun päässä, niin pimeän, että poika syksyisin aina jalomielisesti saatti heidät kotiportilleen. Valitettavasti ei hän silloin vielä tuntenut hamekansan viekkautta ja julmuutta, eikä tiennyt, että heidän nämä ominaisuutensa olivat välttämättömät, ilman niitä kun ei voinut olla mitään suurta draamakirjallisuutta eikä teatteritaidetta. Sen sijaan että tytöt olisivat maksaneet kadun pimeyttä pelkäämättömän ritarinsa hyveen samalla mitalla, pettivätkin he hänet kammottavasti.

Oli kerran satanut paljon lunta, niin paljon, että poika kotona kertoi aina olleensa naparetkillä. Isäukolla näet oli sellainen Nordenskjöldin kirja, jossa oli tukuttain kuvia napaseuduilta. Kaduilla olivat kinokset houkuttelevia, niin houkuttelevia, että pojan omatunto kerran äkillisessä heikkoudenpuuskassa nuljahti: ei voinut hillitä itseään, vaan palatessaan tavanmukaan tyttöjen kanssa koulusta syöksähti pää edellä valkoiseen kinokseen. Hillitsemättömän vaiston leikkipallona tuli hän täten tehneeksi yhden elämänsä kaikkein suurimmista rikoksista, minkä seuraukset tuottivat hänelle kokonaisen sarjan onnettomuuksia ja jättivät lähtemättömän jäljen hänen luonteeseensa.

Tytöt tietysti seuraavana päivänä kantelivat opettajalle. Poika sai muistutuksen todistusvihkoonsa ja vihon

mukaansa kotiin, jotta viimeisillään oleva isä olisi merkinnyt nähneensä muistutuksen. Poika oli mielestään kärsinyt äärettömän vääryyden, mistä hänen mielestään oli kerrassaan epäinhimillistä rangaista näin ankaralla tavalla. Hätätila pakotti hänet turvautumaan yleisesti käytettyyn keinoon: ei näyttänyt vihkoa kenellekään, vaan kirjoitti isän sijasta itse muistutuksen alle, joutui kiinni, sai puolen päivää arestia eikä loppujen lopuksi päässyt edes kevätjuhlaan, seikka, minkä hän tietysti salasi senkin! Viaton lumikasa oli härkäpyllyn paisuttamana kasvanut vuoreksi, mikä murskasi pojan auttamattomasti, murskasi sekä ulkonaisesti että sisäisesti: kunniansa oli mennyttä kalua, oli kaikkien naurun ja pilkan esine, ja sisäinen raivo ei tietysti kyennyt saattamaan tolaltaan loksahdanutta sielunelämänsä tasapainoon.

Ainoa, minkä hän saattoi tehdä, oli: kostaa tytöille! Viehkeässä pirullisuudessaan lyöttäytyivät nämä edelleenkin pojan seuraan. Tästä lähtien hän kuitenkin aina kääntyi oman kadun kulmasta kotiinsa. Mutta kerran oli erittäin kammottava ilta. Oli puhjennut suuri tulipalo ylhäällä kallioilla ja liekit loimusivat yli kaupungin. Koko taivas oli yhtenä ainoana tulimerenä. Oli luonnollista, että tytöt olivat kauheasti peloissaan. Koskaan eivät he olleet kotimatalla olleet kiltimpiä pojalle, saipa hän heiltä kokonaisen lakritsipuikon — puoliskon. Mutta mikään ei auttanut. Hän sanoi heille omassa kulmassaan merkitsevästi hyvästi. Pelkäsi itsekin, mutta kostonvimma voitti jopa pelonkin. Tytöt roikkumaan hänen käsiapuoliinsa ja rukoilemaan, että hän olisi saattanut heidät pimeään katuosuuden kotiin. Mutta hän oli järkähtämätön. Kärsikööt petoksestaan! Ja tytöt saivat kärsiä. Poika lähti omaa tietään, ja tytöt itkien parkuen juoksujalkaa omaa pimeää, kammottavaa katuaan.

Tämä oli yksi niitä harvoja kertoja, jolloin pojalla nuoruudessaan taikka myöhemminkään oli miehuutta kostaa. Myöhemmin aikoi hän monasti samaa, mutta aina kutistui kaikki voimattomaksi, äänettömäksi uhkaukseksi,

kunnes koko kostamisajatus kävi hänelle vieraaksi. Köyhät kostavat aina itse itselleen. Rikkaalle taas on köyhän yksilön turha koettaakaan kostaa. Ei ole mitään niin raskasta syytöstä, että se voisi ehdottoman varmasti tunkeutua kaikkien niiden suojavallien läpi, jotka koskematton omistaja on rakennuttanut ympärilleen. Sellainenkin rikos kuin raiskaus — ja mitä on köyhälle kansalle kautta aikojen muuta tehty! — tuottaa syypäälle, jos sattuu liikumaan ryysyissä, monet pitkät vuodet kuritushuonetta, mutta rikas ottaa esiin lompakkonsa — senkin vain kaikkein pahimmassa tapauksessa — ja lahjoo häväistyn sekä tämän omaiset, ja kaikki on selvää ja klaaria.

Taloudelliset kommellukset saivat kerran aikaan sen, että muudan pojan muuten verrattoman hyvä toveri vaikeuksissa, jotka olivat osaltaan pojankin aiheuttamia, käytti väärin painettua sanaa loukaten häntä persoonallisista syistä julkisesti — tapa muuten, mikä on pikkuporvarillisissa piireissä varsin yleinen ja etenkin kirjallisisessa maailmassa hartaasti käytetty. Poika suuttui suunniltaan ja päätti maksaa samalla mitalla — joskus toiste. Vartosi suotuisaa tilaisuutta kuin Uoti joulua, mutta sellaista ei koskaan tullut. Jäljelle jäi vain kirvelevä haava. Ja sitten vuosien kuluttua, kun haihtunut toveri puolestaan jo oli unohtanut kaiken kauhansa, sattui hän kohtalon oikusta majoittumaan juuri pojan asuntoon maalla. Näin äkkiarvaamatta kohdatesaan vanhan vihamiehensä kalpeni poika tietysti mielenliikutuksesta. Vieraskaan ei voinut täysin hillitä ällistystään. Nyt olisi pojalla ollut jonkinlainen tilaisuus, mutta tämäkin päättyi siihen, että vieras viipyi hänen luonaan useampiakin päiviä ja lähtiessään sanoi jotakin, ettei hänellä ollut vuosiin ollut näin rattoisia hetkiä. Ja samaa oli pojankin vastoin tahtoaankin itsekseen hymähdeittävä.

Köyhäin *vähäpätöisten* käy melkoisen helposti laatuun sopia sovittavansa. Kunpa he vain saisivat sopia kansakuntainkin asioista, jotta ei niiden tähden pidettäisi niin

paljon vihaa, vuodatettaisi niin paljon verta ja tehtäisi niin paljon tuhotöitä ilman, että koskaan päästäisiin mihinkään sovintoon, mihinkään lopulliseen ratkaisuun sen takia, että teennäisistä ristiriidoista ratkaisevat ne, joille ristiriidat ovat kaiken olemassaolon ehto yksilöinä ja luokkana.

Merkkillistä kyllä kävi pojan elämässä aina niin, että kun poistuivat syyt, jotka estivät jostakin, jonkin mielihalun tyydyttämisestä, ilmestyi hetikohta jokin uusi syy taikka useampia verrattomasti paljon painavampina, kerrossaan ylivoimaisina.

Oli jo niin myöhäinen syys, etteivät lahnanlisut enää alentuneet. Tällöin oli kakaroiden keksittävä jotakin muuta ajankulua. Joku oli jostakin katuojasta löytänyt viisikolmattapennisen. Tieto siitä levisi kuin kulovalkea. Kukaan ei tiennyt minkä kadun ojasta. Mutta tuntui uskottavalta, että jossakin ojassa saattoi olla toisiakin viisikolmattapennisiä. Ja niin tutkittiin kaikki katuojat päästä päähän, kyykittiin kaupunki ristiin rastiin — ilman että löydettiin mitään. Mutta tämä oli vain tavallisuudesta poikkeavan korkeakonjunktuurin hetki. Tavallisesti leivottiin muuten vain kuraa taikka kaarestettiin laivarannassa, missä aina oli tarjolla jotakin vaihtelevaa.

Tällä kertaa oli siellä valtaiset määrät hartsitynnyrejä, jotka olivat menossa läheiseen maaseudun paperitehtaan. Tynnyrien yli oli hyvä loikkia ja niiden väliin vielä parempi piiloittautua:

Koli koli kollaa,
joko lymmyss' ollaan?

Ja sitten olivat tynnyrit viallisia, hartsinkappaleita vierä pitkin jalkoihin, niin että sitä sai mielinmäärin kahmia taskuihinsa. Köyhäin mukuloille kelpaa muuten mikä tahansa, mikä vain on jostakin poissa: ei ollut niin suurta

lukua mitä kulloinkin kahmasi, kunhan vain kerrankin sai jotain.

Mutta hartsii oli erikoisen tervetullutta. Sitä kävi laatuun hieroa kämmeniinsä koulussa, kun voimisteltiin. Kädet pysyivät varmasti tangossa kiinni, niin, jäipä niihin tavallisesti vielä puolet kämmennahkaakin.

Lienee muuten paikallaan huomauttaa, ettei köyhäin-korttelien lasten elämä sentään toki ole pelkkää varjoakaan: silloin tällöin aukee heille melkoisia ilon horisontteja, sellaisia nimittäin, joita ei järjestelmä parhaalla tahdollaankaan kykene heiltä kieltämään taikka joita se päinvastoin silmänlumeeksi järjestää heille.

Sirkukseen ei poika tosin koskaan päässyt, niin monta unetonta yötä kuin hän kiemurtelikin sen takia. Hänestä tuntui kerrassaan luonnottomalta, ettei saanut nähdä sen varmasti 120 nousevaa henkilökuntaa, 60 hevosta, villipetoja, erämaanlaivaa ja käärmeihmistä, vetonumeroja, jotka ovat pakollisia kaikille sirkuksille.

Mutta sen sijaan pääsi hän jo varhaisessa nuoruudessaan kaksikin kertaa palokunnan juhliille. Sattui näet sellainen onnenpotkaus, että pojan serkku oli torvensoittaja, ja poika sai kantaa hänen nuottejaan, niin että hän sai sanoa menneensä ensimmäisiin juhliinsa kuin caesari liehuvin lipuin ja helisevin soitoin. Niin, ja kerran tai kahdesti meni hän näihin juhliin — aidan yli. Teki kuin järjestelmä, sekin hyppää aina yli missä aita on matalin.

Ja siksi toiseksi järjesti kiltti isänmaallinen porvaristo vähintään kahdesti vuodessa suuret katujuhlat loistovaloin ja ilotulituksin. Pumpulitehtaan portilla taikka jossakin muualla oli suuri sähkö-N taikka -A, raatihuoneen ikkunat olivat täynnä kynttilöitä, samoin kaikkien parempien ihmisten ikkunat, julkisten rakennusten harjoilla liehuivat kolmiväri liput, katuvierillä räiskyivät rasvakulhot ja räsähtelivät niin hauskasti, kun sylki niihin, raketit lensivät, soittokunnat soittivat, kirkoissa oli kiitosjumalanpalveluksia, kaikkialla vallitsi ilo ja riemu. Mutta varsinkin koululasten ilo oli katossa, he kun saivat

lomaa. Kelpo porvaristo mieli täten osoittaa vilpitöntä isänmaanrakkauttaan ja opettaa alemmalle kansalle kuinka pitää kunnioittaa esivaltaa, mutta varsinkin tsaria ja tsaristista huonetta. Silloin olivat köyhäinkorttelitkin täynnä jalompia tunteita! Suotta ei poika viime aikain kansallisen korkeapaineen vallitessa olekaan tullut ajatelleeksi, että jos oikukas ajatar saisi päähänsä kääntää ajan kellonviisaria joitakin vuosia taaksepäin, ja kirjat avattaisiin, niin olisi suorastaan pyhyyden pilkkaa, jos tsaari ja hänen Rasputininsa ja Seyninsä rankaisisivat omistavaa luokkaa tämän nykyaikaisesta, kaikkein viimeisimmästä tosi-isänmaallisuudesta: palava into, jolla se vain vuosikymmen sitten palvoi keisariaan ja yhteistä isänmaataan varmaan kuittaisi pahimmatkin ”vapaudenvuosien” haltiossa tehdyt hairahdukset. Ja yhteisin ponnistuksin varmaan keksittäisiin keino, millä työtätekevää kansaa voitaisiin rangaista siitä, että omistavan luokan isänmaanrakkaus riippuu konjektuureista. . . .

Näihin aikoihin alkoivat myös pojan teatteriharrastukset, jotka silloin muodostivat hänelle kerrassaan häikäisevän onnenaiheen ja jotka myöhemminkin ovat hänelle olleet suureksi iloksi. Muudan pojan näppärä toveri puhalsi kirjapainosta liput ja niin saivat he nähdä Nummisuutarit ja Sota Rauhan Aikana: huonomminkin olisi poika voinut valita ohjelmistonsa. Viisitoista vuotta myöhemmin syöpyi hän muuten teatterielämään ensimmäistä debyyttiään muistuttavalla tavalla: auttoi teatteritarjoilun emäntää limonaadipullojen avaamisessa ja sai siitä hyvästä näytöksien ajan seistä tuolilla oven suussa ja nauttia taiteesta. Hän tekikin tämän niin suurella menestyksellä, että vuoden kuluessa oli keinotellut itsensä kulissimiehen tuttavaksi, kahdessa vuodessa näyttelijäin, kolmantena toimi tilapäisenä arvostelijana — erittäin helppo ammatti — ja neljäntenä vuonna istuskeli jo kuin parhain pamppu johtajan pukuhuoneessa, kunnia, josta vain valiot voivat kerskailla. Tätä pojan nopeaa ylenemistä oli kuitenkin paljon auttanut se, että Runotar oli

lihoitellut hänen matalaan majaan parahiksi sen veran, että hän kykeni sorvaamaan seppelien nauhoihin tarvittavat säkeet.... Ja itse asiassa on oikein ja kohtuullista, että hyve palkitaan, kunpahan vain palkittaisiin sielläkin, missä se ei esiinny silkissä ja sametissa ja silosäkeet suussa, vaan työpuserossa taikka ryysyissä ja toivottomuuden kirous huulillaan! Eikä poika suinkaan halunnut turvautua tekopyhyyteen: hän näytteli myöhemmin itsekin, joskin joutui kokemaan vain välinpitämättömyyden katkeran kirouksen. Ja kuitenkin suoritti hän loisto-osansa — äännettömän viinurin rollin Rosvoissa — sellaisella realismilla, että kyllä olisi sietänyt ainakin aploodeja. Viinurilla on kappaleessa täysi syy olla kaiken kallella kypärän, ravintola kun on täynnä rosvoja, jos kohta — parempia ihmisiä. Pojan esittämä viinuri sen sijaan oli suorastaan jähmettyä kauhusta: sai tuskin peloltaan tarjottua rosvoille kulhonsa, jotka, jos ne olisivat sisältäneet jotakin, olisivat kauhun tuottamasta vavistuksesta läikkyneet puolilleen. Rosvoista ei ollut taikaa; ne olivat kaikki tuttuja, sävyisiä miehiä, mutta se yleisö....

Ja oli vuokrakasarmien kakaroilla muitakin iloja. Isäntä oli kitsas mies, joka vaati vuokran aina täsmällisesti ja piti loppumattomia moraalisiaarvoja, jos suoritus myöhästyi. Mutta kaikilla ihmisillä on yhtäkaikki hyvätkin puolensa, niinpä hälläkin. Talon pihamaalla oli suuri puutarha kymmenine omenapuineen. Joku toinen isäntä olisi pitänyt kaikki omenat itse kiinnittämättä mitään huomiota niihin pikkusuihin, jotka syksyisin päivästä toiseen valuivat puutarhan aidanraoissa. Mutta tämä isäntä oli toista maata. Pari kertaa viikossa antoi hän talon mukuloille *useita* maahanpudonneita taikka madonsyömiä mutta ei sitä vähemmän makealta maistuvia omenia sitä pikku hyväättyötä vastaan, että nämä lakaisivat hänen katuosuutensa — kuutisenkymmentä metriä. Ja on helppo arvata, että ilo oli molemminpuolinen ja vilpitön. Samalla kun isännällä täten oli tilaisuus osoittaa anteliai-

suutta, opasti hän lapsia jo varhain työntouhuun; ties mitä muuten olisivat saaneet päähänsä silläkin aikaa, kun lakaisivat katua!

Järjestelmä noudatti silloin muutenkin toisellaisia periaatteita kuin nykyisin: se ei häätänyt työläisiä, jos maksoivat vuokransa. Tällainen menettely oli silloin sille edullista. Nyt on asuntokapitaalille edullisempaa häätää työläiset, kykenivätpä nämä sitten maksamaan vuokransa taikka eivät. Pojan kotikaupungissa on järjestelmä kuitenkin häätöjä suorittaessaan ollut poikkeuksellisen myönteellinen köyhää kansaa kohtaan: on sijoittanut nämä vanhoihin parakkeihin aivan hautausmaanaidan viereen; siitä ei ole pitkä matka kierahuttaa hautaan vanhuksia ja lapsia, jotka eivät ota sopeutuakseen uusiin asunto-oloihinsa. Ja toisekseen on hädättyillä täällä mainio tilaisuus ajatella elämän vaihtelevaisuutta: elettiinpä paremmin taikka huonommin, hautaan mennään yhtäkaikki. Sinne sitä ajaa jyryyttä lopuksi asuntokeinottelijakin autuaasti päätettyään yltäkylläisyytensä päivät, ja talonomistajayhdistyksen puheenjohtaja laskee hänen haudalleen seppeleen ja pitää puheen, missä ylistää edesmenneen silmänpistävästä humanisuudesta, tämän laillisuudesta, "mikä näinä melskeisinä aikoina on niin harvinaista", ja tämän esimerkiksi kelpaavaa vaellusta yleensä. Köyhän, asunnottoman ja mitättömän kansalaisen kuolema ja hautaaminen sen sijaan ei kakistuta kenenkään kurkkua. Siinä ero....

Eikä siinä vielä kaikki ilot.

Saapui välistä joulujakin. Harvoin pojan kotiin, useammin muualle. Kotijouluistaan muisti poika vain verrattoman taituruuden, jolla äiti leikkeli joulukuusenkoristeita. Puodistakaan ei voinut ostaa kauniimpia kiiltopaperisia sydämenkuvia, konvehtivasuja ja paperiketjuja. Ja sentään oli tämä kaikki vain lastenleikkiä niiden kirjanmerkkien suhteen, joita äiti vielä seitsemissäkymmennissä varjokuvan tyyliin leikkeli tuhansine sakaroinen, lehtineen, kukkaisineen, juhannussalkoineen, nuorinepari-

neen, lapsineen. Poika ajatteli suorastaan kateudella niitä kymmeniä ja satoja lapsia, jotka hänen sijastaan olivat kuudenkymmenen vuoden ajan saaneet nauttia äidin keskellä huolien ääretöntä harmauttakin luomisinnosta ilaikoivan sielun kauneuksista: lauluista, tarinoista, pikku kätöstensä viehättävistä taideluomista.

Niin, taideluomista! Sillä poika hämmästyi toden totta, kun äiti, täytettyään seitsemänkymmentäyksi vuotta, lähetti hänelle kokonaisen tukun kirjanmerkkejä, joissa kyllä saattoivat viivat pettää, mutta ei koskaan maku. Tässä kuva perheonnesta: äiti tuudittaa kehdon ääressä pienokaistaan, pöydän alla leikkii lapsi nukkinen, taampana seisoo perheenisä ja ihastelee kotinsa somuutta. Tuossa taas on talonväki pyykillä järven rannalla, näkyy puita, kiviä ja rantaan vedetty vene, yksi hämmentää pataa, toinen kurikoi vaatteita, pari lasta saapuu eväsvasun kera. Tuossa paja, liekkejä ahjossa ja miehet täydessä työntouhussa, tuossa naisväki ompelemassa, tuossa häärää kivenhakkaaja, tuossa ovat pyykkärit tulleet rannasta ja ripustelevat nyt vaatteita kuivamaan, tuossa vihdoin paimen laumansa keskellä auringon kohotessa vuoren takaa.

Poika ihmetteli ihmettelemistään: mitenkä jaksavat sormet, jotka koko ikänsä ovat saaneet herkeämättä raataa ja uurastaa, jotka koko ikänsä ovat saaneet kohmettua kylmästä ja joita myöhäisen illan viima jo pahaenteisesti jähmettää, saada aikaan jotakin tällaista, niin kärsivällisyyttä koettelevaa ja tuhansissa pikkuseikoissa liikkuvaa, miten sielu näin elää ja luoda! Annappa, ajatteli poika, että järjestelmä olisi erehtynyt äidin suhteen ja pitänyt häntä yhtenä armoitetuistaan ja jouduttanut hänet oppilaitoksiin ja akatemioihin!

Näistä äidin kätten ihmeistä sai poika sivumennen nauttia jo lapsena. Joskus jouluna, kuten sanottu, oli sellaista ylellisyyttä. Mutta useimmiten ei kannattanut ajatella koko joulua. Oli iloittava toisten juhlasta. Ellei muualla niin torilla, minne hyväntahtoiset kaupungin-

isät olivat varanneet kuusen niille, joilla ei ollut enempää joulua kuin joulukuustakaan. Ja parisen kertaa tulla tupsahti joulupukkikin kuopuksen köyhään kotiin tuoden tullessaan kokonaisen vasullisen joululahjoja. Niiden lähettäjä oli hänen armonsa. Oli nimittäin onni, että äiti oli uskovaisia. Hänen armonsa muisti vain sellaisia; maailmanlapset ja maailmanlasten lapset eivät ansainneet tällaista huolenpitoa. Ja niin saivat äiti ja poika yhtä ja toista suuhunpantavaa, käytettyjä vaatekappaleita, käytettyjä jalkineita, käytettyjä leluja. Olisi ollut jumalan pilkkaa vaatia käyttämättömiä. Hänen armoparkansa tulot laskettiin vain joissakin vaivaisissa miljoonissa ja niitä uskovaisiakin sattui kaupungissa olemaan monia kymmeniä. Hyvä kun siis sai käytettyjäkin. Vaikkei niistä aina ollut onnea. Maailmanlasten lapset keksivät näet heti, ettei jumalanlapsen lapsen päällä välkkyvä nukka vieru samettinuttu ollut luonnostaan lankeava, ja siitä sai tietysti kuulla kaikellaista. Ja varsinkin kiiltonahkainen vormusaapaspari, joiden korot olivat auttamattoman kallellaan, tuottivat pojalle sanomatonta sydänsurua. Maailmanlasten lapset sallivat, että housut tehtiin äidin vanhasta hameesta, mutta eivät sitä, että tavallisten ihmisten kakara kulki samettitakissa ja linttaan menneissä vormusaappaissa kuin mikä markkinamarakatti!...

Niin että olisi kohtuutonta väittää, ettei onnetar koskaan olisi kääntänyt etupuoltaan pojalle. Tämä tosin tapahtui ani harvoin, ehkä kerran tai pari vuodessa. Mutta hyvä kun silloinkin; sitä enemmänhän oli syytä onnestaan nauttia.

Mutta unohdimme hartsitynnyrit.

Niin, kerran kun poika paraikaa kaaresti niiden luona koko korttelin kakarain kanssa, juoksi veli hengästyneenä kutsumaan häntä kotiin. — Heti paikalla! kuului melkein pahaenteinen, liikutuksesta värisevä ääni.

Poika ajattelemaan, että nyt oli isä taas saanut verensyöksyn, mutta oli silti merkillistä ja harmillista, että tultiin näin päätäpahkaa kutsumaan — lapsia muuten

kutsutaan aina päätäpahkaa! — Äidinhän piti katsoa isää. Toisekseen oli päivä kuitenkin ollut tavallisuudesta poikkeava siinä suhteessa, että poika oli saanut olla omissa oloissaan melkein koko päivän.

Poika juoksujalkaa kotiin, ja aivan oikein: isä oli todella saanut verensyöksyn, viimeisimmän, ja — kuollut. Poika ei siitä ymmärtänyt paljoakaan. Isähän oli maannut jo vuosikausia. Ero oli vain siinä, ettei tämä nyt lojunut vuoteella, vaan sohvankannella kahden tuolin varassa, kynttilä pääpuolellaan ja äiti polvistuneena rukoilemassa ruumiin ääressä lattialla.

— Sinulla ei enää ole isää.

Siinä kaikki, mitä äiti sai värähtävin äänin lausutuksi.

Hyvinkasvatettuna herrasväen lapsena olisi pojan tietysti niinkään pitänyt langeta polvilleen tai ainakin itkeä katkerasti. Nyt oli hänen ainoa mielteensä se, että tapaus merkitsi jotakin pahaa vain äidille, ja suri sitä. Eikä hän jälkeenkään päin tuntenut mitään omakohtaista surua kuoleman johdosta. Päinvastoin — niin synnillinen hän oli — totesi hän melkoisella tyydytyksellä, että oli tapahtunut huojennus hänen oloissaan, että maailma oli äärettömästi laajentunut, ettei hänen enää tarvinnut lukea virsiä ja kerrata Jerusalemin hävitystä, mikä kaikki yhteensä merkitsi sitä, että tie lokaviemärinsuulle oli tavattomasti lyhentynyt.

Mutta tämä huojennuksen tunne koitui kuitenkin äärettömän lyhyeksi. Koska köyhäinkorttelien onni olisi ollut pitkäaikainen?

Äidille ei tapaus sen sijaan etukädessä merkinnyt mitään huojennusta, vaikka hänen elättiensä lukumäärä täten oli vähentynyt yhdellä. Vainaja oli saatava haudata ja se kysyi paljon varoja. Sanomalehden, papin, lukkarin, puusepän, haudankaivajan, kaikkien oli saatava tulla, ja kuitenkin ei vainajan jälkeen jäänyt muuta kuin joku vanhuuttaan remppaantunut huonekalu, kaatumaisillaan oleva ja salolla tuettu kakluuni niihin luetuna, leski ja kaksi ruokahaluista poikaa. Kuolema herät-

tää kuitenkin aina osanottoa ja juuri niissä, jotka eivät voi odottaa mitään veräjärahaa. Ja niin sai äiti kokoon sen verran, että selviytyi kaikkein välttämättömmistä menoista, jopa että mureväki sai hautaustoimituksen jälkeen kahvikupposen haudankaivajalla. Mutta kustannusarvio ei käsittänyt issikkaa haudalle. Tällöin ratkaisi äiti pulman yhtä nerokkaalla kuin yksinkertaisella tavalla, mikä neronleimaus hämmästytti poikaa vielä vuosikymmenien perästä. Miksi ei mennä jalan? Sehän oli hienoa! Ja kukaan taas ei ymmärtänyt hienoutta paremmin kuin äiti, joka oli parikymmentä vuotta palvellut herrasväissä, heidän armoillaan ja muilla. Hän oli itsekin sen takia melkein herrasväkeä, samoin kuin koko perhe, vaikka olikin käynyt niin onnettomasti, että olivat sortuneet jokapäiväisten ihmisten pariin ja heidän tasolleen. Että heillä todellisuudessa oli jopa huonommin, sitä ei oikeastaan ollut lupa eikä halua huomata. Entinen ympäristö oli pakostakin luonut äitiin eräitä piirteitään, kuten aina palvelijoihin, joita hyvä jumalansa auttaa sokeasti ihailemaan isäntäväkiään, kunnioittamaan näiden omistusta ja omistuksen moraalia.

Vaikea sanoa mitä kelpo sukulaiset ja muut suruvieraat ajattelivat tästä hanhenmarssista, sillä silloin eivät marssineet muut kuin palokunta. Mutta eihän käynyt laatuun kieltäytyä ja siksi toiseksi oli siinä yksi hyvä puoli: se tuli halvaksi. Vain rikas täti poikkesi säännöstä ja ajaa körryytti issikalla saaton hännässä. Vauraus kuuluttaa kyllä aina omistamattomille tapojen yksinkertisuutta, mutta ei noudata itse oppiaan. Ja itse asiassa oli rikas täti liian vanha ja lihava, jotta olisi voinut kestää sellaista urakkaa, että olisi tunnin paikat tallustellut ruumisvaunun perässä epätasaisia kivistä haudalle. Lihava vauraus ei kipakoi kuin laiha köyhyys.

Itse hautaustoimitus oli pojalta kaihtunut unhon sumuun. Muisti vain kun palasivat haudalta. Oli iltamyöhä, sillä köyhäinkorttelien ihmiset eivät arkisin ker-

kiä hautamaan kuolleita päivällä. Taivas oli pilvetön ja tähdet tuikkivat niin kirkkaina ylhäällä korkeudessa.

— Siellä ylhäällä on isänkin silmä, sanoi äiti.

Alhaalla laaksossa oli tehtaiden ryvettämä kaupunki kietoutunut laubkean syysillan sääliiviin huntuihin. Kaikki oli niin merkillistä ja juhlallista.

Poika oli liiaksi nuori ymmärtääkseen äidin surun taakkaa, näkörantaa, minkä leskeys oli avannut. Tapaus oli pojalle liian vakava. Härkäpyllyonnettomuus koulussa, se oli ollut toista. Se oli iskenyt kuin kolmenmiehen juhmurilla, se oli ollut helppo käsittää. Sen sijaan ei pojan mieleenkään juolahtanut, että isän kuolema merkitsi kodin pirstautumista entisestäänkin, että lasten oli heitettävä mielestään hartsitynnyrit ja lokaviemärinsuut ja ruvettava katsomaan eteensä, äidin kuuden ja kahdeksan markan viikkopalkka kun ei mitenkään riittänyt kolmen ruokaan, vuokraan, polttopuihin, vaatteisiin. Pojalla ei näet silloin vielä ollut kaukaisintakaan aavistusta siitä, että vain omistavain lapsille oli varattu tilaisuus muista huolista vapaina käydä kouluaan ja jatkaa opinnoitaan tavallisesti kokonaan huomioonottamatta maksoiko koulutus vaivan vaiko ei, kun taas järjestelmä sen sijaan ajoi köyhäinkorttelien lapset jo varhaisessa kasvuiässänsä työhön ja koulutti heitä parahiksi vain sen veran mitä vaaditaan järjenlahjoilla varustetulta työkooneelta, jotta tämä ei yksinkertaisuutensa vuoksi tuottaisi työnostajille vahinkoa.

Kuten ei järjestelmä kunnioita äitiyttä, milloin tämä sykkii ryysyissä, ei se kunnioita lapsuuttakaan, milloin tämä ilmenee siellä, missä järjestelmän mielen mukaan ei oikeastaan saisi lainkaan olla lapsuutta. Malthuslainen hedelmättömyys on järjestelmän oppia rauhan aikoina. Suurien sotiensa kausina se sen sijaan suosii hedelmällisyyttä: mitä useampi ihmishenki runneltavana, sitä suuremmat riistovoitot. Järjestelmän opit eivät ole kuolleita kaavoja. Ne vaihtelevat. Ainoa, mikä ei saa

vaihdella, on käsitys järjestelmästä. Pelkkä sen iäisyyden epäileminenkin on myöhemmin maksanut tuhansille vapauden, hengen ja kunnian.

Isän kuollessa oli jo pojalla monet epäilykset. Kainoimmatkaan toiveet eivät tavallisesti olleet ottaneet toteutuakseen. Mutta hän ei toki osannut aavistaa, että vastoinkäymiset kuuluvat köyhäinkorttelien olemukseen, ettei köyhäinkortteleita ilman niitä olisi olemassakaan. Ei osannut aavistaa, ettei äidin kohtalo koskaan ollut tuleva huomattavasti kevyemmäksi ja että mitä häneen itseensä tuli, olivat koettelemukset vain sitä raskaammat, kuta vähemmän valmistuneena ja kuta enemmän yksin hän ne sai kokea aina siihen myöhäiseen aikaan asti, jolloin poika ymmärsi, että kaikkien osatonten kohtalo oli suunnilleen samallinen, etteivät he, äiti ja poika, sittenkään ehkä olleet eniten kärsiviä, että miljoonat ihmiset menehtyivät vähin erin äidin lailla loppumattomasta, tuloksettomasta työstä. Mikä ymmärrys lopuksi auttoi poikaa etsimään uutta perhettä ja siinä piileviä vapauduksen voimia, työväenluokkaa kokonaisuutena.

Ja yhtäkaikki oli poika tilaisuudessa alkamaan jopa melkoisen loistavasti!

Äidin nokkeluudesta taikka ehkäpä hänen ylhäisistä tuttavuuksistaan johtui, ettei pojan maailmalle lähtiesään tarvinnut alkaa kaikkein karkeimmasta päästä, ei mennä mihinkään likaisiin verstaasiin, ei tomuiseen tehtaaseen eikä ruveta issikkapojaksi. Olivathan he tavallaan herrasväkeä ja virkakin piti olla sen mukainen.

Sanomalehtipoika! kas siinä sitä oli uraa kerrakseen, mainio tukikohta mistä sittemmin saattoi kiivetä vaikka latojaksi taikka vieläkin suuremmaksi tekijäksi. Sanomalehtipoikanahan oli moni amerikkalainen miljoneeri alkanut. Miksi ei siis kotoinenkin köyhäläispoika voisi tehdä ihmeitä, varsinkin kun pääsee alkamaan reseptin mukaan, joka monien kuvausten mukaan juuri on ainoa oikea.

Äidistä oli tietenkin yhdentekevää mikä pojasta tuli, kunhan tästä vain paisui yksi oikeista ihmisistä, vaikkapa nyt vain tavallinen työläinenkin, kunhan vain kunniallinen, sellainen, josta joskus tultaisiin sanomaan: kas sellainen poika sillä mammalla vain on! Mutta ainahan sitä sentään herraslaakanen toimi oli toivottavampi, pysyi aina paremmin vaikutusvaltaisten näköpiirissä ja oli helpompi päästä eteenpäin.

Äiti itse ei tosin ollut koskaan päässyt eteenpäin, vaikka oli ollut tekemisissä jopa heidän armojensakin kanssa. Se oli sattumalta juuri se koettelemus, jolla korkein tutki hänen hurskautensa aitoutta. Mutta mikä ei ollut onnistunut hänelle, se saattoi hyvinkin onnistua pojalle; siinähän se aina polven muutos. Ja oli helppo arvata, että äidin esirukoukset pojan edesottamisen menestykseksi olivat sekä pitkät että hartaat.

Ja aluksi kaikki tietenkin kävi kuin tanssi. Lehtien kantaminen on erittäin yksinkertainen taito. Nousit vain puoli viideltä aamulla ylös. Kipakoit kahvikupposesi juotua ja rievävoileipäsi syötyä kiirevilkkua kirjapainoon, vartosit vuoroasi, taitoit saamasi satakunta lehteä siroihin neliöihin, sieppasit ne kainaloosi ja sälytit pääsi päälle lisäksi erinäisiä satoja lehtiä tehtaiden portille, läksit kadulle kantamuksinesi kuin parahin kääpiökuli, veit ensin lehtipinkat tehtaiden portille ja sitten jaoit yksityisnumerot unisille eukoille talo talolta, porras portaalta, eukoille, jotka morkkasivat, jos olit unohtanut lehden tuomisen edellisenä päivänä, mutta harvoin kiittivät, jos olit tuonut sen sekä eilen että toissapäivänä; olivathan he maksaneet tilausmaksun. Ja sitten kun olit kiireimmän kaupalla jakanut lehdet, loikit kouluun — ja siinä saikin pitää kiirettä, sillä tunnit alkoivat kahdeksalta. Menit kouluun painomusteisin, rasvaisin, likaisin, kylmäkohmettamin taikka hiestynein käsin ja koetit muistaa läksysi miten parhaiten taisit. Sillä kun nousee puoli viideltä ja on kolme ja puoli tuntia melkoisen raskaassa työssä ennen tunnin alkamista, niin tulee helposti

hajamieliseksi, mitä opettajan tietysti on vaikea ymmärtää, enempää kuin sitäkään, mistä piirustuspaperit tulevat niin likaisiksi. Miksi ei pestä huolellisesti käsiä kotoa lähdettyessä!

Ja kun pääsit koulusta kotiin, oli kello puoli yksitoista. Kuusi tuntia siis kahvikupposella ja parilla rievävoileivillä. Ja kuitenkin kehoittavat lääkärit antamaan lapsille *muun ruuan ohella runsaasti välipalojakin!* Kotia päästyäsi et liioin saanut mitään lämmintäruokaa — äitihän oli tehtaassa — ja ruuan laita oli yleensäkin niin ja näin. Ja sitten kahdeltatoista taas uudelleen kouluun, mistä tultua söit ”aamullisen ruuanlopun” ja luit läksysi, kunnes illalla vihdoinkin sait lämpöisen ruoka-aterian ja oli aika mennä levolle. Sillä seuraavana aamuna oli taas lähdeävä puoli viideltä, aina vain puoli viideltä kuusi kertaa viikossa, kaksikymmentäkuusi kertaa kuussa, kolmesataa kertaa vuodessa ilman lämmintäruokaa päivällä ja yleensä mitään riittävää ruokaa riittävän usein, riippuen tämä siitä, oliko äidillä tehtaassa riittävästi työtä vaiko ei. Sillä vaikka pojan nyt pitikin tulla omillaan toimeen, niin osoittautui, ettei kuuden markan kuukausipalkalla juuri voinut hankkia varsin monia lämminruoka-aterioita päivässä, että toisin sanoen kiitti, jos pysyi palkallaan puolipohjissa.

Ja vaikka sanomalehtien jakaminen käy melkoisen liukkaasti, niin on tässä ammatissa silti omat hankaluutensa ja varjopuolensa. Oli varsinkin silloin, jolloin taivaallinen isä antoi vielä oikeita pakkasia talvella, jolloin elohopea seisahtui kauhusta ja koski jäätyi niin että tehtaast seisahtivat kuin nauaan. Ja ellei ollut villaihokkaita — ja sellaisia ei siihen maailman aikaan ollut yhdelläkään köyhäinkorttelien mukulalla — eikä varta vasten varattuja jalkineita eikä palttoita eikä aina tuskin tumpujakaan eikä mitään mitä vetää taikka nostaa korville, kun menit sillan yli ja koski huohotti kaasuaan korvalehtiin ja poskipäihin ja nenänpäähän, eikä edes vatsassa ollut sanottavia mikä olisi lämmittänyt sisältäpäin, niin veti se naa-

man totiseksi. Jos silloin joku merkillinen perheenemäntä, jolla oli sydäntä lasten vaikeuksille, olivatpa nämä omia taikka vieraita, tarjosi kupin kahvia, taikka makkaratehtaan sällit antoivat palan höyryävää hampuusimakkaraa taikka leipurinrouva ojensi kuuman korvapuustin, niin tulivat nämä kelpo sielut tehneeksi hyväntyön, jota poloinen lehtipoika ei koskaan unohda. Mutta useimmiten oli leipurinrouvalla, makkaratehtaan sälleillä ja perheenäideillä niin paljon muuta ajateltavaa, etteivät kerinneet lainkaan huomaamaan pientä työläisvesaa, ja niin sai tämä värisevänä ja kylmäkohmettamana selviytyä kouluun ja koulussa miten parhaiten taisi. Ei ollut kumma, jos siitä kaikesta tuli erinäisiä vuosikymmeniä kestävä köhä ja sairaloisuus, joka kerran tai kahdesti olisi tehnyt ihmeitä, ellei poika olisi perinnöksi äidiltään saanut hassunkurista sitkeyttä, mikä ei ollut missään järjellisessä suhteessa hänen heikkoon elimistöönsä ja ruumiinrakenteeseensa.

Eikähän sitä kotonakaan aina ollut niin erikoisen lämmin; kun oli maksettu vuokra ja vanhat ruokavelat, kun asunto- ja kauppakapitaali oli saanut tribuuttinsa, ei usein enää jäänytkään mitään puujumalalle — halkokauppiaille.

Mutta pojan surut olivat yhtäkaikki toistaiseksi kissanhännän suruja: miten olisi lukematta osannut läksynsä, miten olisi keksinyt riittävän syyn poissaoloon koulusta, miten voittaa koulun paras juoksussa. Yhteiskunnallinen kilpajuoksu oli alkanut, mutta pojalla ei ollut vielä suuriakaan käsityksiä siitä, jos kohta hän sai jo koulussa havaita, että jotkut toiset olivat paljon paremmin varustetut siihen, että joillakin toisilla oli muhkeat villapuserot ja naapukat, että jotkut toiset tulivat hyvinvoivina ja riittävästi levänneinä kouluun, että joillakin toisilla ei ollut mitään syytä kärkeä makkarapalasia ja kuumia korvapuusteja vierailta, kun taas luokan ja koko koulun oppilaiden suuri enemmistö oli hänen tasollaan ja sai luvan kipakoida maaliin niine hyvineen miten parhaaksi näki.

Ja pojan elämä olisi solunut hiljakseen ja huomaamatta — alaspäin, kuten virta, ellei olisi ollut — putouskohtia. Mutta juuri putouskohdat ovat pisaroita, jotka saavat köyhäinkorttelien muutenkin ylitäyden huolten maljan läikähtämään.

Kohtalo oli liian kauan lellitellyt poikaa. Oli liikaa, että hän siinä tepasteli niin huolettomana ja ilman lisäveroa suoritti jokapäiväistä aherrustaan. Oli jälleen pantava pasmat takkuun. Painokoneen hammasrattaat olivat liian kauan ratisseet ilman mitään vaihtelua. Pimeässä nurkassaan olivat ne pälyilleet mistä saada jotakin rouskutellakseen. Ja kuinka ollakaan: arvattavasti siksi, ettei paino huoneessa jonkun kummallisen lain mukaan saanut lainkaan olla niin nuorta pojannaskalia, päättivät ne nälässään haukata poikaa.

Sormen menettäminen on tavattoman sukkela temppu. Ykskaks on jäsen murskana, silmissä on vihreitä lieskoja, polvet notkahtavat, ja kaikki on ohi. Tapaturman uhri kipakoi lääkärille, lääkäri leikkaa saksillaan ohuisiin säikeisiin roikkumaan jääneen muodottomaksi jauhautuneen pikku lihakan irti. Siinä kaikki. Ellei ota lukuun — pitkällistä paranemisprosessia.

Poika muisti kauan jälkeenpäin miten leikattu sormi mäiskähti ämpärin pohjalle, miten käsi sidottiin ja miten hän lähti kotiin. Pisti sidotun käden varovaisuuden vuoksi takin rintapieleen, jotta ei olisi kovin säikähdyttänyt äitiä. Tämä istui niihin aikoihin kotona ripsujaan solmien ja selkäänsä voivottaen, sillä ammatti koskee selkään: kovie nsolmujen tiukkaaminen koskee jäseniin; äidille se maksoi loppuiän kestävän selkävian. Mutta äidit tuntevat lastensa ilmeet. Poika oli tuskin astunut ovesta sisään, kun äiti jo huomasi, että oli tapahtunut jotakin tavatonta. Tavaton merkitsee köyhäinkortteleissa aina onnettomuutta, kun se taas keskikaupungilla voi merkitä mitä tahansa, pääasiassa kuitenkin onnellista tapahtumaa. Odottamattomat pörssiromahduksetkin ovat jotakin tavatonta: pikkuvarakkaat menettävät silloin tavallisesti

kaikkensa, mutta kapitaalın suurvalaat hykertelevät ihas-
tuksesta käsiään: onni oli tavattoman suopea!

Sormen menettäminen oli kuitenkin niin kokonaan
poissa laskuista, että sekä äiti että poika olivat kuin
puulla päähän lyödyt. Kipeimmin koski seikka tietysti
äitiin. Poika oli runneltu, ja pitkiin aikoihin ei voinut
olla puhettakaan tämän kuudesta markasta kuussa. Päin-
vastoin, ties mitä lisäkuluja meni lääkärinhoitoon. Sur-
kea päivä!

Onneksi eivät köyhäinkorttelien onnettomuudet usein-
kaan ole lopullisia. Itse korttelitkin lakkaavat olemasta,
jos ja kun niiden onnettomuudet poistuvat. Ja niin ehtii
päivä pilkahdella pilvien lomista ja onni aina jossakin
muodossa, vaikkapa nyt vain alakuloisestikin hymyllä.
Kirjapainolla oli omat syynsä kustantaa poika lasarettiin,
samalla kun hänestä ensi kerran mainittiin sanomaleh-
dessä: ”Tapaturma, kaksitoistavuotias poikanen menettä-
nyt sormensa.” Poika oli vasta yhdeksän vuoden, mutta
journalistiikalle ei tietysti tuottanut suurtakaan vaivaa
lisätä hänen ikäänsä kolme vuotta, koska se oli lain mää-
räämä alin ikä kirjapainossa. Järiestelmä ja sen lehdet
pitävät aina tiukasti kiinni laillisuudesta. Ei saanut
tapahtua mitään laitonta.

Ja niin nykäsi onni jälleen kerran köyhäinkorttelien
poikaa: ”kaksitoistavuotias” pääsi sairaalaan ja sai kokea
elämänsä siihen asti huolettomimman kauden. Sai kerran
itsekin loikoa herroiksi, kokea tämänkin autuus ja kenen-
kään kieltämättä!

Köyhäinkortteleissa on kaikki nurinkurista. Onnet ja
onnettomuudet ovat kaikki huiskin haiskin. Vauraan on
mahdotonta aavistaakaan, milloin niissä on onni suurin,
s.t.s. onnettomuus pienin. Eivätkä itse köyhäinkorttelit-
kaan ole tästä aina selvillä.

Sairaalassa ei pojan tarvinnut kantaa sanomalehtiä
— ja jokainen jättää toimen, jos vain voi lainkaan välit-
tämättä siitä, että siten heittää hyvästit tuleville miljoo-
nilleen ja arvovallalleen yhteiskunnassa —; ei käydä

koulua, sillä viisaus ei ainakaan siinä iässä ole mikään kiihkeästi himottu autuus nälkäiselle vatsalle ja työstä väsyneelle ruumiille; ei juosta kadun yli nurkkapuotiin pyytämään velaksi suuhunpantavaa, eikä ajatella kengänpohjia. Kaikki oli kuin hyllyllä. Kenenkään kyynärpäät eivät olleet tiellä, olit kerrankin yhdenvertainen. Vaiva teki kaikki yhtäläisiksi lapsiksi. Ja öisin, kun sammutettiin lamput, heräsi raihnaus henkiin, ja kuin ennen takapihan kaivolla liukui silmien ohi katkeamattomana saattona kuninkaas ja kuningattaret, prinssit ja prinsessat. Terveemmät saapuivat sairaampien luo, elettiin yhteisen avuttomuuden, yhteisen turvattomuuden kollektiivissa. Useimmiten keräännyttiin vuoteen ääreen, missä makasi mies jalka hiekkapussilla hirtettynä kattoon. Hän oli fideikomissin renki, miltä hevonen oli potkaissut poikki reisiluun, fideikomissin, joka sittemmin antoi paljon puheenaihetta. Renki oli kerrassaan kärsivällinen mies. Poika nukkui useasti hänen viereensä keskellä satua — mikään ääni ei ollut yön pimeydessä ärtyisästi kutsumassa ’’sisälle’’ — ja mies parka ei hennonnut herättää häntä, vaikka poika yön kuluessa antoi hänen kipeään reiteensä potkuja sellaisia, että ne varmaan toivat rengin mieleen kokonaisen hevoslauaman. Mutta tuon fideikomissin työläisethän olivat kuuluisia kärsivällisyydestään. Vuosisatojen kuluttua se tosin kerran loppui — loppui paha kyllä vain tässä fideikomississa — mikä merkitsi, että usea noista esikuvallisista raatajista lopuksi potkaihtiin suoraan sorakuoppaan. Mutta yksi heistä kaatui sankarillisessa taistelussa Pietarin porteilla.

Niin, ja äiti tuli niin useasti katsomaan ja hänellä oli joka kerta jotakin tuomista ja kerran oli heillä oikeat pidotkin piparkakkuineen, kun oli pojan syntymäpäivä. Mutta harvinaiset herkut olivat takertua kurkkuun, kun sattui niin hullusti, että pojan oli seuraavana päivänä noustava leikkauspöydälle; aina on jokin takerruttamassa palaa köyhäin kurkussa!

Mutta tällainen surkeus oli ohimenevää laatua, ja sairaalassa sattui paljon vakavampaakin: jotkut potilaat sortuivat vaivoihinsa ja kuolivat aivan kuin yhteisestä sopimuksesta — aina yöseen aikaan. Jostakin sängystä kuului sydäntäsärkevää voitotusta, vain yhdessä kolkassa oli valoa, joka sairaanhoitajattaren liikkueessa loi niin kummitusmaisia varjoja yli huoneen. Se oli aina niin kammottavaa, vaikka hoitajatar antoi ymmärtää, ettei siinä ollut mitään hirvittävää, että potilas oli vain menossa taivaaseen. Poika kuuli välistä, kun kuolevat rukoilivat. Muudankin pyysi jumalaa antamaan anteeksi poliisille, että nämä olivat häntä potkineet, vaikka hänen selkärankansa oli ollut poikki; potilas parka oli sattunut putoamaan jostakin ja poliisit olivat korjanneet hänet humalaisena. Ja sattui jopa kummallisempaakin. Muudan keuhkotautipotilas oli viimeisillään eikä voinut parhaalla tahdollaankaan sylkiessään tähdätä astiaan. Tämä tuotti hänelle aina sairaanhoitajattaren nuhteet. Nuo alituiset nuhteet koskivat lopuksi pojan sydämeen. Harvinaisen päättäväisyyden puuskassa otti hän suurikokoisen sanomalehden ja levitti sen keuhkotautipotilaan sylkiastian alle. Potilas ei jaksanut sanoa mitään, loi vain syvää kiitollisuutta osoittavan katseen poikaan. Oli ilta ja sairaala vaipui vähitellen unen helmoihin. Aamulla, kun herättiin, oli potilas kuollut. Ja poika oli tehnyt hänelle viimeisen palveluksen! Se oli pojan mielestä parhain palveluksensa vielä vuosikymmenienkin perästä. Mutta se ei ollut hänen ainoita ”palveluksiaan”. Viereisessä vuoteessa virui hivutustautinen nuorukainen, aina ärtyinen ja hermostunut vaivainen, joka vaivoin jaksoi omin apuinsa raahustaa asioilleen. Hänestä ei kukaan pitänyt, taivas tietäköön miksi, ja useamman kuin yhden kerran pisti poika taikka joku muu vintiö jalkansa eteen hänen astuessaan ohi, niin että hän romahti lattialle pitkän pituuttaan ja kolisten kuin luukasa, mikä hän muutoin olikin.

Sanalla sanoen oli köyhäinkorttelien pojalle sairaalassa enemmän valoa kuin varjoa, ja koskaan ei hänen surunsa ollut suurempi kuin silloin, kun lääkäri ilmeitti, että hän saisi lähteä kotiin. Taas kouluun, taas sanomalehtiä kantamaan, taas epävarmoihin taloudellisiin oloihin!

Mutta ei auttanut, oli taas koetettava ottaa uusi ote elämästä; koetettava saada toiset oppilaat koulussa kiinni, koetettava paremmin varoa hammasrattaita. Ja kun hän oli oikein uurastanut sekä kadulla että koulussa, satamoitui hän jälkimmäisen lopetettuaan kokonaan kirjapainoon, nyt jo suurempana herrana — juoksupoikana 12 markan kuukausipalkalla.

Köyhäinkorttelien sääntöjen mukaan oli hän koulunsa käytyään 12 vanhana kuitenkin siinä iässä, että olisi pitänyt itse kokonaan elättää itsensä. Äiti ja poika tulivat ennenpitkää siihen yksimieliseen tulokseen, ettei kirjapainoala sittenkään ollut se oikea. Oli muitakin herraslaakasia aloja, kuten esim. kauppa-ala. Ja pojan onnen tähti johdattikin hänet sittemmin tähän toiseen erinomaiseen ammattiin.

Ja kuitenkin, jos hän olisi jäänyt sanomalehteen, olisi hän varmaan vähin erin, ensin aikansa joka päivä puhdistettuaan tusinan verran lampunlaseja, lakaistuaan puolen tusinaa lyijytomuisia ja yskösten tahrimia lattioita, hakenut anniskelusta latojille voileipiä, juossut muilla asioilla, latonut sekalia ja ollut mukana 12 tunnin ajan vähän kaikessa, ylentynyt latojaksi ja aikansa ladottuaan ja yskittyään 25-vuotiaana kuollut "kiltisti keuhkotautiin". Kentiesi oli äidin ja pojan vaistomainen kaukonäköisyys kuitenkin onneksi. Ehkä oli parempi, että valitsivat kauemmin kestävänsä tien. Itse sanomalehdelle ja kirjapainolle ei siitä tullut mitään vahinkoa. Köyhäinkorttelit syytävät syytämällä keskenkasvuista työvoimaa painoruumiin ja latomoihin. Mutta onpa tämä miten vankkaa ja sitkeätä tahansa, yli kahdenkymmenen vuoden eivät kirjaltajat kuitenkaan keskimäärin

ota elääkseen. Järjestelmä ei ota liikoja maksaakseen siitä, että sitä pönkittävä, ihannoiva ja ikuiseksi kuuluttava sanomalehti tuottaa sille liikoja kuluja: kitkaa pyritään poistamaan teräskoneista, lihaskoneet pitäkööt itse huolen kitkastaan. Ei kannata antaa riittävästi palkkaa, ei järjestää kylliksi lyhyitä työpäiviä ja välttämättömän tarpeellisia lomia, ei varustaa työhuoneita tarpeellisilla hygieenisillä laitteilla. Jos latoja kapinoi sitä vastaan, että hänet määrätään hautaan jo nuoruudessaan, ja tekee lakon, on järjestelmällä käytössään kokonainen kaarti nuoria kuhnureja, jotka ovat kykynsä mukaan valmiit tilapäisesti yrittämään latojan raskasta ammattia — kaksinkertaista palkkaa vastaan kymmenennestä osasta työstä. Ja siksi toiseksi ei latojaa mikään pakota jäämään kirjapainoon, siirtyköön johonkin toiseen ammattiin, jos luulee kykenevänsä. Esimerkiksi räätälinammatiin taikka suutarin! Järjestelmä ei pakota ketään mihinkään työhön. Se on nälkä, joka pakottaa!

Ja niin on tässäkin pojan ensimmäisten unelmain mustassa taivaassa siitä lähtien, kun hän suoritti veronsa sille, uhrattu järjestelmän alttarille enemmän kuin kokonainen sukupolvi kirjaltajia!

Poika muisti eritoten yhden näistä: vähäinen varreltaan, mutta voimakas, melkein kuin atleetti ja rintakehä kuin leijonalla. Oli melkein pojan ikäinen, ja tapasivat he toisensa monien pitkien vuosien kuluttua. Pojan uusi ammatti, joka piti pelastaa hänet vanhan uhalta, oli jo melkein ennättänyt tehdä lopun hänestä. Keuhkoista ei ollut minnekään ja lääkäri oli sanonut pojalle, että hankiutuisi lähtöön. Vankkarintainen toveri surkuttelemaan: "Että sinullekin piti käydä näin huonosti!" Mutta hänen olisi ollut paras säästää surkuttelunsa itselleen. Sillä kolmen vuoden kuluttua tästä oli hän sekä kuollut että kuopattu! Jopa aikaisempaan kuin monet hänen tovereistaan, vaikka hänellä oli rintakehä kuin leijonalla, vaikka hän oli melkein atleetti!

Ja sama on ollut kaikkien hänen ikäistensä kohtalo, joka ainoa heistä on kuollut, yksikään heistä ei ole elänyt yli kolmenkymmenen, jos on jäänyt ammattiinsa.

Se sanomalehti, se se on maksanut työläishenkiä, sille on kokonainen työläispolvi äärettömässä uhrautuvaisuudessaan, äärettömässä kärsivällisyydessään ja vertaansa vailla olevassa jaloudessa antanut kaikkensa.

Mutta tämä työssä retkahtanut sukupolvi ruokki sydänverellään käärmettä omalla povellaan; ei ole koko maassa lehteä, joka olisi syvemmin halveksinut työväenluokkaa, intohimoisemmin vastustanut sen kainoimpiakin vaatimuksia ja julkeammin ärsyttänyt järjestelmää ja sen pakkokoneistoa työssään menehtyvää ja elämänoikeuksia vaativaa raatajistoa vastaan. Ja kohtalon vuosina kirjoitti lehti, etteivät työläiset oikeastaan ole ihmisiä, vaan mitä lienevät alemman asteen eläimiä, joita ei kuoltuaan sopinut haudata edes siunattuun maahan, vaan sen sijaan viskata johonkin patteriin.

Niin kiltti on järjestelmä ja sen kulttuuria kehittävät ja varjelevat sanomalehdet!

Ja niin arvottomia työläiset, jotka uhraavat henkensä järjestelmän ja sen sanomalehtien hyväksi!

Mutta ennenkuin onni ennätti hymyillä pojalle nuuskapuntuista, sillitynnyreistä ja keisarivihreälaatikoista ja päästä ratkaisemaan hänen elämänsä suurta pulmaa, oli vähältä, ettei hänestä sillä välillä tullut oikea herrapoika, sittemmin viinuri ja — miksikäs ei — lopulta ravintoloitsija, merkkihenkilön ammatti, joka on jokaisen viinurin salaisten toivojen päämaali niin kauan kun reumatismi ei ole vienyt koipia alta taikka lemmentaudit sortaneet hautaan, sukupuolihaukuttelu kun on ainoa ajanviete sinä vuorokauden aikana, minkä viinuri saa olla vapaana.

Onni ja herraslaakasuus näet potkasivat poikaa niin, että hän pääsi ravintolaan passaripojaksi — täydellä yllä-

pidolla & juomarahat. Hän oli silloin kolmentoista, ja aikaisempaan ei juuri voi toivoa pääsevänsä itsekannattavaksi — parempien ihmisten lapset kun voivat sellaista ajatella vasta tuossa kolmenkymmenen korvissa, jolloin he ovat valmistuneet niin pitkälle, että voivat vanhempainsa sijasta elää vieraiden kustannuksella.

Ja mikä parhainta: poika saattoi myös vähin erin ruveta ajattelemaan äitinsä auttamista. Sillä kummallista kyllä: mitä nuorempi ja kykenemättömämpi hän oli äitiään auttamaan, sitä enemmän tunsikin hän tarvetta siihen, kun taas vanhempansa, jolloin kaikki kunnialliset lapset turvaavat vanhempainsa vanhuudenpäiviä — ei tosin muuta kuin periaatteessa, sillä kun lapset ehtivät siihen ikään, että mahdollisesti voisivat ruveta ajattelemaan vanhempainsa tukemista, on heillä jo itsellä enemmän lapsia kuin mitä kunnolla voivat pitää hengissä — tuon tarpeen, mutta varsinkin auttamismahdollisuuksien laita oli niin ja näin. Ensimmäisiä yrityksiään tässä teki poika tuossa kahden kolmen korvissa, jolloin hän, äitinsä valittaessa rahaniukkuutta, oli pistänyt kätensä housunsa halkiomeen ja sopertanut: ”Tyllä mulla on, tyllä minä annan!” Kun hän taas muutamaa vuotta vanhempansa kerran tai useammastikin oli äidin tehtaassa ollessa huuh-tonut käytetyt, mutta pesemättä jääneet ruoka-astiat vadissa, missä oli likaisten kasvojen pesuvettä. Niin ettei häneltä suinkaan harrastusta puuttunut.

Mutta passaripoikana kävi paremmin laatuun auttaa. Sillä paitsi sitä, että hän aamusin seitsemältä noustuaan kiillotti kahdeksan paria kenkiä: patruunan ja patrunesan ja kuuden herraspojan ja -tytön, kuurasi erinäiset tusinat veitsiä ja haarukoita, kuivaili piikain kanssa huuhdeltuja astioita, kantoi puhtaita ylös ja käytettyjä alas, huolehti lämmittämisestä ja juoksi talon asioilla ei ainoastaan ylös ja alas vaan myös pitkin ja poikin, — tarvitsivat häntä siinä sivussa myös vieraat. Nimittäin paremman puolen vieraat. Sillä ravintoloissa, kuten yhteiskunnassakin, on kaksi puolta, parempi ja huonompi,

ja huonomman puolen vieraat toimittivat kyllä itsekin asiansa. Ja niin sai poika päivittäin sievoisen kapitaalın juomarahoina — välistä jopa kokonaisen markan! Ja kerran hän sai jopa enemmänkin. Muudan paremman puolen vieras, talonvälittäjä, kauppamatkustaja taikka joku muu ylhäinen herra näet pyysi häntä menemään ostamaan sikaari-imukkeen. Poika meni, mutta kaikeksi onnettomuudeksi toi luisen sijasta lasisen. Tämän hirvittävän erehdyksen raivostuttamana viskasi vieras imukkeen suoraa päätä pojan kalloon, niin että se — imuke — meni tuhansiksi sirpaleiksi. Sivistyneenä ihmisenä katui vieras hetikohta tekoaan ja maksoi pojalle kaksi markkaa.

Mutta tällaiset tapaukset olivat vain harvinaisia onnenpotkauksia, joiden poika toivoi toistuvan mahdollisimman usein, kuten aikaisemmin isän selkäsauojen. Se rahanahneus, se tekee ihmisen hirtehiseksi!

Pääasia kuitenkin oli, että poika oli tuon tuostakin tilaisuudessa pistämään äidin kouraan suutarınmarkan ja välistä jopa oikeankin markan, millä poika arveli äidin tulevan autetuksi pitemmiksikin ajoiksi.

Mutta muuten oli ammatti aika hitsiä. Nousit seitsemältä ja sait mennä maata vasta 12—1 korvilla yöllä, kun ravintola suljettiin. Työpäivät venyivät 17—18-tuntisiksi ja suurimman osan tästä ajasta sait viettää syvällä maan alla, minne virtasi vain niukka valo ylhäältä maan rajasta, minne oli sijoitettu vinot valoaukot. Näitä valoaukkoja luulivat ravintolasta palaavat paremmat vieraat sitten miksikä milloinkin lähettäen niistä välistä sinne alas sivistystasoaan tarkkaan vastaavat terveisensä — missä muodossa mikin. Mutta olisihan ollut luonnontonta, että piiat ja passaripoika olisivat pyytäneet päästä ylös juhlasaliin. Eihän tällöin olisi noudatettu mitään järjestystä. Sillä hotelleissa, kuten kaikkialla muuallakin, on oltava ala- taikka laita puolella niiden, jotka

”herkut, mukavuudet
toisille toimittaa”.

Kaikki tämä oli omiaan kalventamaan posket, jotka siinä iässä vielä pyytävät saada punehtia, ja tekemään hengityksen niin lyhyeksi, varsinkin jos suvussa on hengityselinheikkoutta. Mutta toisekseen sai syödä tarpeeseen tarvitsematta olla vanhan äitinsä taakkana. Ja siten sai siellä nähdä niin paljon yhtä ja toista ja oppia tuntemaan elämää, tutustua rahvaan lisäksi sivistyneisiin ja heidän tapoihinsa: pääsi läheiseen kosketukseen parempien ihmisten kanssa siellä ylhäällä. Sinne kerääntyi iltaisin virkamiehiä, tuomareja ja poliisikomisaarioita, tukkukauppiaita ja konttooripäälliköitä, talonisäntiä ja maalaisetiä, mutta ennen kaikkea kauppa-apulaisia, jotka viimeksi mainitut vielä silloin kuuluivat taatusti herrasluokkaan, eivätkä heiluneet maan ja taivaan välillä, kuten nykyään on useimmiten laita. Kaikki paremmat, maalaisetiä lukuunottamatta, saapuivat niin siroina ja nuoltuina, lemahtelivat hajuvesiltä ja hienoilta saippuoilta ja puhuivat ruotsia, sillä siihen aikaan ei yksikään tosi isänmaan ystävä alentunut puhumaan suomea, jos vain taisi, vaikkapa vain mongertaenkin ruotsia. Pelkästään se, että taisi tätä hienompaa kieltä, oli varma merkki siitä, että vieras oli sivistyneitä; voimasanatkin olivat tällöin niin viehkeitä ja mitä muuta kalliit juomat kihauttivat kielelle, sitä ei alempi kansa ymmärtänyt. Mutta huonommalla puolella olivat lauantai- ja sunnuntai-illat merkkitilaisuuksia. Vain tällöin oli köyhemmällä kansalla varaa istua ravintolassa ja haihdutella huoliaan. Siellä ei puhuttu ruotsia eikä kainostelta. Siellä puhuttiin ja vannottiin suomeksi ja juotiin 2,000 pulloa olutta kumpaisenakin iltana; jalommat nesteet valuivat kaikki paremman puolen suuntaan. Siihen aikaan oli oluttehtailla korkeakonjunktuurinsa, jonka vallitessa niitä ilmestyi kaupunkiin enemmän kuin kansakouluja ja sadan markan osakkeista maksettiin 2—300 markkaa aina siihen asti kun alempi kansa teki tenän, jolloin osakkeet putosivat 50 — penniin, mikä taas merkitsi erinäisiä vararikkoja, miljoonakavalluksia, itsemurhia ja tiilenpätää.

Mutta yöllä, kun ravintola suljettiin ja kummankin puolen vieraiden oli poistuttava, oli näiden ero haihtunut olemattomiin, kumpainenkin puoli aivan hämmästyttävästi noussut ja laskenut samalle tasolle. Kummankaan puolen vierailta ei ollut paljon koivista tietoa, kumpaisetkin olivat yhtä äänekkään ilon vallassa taikka kukoivat yhtä hartaasti, ylempi kerros oli aikoja sitten alentunut käyttämään suomea, kun taas jotkut alemmista olivat yltyneet näyttämään, että kyllä tässä ruotsia osasivat huonommatkin. Pääasia vain oli, että paremmat elämivät kilpaa alemman kansan kanssa. Niin, vieläpä voittivatkin tämän, sillä vaikka ylemmiltä oli herraskaisuus vähin erin illan kuluessa huvennut, oli poliiseilla kuitenkin merkillisen tarkka nenä vaistoamaan, kuka kukin oli, keitä oli kierrettävä, keitä kursailematta korjattava kaupungin sydämeen; ja tietoisuus tästä se aina jossakin määrin hillitsi niitä, jotka huonompi puoli oksensi sisustaan.

Ja välistä saatiin paremmalle puolelle oikein hienon hienoja vieraita, joista toiset tällöin puhuivat jopa venettä. Näitä saapui milloin paikkakunnalla oli joitakin tavallisuudesta poikkeavia isänmaallisia juhlia, rautatienvihkiäisiä taikka muita sellaisia. Tällöin oli alhaalla morkussa viikkokausia lisähuiskeita, kaikkein hienoimman porsliinin puhdistamista, kaikkein hienoimpien veitsien ja haarukoiden kiilloittamista, ja kuukkerskan paino putosi huomattavasti alle sadan kilon ylenmääräisestä höyryämisestä. Mutta sittepä hän saikin suorastaan ihmeitä aikaan: outo ruokalaji ruokalajin jälkeen ilmestyi juhlapöydälle, herkut seurasivat herkkuja, ja kaikilla oli ranskalaiset nimet; siinä liemiä monenlaisia, siinä paistikkaita, siinä kyljyksiä, siinä sikaa, härkää, lammasta, vasikkaa, lintua ja kalaa keitetynä, paistettuna, suolattuna, savustettuna, siinä säilykkeitä, siinä hyytelöitä, siinä hedelmiä. Mutta viinit veivät sentään kaikesta voiton: niitä oli kymmeniä eri laatuja, kaikki kuohuvia ja kuulaita, ja sitten viinaa ja konjakkia, rommia ja punssia, ja vih-

doin liköörejä, kaikkea väriä: valkoista, ruskeata, keltaista, vihreätä.

Tällaisina hetkinä painui juhlatuuli aina maakertaan asti, jätteet tasattiin kristillisesti keittiössä, mutta yksilmäinen tallirenki korjasi kaikki avatut, mutta ei tietysti loppuuntyhjennetyt pullot ja kännäsi monta viikkoa — varovaisuuden vuoksi tallissa, missä hän useamman kuin yhden kerran sortui hevosen jalkoihin, mistä ei kuitenkaan mitään haittaa hänelle; hevosparka näet oli sellaisen hirvittävän harhaluulon vallassa, että yksilmä oli sen isäntä, ja talli olisi saanut ruveta vaikka palamaan ilman, että tuo kelpo eläin olisi laskenut kavioitaan viereensä uinahtaneen kaverinsa ruholle.

Mutta sitten tapahtui jotakin, mikä pojan elämässä myöhemmin sattui monta kertaa: herraskaisuus alkoi painostaa. Poika ei ollut tietoinen tästä, mutta hänen sisimmässään kalvoi silti kalvamistaan. Hänessä heräsi yhtäkkiä sama voimakas tunne kuin herroissa siellä ylhäällä, halu — piehtaroida loassa — elää väärentämätöntä alemman kansan elämää. Liian voimakas kulttuuri pakotti etsimään vastakohtaansa: alkeellisen elämän kaaruutta.

Hän rupesi kaipaamaan maalle, jonne äiti oli jollakin salaperäisellä tavalla toimittanut hänet aikaisemmin parina kesänä, salaperäisellä siksi, että kuukausi maksoi kokonaista 10 markkaa, ja pojalle pysyi aina arvoituksena, mistä äiti sai niin paljon kokoon. Sattui parahiksi vielä joulu, ja tollin isäntämies lähetti maalta terveisiä, että jos poika halusi sinne jouluksi, niin pääsi hänen mukanaan, kun tuli aattopäivinä kaupunkiin.

Poika tietysti halusi päästä pois vain jouluksi, mutta patruuna pani vastaan: Tapaninpäiväiltä tuli aina niin paljon vieraita, ei käynyt laatuun, että poika oli poissa — kuka avasi ne 2,000 olutpulloa? — ja siksi toiseksi odottivat häntä joululahjat: kokonainen pukukangas, kauluksia, rahaa!

Kaikkien köyhäinkorttelien laskujen mukaan olisi pojan nyt pitänyt jäädä, kun kerran oli tilaisuudessa saamaan oikeita joululahjoja: pukukankaan, kauluksia, rahaa. Mutta juuri tässä näyttäytyivät olosuhteiden luomat heikkoudet, poika löi mieluummin korvalle ansiomahdollisuutta ja kunnianhimoa, luopui mieluummin paikastaan ja joululahjoistaan kuin kieltäytyi noudattamasta hetken mielijohdetta: päästä pahnolle!

Ja niin livisti hän ravintolasta ja jätti patruunan ja patruunessan ja paremman ja huonomman puolen ja hylkäsi loistavan tulevaisuuden viinurina, kellarimestarina ja ravintoloitsijana, sanalla sanoen arvostettuna kansalaisena, ja hyppäsi töllinmiehen lohnaksiin viinalekkerien, heinäin ja köysikimppujen lomaan.

Poika muisti tuon joulun paremmin kuin monen muun; tölli kuin rotanloukku, pirtti sauhuinen ja kylmä, takka luhistumaisillaan, ruutuja rikki, kirppuja ja torakoita, miehet vannoilivat ja huusivat — avarissa pirteissä huu-detaan aina —, naisväen ääni oli oudostuttavan kimeä, lapsilla vuotavat nenät, rasvanahkan, tervan ja ties minkä hajua, kaikki karkeata ja räikeätä mutta roimaa ja väärentämätöntä. Ja sitten pahnat ja kuusi! Äiti oli antanut mukaan somia koristuksiaan ja suuren hänen armol-taan saamansa vanhan pitkän paperisuikaleen, jossa tietysti ruotsiksi seiso: Kunnia jumalalle korkeudessa j.n.e. Ja sitten vihdottiin ja sitten syötiin ja sitten juotiin. Karsta varisi katosta huudoista ja hoilotuksesta ja lasten ilakoimisesta. Mutta vähitellen isäntäväki väsyi ja heittäytyi makuulle. Valveilla oli vain renginmoinen, setämiehen tytär ja kaupungin ”herraspoika”. Viina oli hellyttänyt rengin hellemmät tunteet, ja alkoi hän aluksi leikillään, mutta sitten täydestä todesta lähennellä setämiehen tytärtä. Tämä kiertämään kuusta, ja renki perässä. Kiersivät ja huohottivat, kunnes ”Jumala korkeudessa” sekaantui rengin jalkoihin ja meni siekaleiksi, kuten rauha maassa ja ihmisten hyvä tahtokin. Mutta ennenkuin tämä ”kuusileikki” oli loppunut, oli kaupun-

gin herrapoika jo unen helmoissa. Oli parempien ihmisten viljoilla tottunut, ja lisäksi tiesi, että tölleissä oli juhla vain kerran vuodessa.

Sitä siunattua tölviä! Mitkään pojan aikaisemmista taikka myöhemmistä kokemuksista jättivät tuskin voimakkaampaa, niin, ja siunatumppaa muistoa jälkeensä, siunatumppaa siksi, että poika ensi kerran sai täällä silmänsä auki näkemään karuuden kauneus ihmisissä ja oppi kunnioittamaan känsäisiä kouria ja työn jäykistämisiä mutta teräksenkovia lihaksia, oppi kunnioittamaan työtä ja työn suuruutta.

Poikaa hymyilytti monesti jälkeinpäin, kuinka häntä siellä ensi kerralla kaikki kauhistutti. Kuinka kaupunkilaissilmä piti kaikkia ihmisiä rumina, näiden ääntä raakana, näiden käytöstä naurettavan kömpelönä. Tätä ei kuitenkaan käy kummeksiminen. Sillä kaupungista saapuu täysikäisiäkin, saapuu jopa näiden omaa verta ja lihaa, mikä joissakin vuosissa on kaupungin mukulakivillä taikka asfaltilla oppinut niin keikaroimaan, sievistelemään ja "kilauttamaan koreasti" kieltään, etteivät enää maalle mennessään lainkaan jaksaa muistaa omaa alkuperäänsä, vaan nauravat murretta, josta töintuskin ovat itse vapautuneet omatakseen ehkä monta vertaa rumemman murteen, ja tekevät pilaa tavoista, joita ei heidän itsensä olisi pitänyt koskaan unohtaa. Ja siksi toiseksi mitä sisältävät useat "paremmat" romaanit ja huonommat näytelmät, ellei juuri tätä samaa raatajaraahaan pilkkaa. "Jeppe Niilonpojat" ovat näyttämöillä varsin haluttuja ja yksinpä maalaisväestön omissa iltamissa esitetään varsin usein "näytelmiä", jotka eivät ole mitään muuta kuin yleisönsä herjaa. Kun taas oopperoiden romanttinen "talonpoikaiskansa" balettiliikkeen ja viinurieleineen on vain toinen muoto saattaa nau-runalaisiksi ihmiset, jotka aurankurjessa, kangaspuilla, riihessä ja elopellolla, s.t.s. loppumattomassa työssä menettävät joustavuutensa ja laiskansilmää viehättävän

viehkeytensä, mutta jotka sitä vähemmän ansaitsevat tulla kirjallisten hupsuttelijoiden reposteltaviksi, kuta jyhkeämpään suuruuteen uurastuksensa arvovallalla kohoavat.

Toden totta: paremmin ei äiti olisi voinut käyttää niitä jollakin ihmeen tavalla hankkimiaan kymmenmarkkasia — ruhtinaallista korvausta, minkä hän kuukausittain suoritti poikansa puolesta töllinväelle. Tämä siitä huolimatta, ettei poika siellä useinkaan saanut sitä ”ravitsevaa ja voimakasta ruokaa”, mikä tavallisesti kuvitellaan maalaisten suuhun yleensä. Sillä ”herrapojat” tulevat kaupungista maalle parahiksi juuri onnettomimpaan aikaan — kesällä, jolloin tölleissä ja mäkituvissa ei ole niin kerrassaan mitään: lehmät eivät lypsä, perunat ovat aikoja sitten loppuneet ja leipäkullankin laita on niin ja näin. Kesä on maalaistyöläisten köyhin ja ilottomin aika, kun sen sijaan syksyisin eletään rennommin, syödään ja kinnataan jopa sahtia päälle. Kiitti sen vuoksi herrapoika, jos joskuskaan sai voinokareen, maitotilkan taikka jotakin muuta herrain herkkua, kunnes päästiin elokuun puoliväliin, jolloin uutispuuro alkoi höyrytä.

Pahaksi onneksi oli tällä töllillä vielä niiden vitsausten lisäksi, mitä liika kuivuus taikka kosteus ja halla ja verorasitukset merkitsevät, oma ominainen vitsauksensa; se oli jo sukupolvia sitten joutunut lain ja lakimiesten kynittäväksi. Käräjänkäynnit ali- ja ylioikeuksissa töllin oikeuksista ja velvollisuuksista — joita kyllä välistä pyrittiin ratkaisemaan yksinäisellä metsätielläkin —, alituinen, loppumaton kiertokulku kihlakunnanoikeudesta hoviin, hovista senaattiin, senaatista käräjille, käräjiltä hoviin ja jälleen senaattiin, kun välillä oli muutamia kertoja poikkeiltu maaherralla ja läänin maanmittarilla, oli tehnyt pahempaa jälkeä kuin koskaan mikään kato. Tämä kiertokulku se oli ränsistyttänyt töllin, huonontanut hevoset, harventanut karjan, veltostuttanut väen, mitkä kaikki seikat yhdessä merkitsivät, että tölliin monesti saapui nälkä vieläkin aikaisempaan kuin muihin

könsiin, että sen paaston kurvi oli aina syvempi ja syksyinen nousu lyhempi kuin ehkä muilla, sekä vihdoin, että herrapoika sielläkin sai monesti mennä yhtä naukuvin mahoin yöpuulle kuin kaupungin köyhäinkortteleissa, eikä syksyllä kaupunkiin palatessaan juuri voinut kerskailla lisääntyneellä ruumiinsa painolla.

Lait, jotka järjestelmä säätää, suojelevat kyllä aina vauraita ja omistusta. Mutta niihin on aina tarkoitussellisesti jätetty kaikenlaisia takaportteja ja varaventtiilejä, jotta lain tulkitsijoilla olisi riittämiin työtä, jotta oikeusjutut saataisiin venymään tasan juuri niin kauan kuin varattomamman riitapuolen kukkaro kestää. Aina on asia varattomallekin niin kauan melkoisen lupaava, kunnes hän joutuu maantielle taikka vaivaistaloon, jolloin hänen asianajajansa on suorittanut työnsä loppuun ja oikeus äkkiä havaitsee, kumpi riitapuoli on oikeassa. Täten on melkein joka kylässä vireillä riitajuttuja, jotka eivät pääty koskaan, s.t.s. päättyvät vasta, kun köyhän riitapuolen keinotkin päättyvät.

Pojan kymmenen markan täysihoitolan käräjänkäännit olivat alkaneet suurien nälkävuosien vaiheilla, ja hän oli taipuvainen uskomaan, etteivät ne olleet päättyneet vielä niihin vieläkin suurempiin nälkävuosiin mennessä, mitkä eri maiden omistavat ihastuttavalla yhteistyöllään saivat taannoin maailmalle aikaan.

Mutta turpea maha ei suinkaan ole mikään köyhäinkorttelien herrapoikain kerskauksen esine, näille on paljon mielenkiintoisempaa saada kerrankin riittävästi liikumatilaa, saada hengittää, saada vapautta, saada jumalan kirkasta aurinkoa ja kaikkea mitä ei takapiha, ahtaat kadut ja lokaviemärinsuut kaupungissa tarjoa.

Ja vaikka pojan vapaudenkin laita välistä oli niin ja näin, vaikka hänen monesti oli jäätävä kotimieheksi väen mennessä takamaan niitylle taikka lehdentaittoon taikka nuotalle, vaikka poika useasti sai päiväkauden venyä kuumassa pirtissä ja soudattaa lasta, vahtia tai kinapyttyä ja välitöikseen hakea hauderuohoja lehmille,

mistä varsinkin lastensoudatus kävi niin hänen sisulleen, että hän vielä toistakymmenen vuoden kuluttua, kun kohtasi yhden tuudittamistaan vintiöistä, heristi tälle nyrkkiä ja sanoi: Tahroks tästä! — vaikka sielläkin oli pojalla haikeitakin hetkiä, niin sai hän siellä silti osakseen aivan yltäkyllin hyvyttä, mitä jumalan suuri luonto taivaan kultakehrä ja turmeltumattoman auvoiset, avoimet ja hyvät ihmisyydet vain voivat tarjota.

Sillä vaikka loppumaton uurastus ja vastoinkäymiset ja köyhyys ja turvattomuus olivat vuosikymmenien kuluesesa yrittäneet kaikkensa tehdäkseen töllinväestä huonoja ihmisiä, vaikka miespuoliset töllin asukkaat välistä kurkistelivat syvempään lekkereihinsä kuin mitä asumuksen varat ja kohtuus olisi sallinut, ja vaikka lapsilauma ja puute olivat himmentäneet naisväen silmät puh-tauden kaikkein ankarimmille vaatimuksille, vaikka töllissä kiroiltiin ja rähjättiin eikä aina ehkä tarkkaan tiedetty kasvoiko koivu, josta kiskottiin taukotuohta, omalla tai toisen maalla, otettiin aidasvitsat täsmälleen omista aitauksista, taikka oliko luvallista ravistella lähimmäisen omenapuita — kaikki seikkoja, joista maakunnassa yleensä ei ole täyttä selvyttä —, niin oli heidän luonteensa rehevä hyvyys, heidän lapsrakkautensa ja yleensä inhimillisyytensä niin koskemattomat, että salonkien suuret ihmisystävät, jotka kutovat sukkia pakanalapsille — mutta eivät omilleen — ja lahjoittavat hännättömiksi ajettuja pahvihevosta laitakaupungin mukuloille; jotka puhuvat kurjista ja onnettomista ja näiden auttamisesta sen jälkeen, kun ovat itse nämä kurjistuttaneet ja saattaneet onnettomuuteen, että nämä suuret sielut saisivat kernaasti mennä töllinväeltä oppimaan ihmisyyttä. Sillä jos missään ei saatu aikanaan heinää omin väin nurin, missä elot uhkasivat työvoiman puutteessa varista, jos missä tarvittiin hevosta taikka miestä mutta ei voitu niitä kustantaa, jos missä tarvittiin tosi ystävyttä teon muodossa, niin ei sitä koskaan tarvinnut töllin väeltä turhaan pyytää. Ja: miehet saattoivat kyllä humalapäissään ajaa

hevoset tarpeettomasti vaahtoon ja sanoa tarpeettoman karkeita sanoja vaimoväelle ja uhata lyödä ikkunat säpäleiksi ja hajottaa pirtin, mutta jos kiipesit aitan kurkihirrelle ja hävitit pääskysenpesän, niin ohjastenperistä sait!

Luonto taas on kaikkialla kaunista, vaikka poika tutustui siihen ensi kerran tölliläisten luona, miltä kaudelta sitten olivat kaikki hänen määritelmänsä luonnon kauneudesta ja 'rumuudesta', niin että hän vielä kymmeniä vuosia jälkeenpäin oli taipuvainen nauttimaan luonnosta samoilla silmillä. Toinen lahti siellä oli ruohoinen ja suo-jainen, toinen kalliorantainen ja avoin. Edellinen oli kaunis, jälkimmäinen ruma. Ja meni kauan aikaa, ennenkun poika oppi ymmärtämään luonnon kauneutta jylhydessä ja karuudessa, ja kykeni huomaamaan, että esim. Mälärin kalliorannat taikka Gotlannin alastomat hiekkakivipartaat voivat olla kauniita.

Mutta mikä oli tärkeintä: poika alkoi tällöin ensi kerran vaistota, että sydämenkauneus ja -hyvyys eivät lainkaan riipu ulkokuoresta, että ne mene tiedä viihtyvät kaikkein parhaiten karkean pinnan alla, että vauraus antoi puutteessaolevalle vain yltäkylläisyytensä rippeitä, jos antoi ollenkaan, kun taas köyhyys ojensi hätäänjoutuneelle molemmat kätensä ja antoi siitä mitä sillä ei ollut. Alkoi vaistota, että luova työ, uuraus ja kärsivällisyys olivat maalla aivan samoin riiston, pilkan ja naurun kohteena kuin kaupungin köyhäinkortteleissakin, että osattomain taloudellinen taso oli molemmissa suunnilleen samanlainen, ja että yhteiskunnallinen vääräys, joka vaalii kuhnurien olemassaoloa mutta jättää uuraat oman onnensa nojaan, s.t.s. kuhnurien riistettäväksi, merkitsi pihtipielet kumpaisissakin, jos kohta puute ja kurjuus kaupungissa näytti suuremmalta sen takia, että kärsivät oli kuin karja ahdettu yhteen kasaan ja että vaurauden ja köyhyyden väliset vastakohdat olivat siellä selvemmin havaittavissa.

Liikkumatila, kas siinä mikä töllin mailla kuitenkin oli omiaan eniten oudostuttamaan, niin, jopa kerrassaan huumaamaan köyhäinkorttelien herrapoikaa, joka oli koko lapsuutensa ajan tottunut siihen erinomaiseen säännösteilyyn ja kuriin, minkä järjestelmä kaupungissa toteuttaa: täällä takapihat, katuojat, lokaviemärinsuut — tuolla palatsit, puutarhat, valtakadut ja komeat ajopelit, laita-kaupungilla sai kakara omin nokkinsa kasvaa kitkemisaikaan asti kuin ruoho katukivien lomassa, kukaan ei ollut kysymässä putosiko hän jostakin, loukkasiko itsensä taikka oliko hänen mahdollisesti nälkä — valtakatujen varsilla taas lapset olivat joka askeleellaan ammojen, lastentyttöjen ja koko yhteiskunnan paimentamina. Pie-ninkin poikkeus määrätyistä säännöistä sai heti kohta koko järjestelmän koneiston käyntiin.

Kun taas siellä maalla elettiin monessa suhteessa tavallaan järjestelmän ulkopuolella: kunhan vain tehtiin säännöllisesti päivätyöt, maksettiin verot maanomistajalle, kunnalle, kruunulle, kirkolle ja pidettiin varojen mukana yllä lakimiesparkoja, käytiin kirkossa ja kinkereillä, niin — anna muutoin hukkia!

Monen monet asiat, jotka suuressa maailmassa, ottaaksemme nyt esimerkin kerrassaan sieltä ylhäältä, missä viisaat ja nokkelat ja kansain parasta valvovat hallitusherrat ja diplomaatit istuvat, saisivat aikaan vaikka sievoisen maailmanpalon erinäisine kymmenine miljoonineen kaatuneissa ja haavoittuneissa ja sen jälkeen nullistuksia jos minkälaisia aina perustuslakien muunnosteluihin asti, jotta voitaisiin kantaa sellaisten alemman kansan edustajien päälle, jotka parlamenteissa sanovat: Herrat on hyvät ja maksaa itse ilotulituksensa! Miksi pakottaa köyhä kansa maksamaan sellaista mitä se ei ole tahtonut eikä saanut aikaan? — monet sellaiset seikat ratkaistiin siellä maalla silloin ja ratkaistaan vieläkin, mikäli järjestelmän silmät läpee, ellei juuri kaikessa hiljaisuudessa, niin ainakin asiallisten kesken ilman mitään diplomaatti-

kuntia, nootteja ja vastanootteja ja kaikkea sitä, millä on tuo hassunkurinen nimi: valtiotaito.

Ratkaistaan niin, että vain ani harvoin olisi syytä toivoa, että järjestelmä olisi tullut väliin vähän aikaisemmin eikä vasta sitten, kun kaikki oli myöhäistä, kun toinen jo on laudoissa....

Poika muisteli, kuinka he kerran ikään palasivat markkinoilta kaupungista. Töllinmiehet, isäntä ja setämies, olivat olleet kahdella hevosella kaupungissa, olivat tuoneet halkoja, ja palasivat nyt mukanaan kevyt tuliaisten ja lekkerien kuorma, poika siihen luettuna. Ilma oli täynnä markkinaista sähköä, huutoja ja elämää, viinan, sahdin, holipompelin ja hokmannin löyhkää. Piiskat läiskähtelivät, hevoset hirnuivat ja tilsat lentelivät päin naamaa kuin hevosenkengät. Ja herrapojalla oli täysi työ pysyessään reessä. Töllinmiehet venyivät etumaisessa reessä ja naukkailivat, poika takimmaisessa epätoivoisesti tarrautuneena kalikoiden väliin punottuun köysikimppuun, sillä tyhjä reki hyppi ja pomppi viettopaikeissa ja milloin roukut töksähtelivät yhteen vastaan-tulijamien kanssa, sillä markkinoista palataan lujaa ja kaikilla on parhaat hevoset eikä siinä keritä väistelemään eikä katsomaan kuinka kullekin käy.

Mutta kun siinä oli ajaa tärjyitetty vähän viidettä virstaa ja päästiin synkimmälle kankaalle, jossa tietysti ammoisina aikoina oli ryöstetty ja tapettu joku, jonka nimen vanhemmat ihmiset kai vielä varsin hyvin muistivat, niin seisahti etumainen hevonen yhtäkkiä kuin seinää ja jälkimmäinen tietysti heti kohta perässä. Eivät päässeet paikaltaan eteenpäin vaikka olisivat kuinka hoputelleet hevosia — ja taisi siinä piiskakin viuhahtaa juhlan kunniaksi — eikä liioin pimeydeltä nähty mitään estettäkään. Lopuksi saivat miehet kuitenkin etureessä selville, että maantien poikitse oli pingoitettu köysi — kuten aina tehdään, kun asumattomilla kankailla vietään mieheltä raha ja henki — ja että sen molemmissa päissä oli pari miestä. Tällöin nostivat töllinmiehet tie-

tysti suuren huudon, siepasivat kirveen reen pohjilta, sillä sellainen on aina halkomiesten matkassa, ja nyt ryntäämään päin pahantekijöitä. Töllinmiehet eivät olleet erin suurikokoisia, mutta heissä asui voimallinen henki, ja niin odotti poika takareessä nenä valkoisena kuinka sitä nyt aljettaisiin tehdä ruumiita.

Mutta älä nuolase, ennenkuin tipahtaa. Miehet köydenpäissä olivatkin tuttuja talonpoikia naapurikylistä. Olivat nousseet reestä metsään ja siinä seisoskellessaan puhuivat menneistä ja tulevista niin kauan, että hevonen oli pitkästynyt ja lähtenyt ohi laukkaavain vierasten hevosten perässä omin lupinsa kotia kohti. Oli pimeä, miehillä oli ohranjyvä silmässä, ja niin ei ollut muuta keinoa päästä muiden rekeen kuin köyden jännittäminen.

No, tämä oli tietysti vallan toinen asia. Ja nyt kaikki kuusi miestä ensimmäiseen rekeen, kun ensin oli otettu naukku kummallekin jalalle kumpaisenkin sakin lekkeleistä, ja sitten ajamaan takaa karkuria. Ja saatiinhan tämä lopulta kiinni — kotonaan.

Näin äkkiä tästä asiasta selvittiin, kun ei sitä ollut seulomassa mitkään diplomaattikunnat, jolloin asia tietysti olisi vienyt vuosikausia, joiden kuluessa olisi valkoisilla, mustilla, keltaisilla ja punaisilla kirjoilla osoitettu, toiselta puolen, ettei kukaan ollut jännittänyt köyttä tielle, toiselta taas, ettei kukaan ollut kohottanut kirvestä, taikka että köysi oli jännitetty vasta sitten, kun ensin oli uhattu kirveellä taikka väitetty jotakin muuta, millä tosiasian kanssa ei kylläkään olisi ollut mitään tekemistä, mutta jonka jankuttaminen on välttämätöntä, jotta kansa näkisi, että sen diplomaateilla on paljon puuhaa....

Taikka toinen tapaus:

Setämies oli hoksannut pirtinorsilla hyviä tarvepuita, oikein kuivia ja virheettömiä. Teenpähän niistä takareen, tuumaili hän ja alkoi veistellä. Vuoli ja vuoli, ja sitä mukaa kun reki rupesi tulemaan valmiiksi, silmäili isäntämies hänen työtään yhä suuremmalla mielenkiinnolla ja nyökkäili tyytyväisenä päätään.

Töllin rauha oli mitä parhain, intohimojen leijonat ja vuonat kävivät kaikessa rauhassa yhteisellä laiturilla ja voivat paksusti. Mutta kun reki oli valmis, tervattu ja ajokunnossa, ja setämies lähti kускаamaan sitä pihalle, riensi isäntä perässä, kiitteli ja kosteli ja sanoi, että se oli hänen; oli tehty hänen tarvepuistaan. Nyt vasta huomasi setämies, että toisen tyytyväisessä myhäilyssä oli piillyt saatanan kavala juoni. Mutta ottakoonpas! Ja nyt setämies keskellä pihaa puolustamaan rekeään. Toinen sieppasi rekikalikan — ne ovat aina merkillisen löyhässä — toisella taas oli kirves. Alkoi hirmuinen mylläkkä, minkä ajan poika ja muu vaimoväki seisoivat portailla ja vääntelivät käsiään. Vuoroin oli toinen, vuoroin toinen allapäin lumihangessa, milloin heilahti rekikalikka, milloin kirveen — varsi, terä oli varmuuden vuoksi setämiehen tervaisessa kämmenpohjassa. Mutta vaikka siinä yritti toinen jos toinenkin, niin ei siitä tullut sen selvempää, olipahan vain tolkutonta kahinaa, ja kun ei toinen eikä toinen ollut voittanut eikä hävinnyt, niin ei ollut muuta pulman selvittämiskeinoa kuin — reen iskeminen säpäleiksi. Päästyään toviksi irralleen tarttui setämies kirveenvarteen, ja ykskaks oli reki pieninä pirstaleina. Ja sitten kun miehet olivat aikansa huohotelleet ja ravistelleet lunta kraaveleistaan, tultiin pirttiin, akkaväki hakemaan reen säpäleitä ja keittämään kahvia — tervaiset pilkkeet palavat erinomaisen hyvin. Ja kun kahvi oli keitetty, istuttiin pöytään ja juotiin — kaikin yhdessä. Kuinkas myös!

Taikka kolmas tapaus:

Olivat menneet kalaan, setämies, tämän tytär ja herrapoika. Setämies oli ahvattu kalamies ja oli hänellä parhaaseen kala-aikaan aina muutama kilometri siimaa järveissä. Tällä kertaa kuusisataa koukkua isolla selällä. Soutivat lähimmälle polalle ja alkoivat kiskoa siimaa. Mutta kun siinä olivat rupeaman kokeneet, alkoi setämies tähystellä puolisen virstan päässä hiljakseen lähes tyvää venettä, missä istui pari miestä, jotka näyttivät

olevan samoissa hommissa kuin hekin. Tähysteli ja tähysteli, kunnes alkoi manata, ensin kuin hiljaa veisaten, mutta sitten niin voimainsa perästä, että maailmanrannat alkoivat hiljakseen valitella. Oli päässyt selville, että vieraassa veneessä olevat miehet kokivat juuri heidän siimaansa toisesta päästä. Setämies oli sitä ripeintä sorttia: siima poikki, kivi pohjaan, pola pinnalle, ja nyt vorojen kimpupuun.

Oikealla kalamiehellä on niinikään aina kirves matkassaan. Eihän sitä koskaan tiedä, milloin on yövyttävä saareen ja saatava tervasta, jos on sateista. Ja sitäpaitsi ei talonpoikaa yleensäkään voi ajatella ilman kirvestä. Taas ilmestyi tuo tärkeä tarvekalu äkkiä esille. Tytär soutamaan voimainsa takaa, setämies kokkaan valmiina iskemään, poika istui alituhdolla poru kurkussa, samoin kuin tytär, sillä kirvespeli keskellä aavaa selkää kahden venekunnan välillä, joista toisessa on kaksi raavasta miestä, toisessa yksi vähäläntä ja kaksi kakaraa — tytärkin kulki vielä lasten kirjoissa — oli melkoisen kammottavaa, vaikka poika olikin jo katsonut töllinmiesten läpi ja hoksannut, ettei se kirves heidän käsissään niin ylen vaarallinen ollut. Mutta entäs miehet toisessa veneessä: kun he kerran kehtasivat kokea muiden ihmisten siimaa, niin ties mitä kehtasivat?

Setämiehellä oli oikeus puolellaan ja se teki hänet voimalliseksi, vaikka hän muuten kieltämättä olikin varsin pettäväällä pohjalla. Toisen veneen miehet eivät kuitenkaan jääneet odottamaan kirvestä, ehkeipä heillä itsellään ollut sellaista taikka sitten sai pelkkä huuto heidät vakuutetuiksi siitä, että tässä oli paras puikkia pakoon, ja niin ei meritaistelusta tullut mitään.

Miehet olivat tietysti lauttamiehiä. Kukaan omanpaikainen ei koskaan koske toisen pyydyksiin, eivätkä lauttamiehetkään sitä ammatikseen tee; kuinka sattuu välistä siima sekaantumaan varppiin, niin ettei muuta kuin alalappaamaan ja tyydyttämään uteliaisuuttasi. Ja siksi toiseksi eivät ne lauttamiestenkään sapuskat ole niin kaksi-

sia, kun monta kertaa ollaan viikkokausia aavalla selällä, ettei kalasoppa muutteen vuoksi olisi paikallaan. Pojalla oli muuten sittemmin vuosikymmenien perästä lauttamies kalakaverina — eikä lauttamiestä parempaa kaveria kalasouviin saakaan, tuulet ja tyynet, sateet ja poudat, kaikki on samantekevää — ja tämä torjui inholla sellaisen olettamuksen, että olisivat koskaan kokeneet toisten ihmisten pitkiäsiimoja...

Mutta kuinka ollakaan, siinä kun oli tovi pidetty vihaa, rupesi tuuli vonkumaan niin vihaisesti, ettei tytär enää voinutkaan hoitaa airoja eikä setämies niinmuodoin kokea. Oli tullut myöhäinen ilta, työ oli kesken ja kotimatka pitkä. Ei auttanut muu kuin mennä lähimpään saareen yöksi. Saaren tyynellä puolella oli — lautta ankkurissa, ponttoo saaren rannassa. Näin oli siis kohtalon oikku johdattanut taistelevat puolet samaan satamaan, ja taiteen kaikkien sääntöjen mukaan — sääntöjen mukaan, joita hallitukset noudattavat pienemmänkin alueellisen loukkauksen sattuessa taikka milloin niiden sanomalehdet ja niiden "yleinen mielipide" vain keksivätkään sellaisen — olisi siinä nyt pitänyt maataistelulla henkeen ja vereen ratkaista mitä ei oltu saatu merellä selvitetyksi. Tässä ei kuitenkaan ollut mitään diplomaattikuntaa sekotamassa selvää peliä ja niin saivat suhteellisen kunnialliset ihmiset itse pitää huolta asioistaan. Ja taistelusta ei tietenkään tullut mitään; toiselta puolen oli ponttoolla miehiä jos minkä verran, toiselta puolen taas oli setämiehen kauna jo lauhtunut. Kumpainkin leiri hankiutui ilman muuta yöpuulle. Kohta kuului kuorsaus lautalta, mutta kalamiehiä vaivasi nälkä; eivät olleet ottaneet mitään evästä mukaansa. Aikansa siinä ähkittyään torkahtivat kuitenkin nuoremmat setämiehen siinä yhä kohennellessa massapuita ja hautoessa jotakin itseksen.

Kauan eivät poika ja setämiehen tytär kuitenkaan olleet nukkuneet, kun setämies jo herätti heidät: tuuli oli tyyntynyt ja oli aika lähteä kokemaan loppua siimaa. Mutta ennenkuin lähtivät, ojensi hän nuoremmille lei-

vänkannikan kummallekin. Oli nähnyt leipäkimpun roik-
kuvan kopin seinällä ponttoolla, hiipinyt sinne ja miesten
kuorsatessa ottanut leivän. Niin että kaikki oli siten
sujussa. Kellään ei ollut mitään sanomista, yksillä oli
kalansa, toisilla leipänsä. Kaikki oli käynyt jonkun ver-
ran konstikkaasti. Sillä samaan tulokseen olisi kyllä
päästy kauniilla puheellakin. Mutta köyhyydellä on
välistä oma romantiikkansa — vaihtelun vuoksi köyhyy-
den harmaassa jokapäiväisyydessä.

Mutta hetikohta kun poikettiin köyhän kollektiivin, luontaistalouden perintömailta, joita ei mikään fideikomissi taikka järkipiperäinen maatalous — s.t.s. maan ja työvoimain nyljentä — muuten ollut jäykistyttyä kaavoihinsa, vähentämässä isäntäin lukumäärää, mutta lisäämässä palkollisten ja muonamiesten joukkoa, joiden kaikkien elämänsääntö on prikusta prikuun määritelty palkkaussäännössä ja vuosikirjoissa, ei aidoittamassa eikä veräjöittämissä ja naulaamassa sakkotaulujaan laiturien ja kalavesien varsille, — hetikohta kun tultiin kirkonkylään, taajaväkiseen yhdyskuntaan, missä järjestelmä oli siunannut ihmisiä kiinteällä raha- ja tavarataloudella, ehkäpä jollakin teollisuuslaitoksellakin, tiilitehtaalla, höyrymeijerillä taikka jollakin sensellisella, hetikohta mitattiin kaikki vaaoilla ja mitoilla, ostettiin ja myytiin kaikki, mitä ei saatu keinoteltua ilman, mutta sittepä olikin kirkko, kansakoulu, kansanopisto, pappi, kruununvouti, nimismies, poliisi, lääkäri, haudankaivaja — kaikki lähettyvillä ja aina saamattaessa, niin ettei ihmisten tarvinnut vaivata päänuppiaan, milloin eivät itse voineet ratkaista etunsa ja hyötynsä kysymyksiä, milloin oli kysymyksessä maalliset asiat, milloin taas taivaallisissa tahtoivat vielä viime tingassa vakauttaa sielunsa autuuden, taikka pidentää päiviään jos mahdollista vielä joillakin vaivaisilla kymmenillä vuosilla surun ja murheen laaksossa; missä kulttuuri apukeinoineen oli niin lähellä, ettei muuta kuin ojentaa kättään, eikä, kuten takamaassa, missä kaikki aina saapuivat liian myöhään, kruununvoutia, nimismiestä ja poliisija lukuunottamatta, jos kohta näistäkin

kruununvouti oli huomattavasti muita valppaampi, kun taas piirilääkäri tavallisesti saapui vasta sitten, kun haudankaivaja oli jo järjestänyt kaikki parhain päin, kun kulkutauti oli lakannut raivoamasta suunnilleen pari vuotta sitten.

Taajaväkisessä yhdyskunnassa ei enää ollut minkään puutetta. Itsetietoisessa omahyväisyydessään se jopa voitti esikuvansakin, kaupungin, joskohta se vasta oli saavuttanut tämän varjo- mutta ei valopuolia, mitä tuli kehityksen teknillisiin saavutuksiin. Ja kun siellä oli kaikki jo suunnilleen järjestetty kaupungin kuosiin, ei tarvinnut muuta kuin että ihmiset pitivät itse huolen itsestään. Elleivät nämä siihen kyenneet, oli se heidän oma asiansa. Kellään ei enää ollut syytä auttaa toistaan, kunta ja valtiohan oli saanut tämän tehtäväkseen. Nämä olivat arenteeranneet lähimmäisenrakkauden, nämä olivat ottaneet valvoakseen, että kaikki saivat osansa jälkeen, rikkaat ja köyhät. Pappi valvoi heidän etuaan kirkossa, tuomari lakituvassa. Rikkaista ei syrjäisillä ollut paljon vaivaa, nämä osasivat tavallisesti itsekin valvoa etunsa, ja köyhäin osana taas ei ollut muuta kuin uurastus, ja senkin silmälläpidosta olivat rikkaat ottaneet huolehtiakseen. Häätötuomioiden täytäntöönpanon väen siirtäminen vaivastaloon ja sensellaiset — niistä selviytyttiin käden käänteessä. Pahimmat krenaukset syntyivät vanhentuneiden lakien johdosta, niistä kun köyhemmän kansan neropatit ja viisastelijat aina löysivät jonkin pykälänoukan, mihin tarrata kiinni puolustaakseen oletettuja oikeuksiaan ja torjuakseen epämääräistä vääryyttä. Tällöin oli välistä koko yhteiskuntakoneiston riennettävä oikeudettomuutta kärsivän omistavan avuksi, jotta lain pyhyys saatiin pelastetuksi ja sitä saivarteleva köyhimys taltutetuksi ja tulemaan järkiinsä. Mutta tällaiset olivat ylen harvinaisia tapauksia: jos työläinen silpoi itsensä toisen työssä, ei vahinkoa katsottu minkään arvoiseksi; työkyvyttömyyden korvaamista ei katsottu kenenkään asiaksi. Jos taas työ-

läistyttyö oli tullut vauraalte menettäneeksi sekä vähäisen maineensa että elämänsä onnen, katsottiin tämä korkeintaan kymmenen markan arvoiseksi vahingoksi kuussa.

— — —

Tällaisessa hyvin järjestetyssä pikku yhteiskunnassa köyhäinkorttelien onnentavottelijan sitten piti löytää pohja alleen ja kauppakapitaalın suosiollisella myötäväikutuksella ja avustuksella kohota kauppaneuvokseksi ja pitäjän pampuksi.

Mutta kauppakapitaalilla oli ajateltavanaan paljon tärkempiä kuin tuskin tiskin takaa näkyvää kaiken teki-jää. Kauppakapitaali ei kerinnyt ajattelemaan muuta kuin omaa lihomistaan ja paisumistaan. Ja jos se oli uskollinen itselleen, niin ei sillä ollut oikeuttakaan ajatella kenenkään muun hyvinvointia: turmeltunut kahvisäkki, maahan valunut siirappitynnyri ja kuivunut nuuskapunttu, ne maksoivat niin ja niin paljon, jääkylmässä puodissa näivettynyt taikka suolasäkkien alle pakahtunut pikku tekijä taas ei maksanut yhtään mitään — uusia ja vereksiä pojannaskaleita oli saatavissa tilalle kuinka monia tahansa. Ja tämä kahvisäkin ja ihmistaimen välinen suhteettomuus paisui sitä suuremmaksi, kuta sivistymättömämpi kauppakapitaalın edustaja oli. Ja kun sivistys on kauppamaailmassa ilmeisesti vain vahingollinen painolasti, niin jää häikäilemättömyys tavallisesti yksin jäljelle. Monet esimerkit osoittavat, että kauppiaat, jotka syventyvät sanomalehtiin ja kasaavat kirjoja nurkkiinsa, eivät useinkaan ota menestyäkseen; he eivät saa olla puolue-, raittius- eikä muita erikoisihmisiä, heidän täytyy olla kaikkea eikä mitään, mutta ennenkaikkea viimeainittua. Ainoa mitä he saavat varmasti harrastaa on isänmaallisuus; se onkin oikeastaan liikemiesmaailman monopooli ja kannattaa itsensä hyvin tavallisina aikoina, kun taas loistavasti sota- ja muina kriisiaikoina, joina teollisuus- ja kauppamaail-

man edustajien isänmaallisuus vasta pääsee täysiin oikeuksiinsa, paisuu sataprosenttiseksi. — — —

Kauppakapitaalin edustaja, joka otti "hoiviinsa" laitakaupungin orpopojan, ei ollut mikään poikkeus säädystänsä, ei pahempi eikä parempi, olipahan vain tyypillinen keinottelija, jonka oli pyrittävä saamaan mahdollisimman suurta voittoa mahdollisimman pienillä kustannuksilla. Ei siis käynyt ajattelemisen mitään tuotamatonta rahojen viskaamista mihinkään, mistä ei saanut määrättyä prosenttia taikka vähän enemmän. Ei käynyt laatuun hankkia uutta permantotäytettä rottain kaluaman tilalle, ei lämmittää kylliksi uuneja, vaikka ulkona olisi ollut 20—30 asteen pakkanen, ei palkata täyttä miestä täyden miehen punnerruksiin, ei maksaa puolikasvuiselle pojalle mitään palkkaa aikamiehen työstä, ei kustantaa riittäviä, tarkoitustaan vastaavia vaatteita, ei varata mitään loma-aikoja, ja ennenkaikkea — ei osoittaa mitään osanottoa eikä hellyyttä, eipä edes koskaan antaa pienintäkään kiitosta. Joutavia, poikahan sai kiittää, että kauppias oli ollut niin hyvä, että oli korjannut hänet nälkää ja kurjuutta kokemasta.

Poika oli varhemmin aina silmittömästi ihailnut tiskin takana olevia ikäisiään ja yleensä puotilaisia. Olivat niin sileitä ja liukkaista, ja niidenkös kelpasi: liikuskelivat vain siellä, tekivät tötteröitä ja pistelivät makeisia suuhunsa!

Mutta poika tuli pian toisellaisiin kokemuksiin. Jos ei täysi-ikäisillä apulaisilla ole herraspäivät, niin vielä vähemmän on sitä pojannaskaleilla. Vilkkaassa kauppa-
liikkeessä, jolla on kauppatuttavanaan puolet pitäjää, mutta jossa aina on apulaisia vähemmän kuin tarve vaatisi, saavat puolikasvuiset tehdä kaikkein enimmän: olla kaksitoista tuntia yhtämittaa huiskeessa, katkoa ulkona rautatankoja, oli pouta taikka pakkanen, vyörytellä paikoilleen tynnyrejä à 200—300 kiloa, kantaa sisään jauhosäkkejä à 80 kiloa ja ihmisten rattaille taikka rekiin jopa hehtolitrainkin suolasäkkejä à 110 kiloa, käsitellä

myrkkyvärejä, lipeäkiveä ja käikkea muuta, myydä, punita, puhua kauniisti ja juosta sokerikeko taikka tavara-paketti olkapäällä kylän laidasta toiseen, lakaista, lämmittää ja siinä sivussa laskea rautanauvoja, olla ensimmäisenä aamulla ylhäällä avaamassa ikkunaluukkuja ja viimeisenä niitä sulkemassa — ei ainoastaan säännöllisissä oloissa vaan myös säännöttömissä, milloin joku aikainen heinä mies herättää aamulla viiden korvissa kovasimen taikka kymmenen pennin nuuskan takia, taikka milloin joku myöhään kaupungista palaava isännän tuttava tai sukulainen näkee hyväksi vitkutella puodissa taikka tehdä puolikuppisia isännän kanssa puotikamarissa tuonne kymmenen yhdentoista korville ja vasta siten tehdä ostoksensa, taikka milloin on joulukiireet taikka inventeeraus, jolloin työ ja vuorokausi loppuvat harvoin. Ja sitten tulee kinkeriaika, jolloin saa joka pitäjän kolkkaa varustaa kestitavaroilla: karkeilla vehnä jauhoilla, ”hienoilla” vehnä jauhoilla, perunajauhoilla, kekosokerilla, palasokerilla, jauhesokerilla, siirapilla, luumuilla, rusinoilla, sekahedelmillä, jauhesuolalla ja maustimilla: aniksilla, ”venkkoolilla”, kardemummalla, vaniljalla, laakerinlehdillä, mustilla ja valkeilla pippureilla; ja kyhjötellä viikkokausia jääkylmällä ullakolla, missä viima laulaa surullista lauluaan, paljain käsin lajitellessa pitoastioita ja pakatessa niitä laatunsa ja muotonsa mukaan: 5 tusinaa syviä lautasia, 5 tusinaa laakeita lautasia, 5 tusinaa kahvikuppeja, juomalaseja, veitsiä, haarukoita, ruokalusikoita, teelusikoita, niin ja niin monta pilkkumia, karottia, karahviinia, porssiinikannua, pikaria, ”vörlekaria” — aina vain vilusta väri-sevänä ja onnettomana, jolloin tekisi mieli iskeä kaikki lautaset mäihäksi ja ampua kinkerienpitäjät ja kaikki muut, jotka pakoittavat huonosti puetun ja palkattoman kakaran hankkimaan itselleen kuolemantaudin vain, jotta toisilla olisi lämmintä ja mukavaa, yltäkyllin rieskaa ja hunajaa ja makeata viinaa. Näihin kesteihin

ei näet puotipoika koskaan pääse; kauppamies itse niissä sen sijaan ajelee kevätkauden.

Kukaan ei koskaan tule ajatelleeksi mikä Golgata on joka päivä kiivettävänä tuollaisilla pikku tiskinnuolijoilla, jotka niin näppärästi paperoivat ostokset, raapa-sevat jalallaan, kumartelevat ja kantavat ostokset joko ajopeleihin taikka ostajan kotiin, kukaan ei kiinnitä heihin mitään huomiota, ei ostajakunta, ei yhteiskuntakoneisto, ei "yleinen mielipide", eikä ennenkaikkeaa kaup-pakapitaalın edustaja.

No, jos puotipoika on oikein vankkaa tekoa, jos hänellä on lähellä omaisia, jotka ovat tilaisuudessa pitämään silmällä, että hänellä on edes riittävä vaatekerta, ja valvomaan, ettei häntä suorastaan tapeta työllä, niin saattaa hän läpäistä tämän kiirastulen ja vuosien kulut-tua kohota kauppa-apulaiseksi, vieläpä, jos onni on oikein myötäinen eikä omatunto liian ahdas, kauppiak-sikin. Mutta tämä on joka tapauksessa korkeinta uhka-peliä; — pojalla oli vanhempi työtoveri, joka läpäisi kaiken, mutta kuoli kuusi kuukautta sen jälkeen, kun oli päässyt oman tiskinsä taakse — sanottiin reumatismın menneen sydämeen, ja miehen reumatismi oli yhtä van-ha kuin hänen ammattınsakin.

Mutta jos tällaisessa luonnottomassa raatamisessa luonnottomissa olosuhteissa ei ole mitään sovittavaa piir-rettä, ellei keskenkasvuinen ihmisalku saa mitään rak-kauden hoivaa ja ymmärtämystä osakseen taikka edes kiitosta, ja mieletön into pakottaa yhä tehostetummalla uurastuksella, yhä raskaammilla ponnistuksilla koetta-maan saavuttaa osanottoa ja ystävällisyyttä, mutta aina turhaan, niin kaitselmus varjeltkoon tällaista ihmisvesaa: hän on auttamattomasti kedotukseen tuomittu!

On sitäkin enemmän kun, kuten poika, ei lepopäivi-näänkään saa tuntea taakattomuuden ja huolettomuuden iloa; kauppakapitaalın edustajalla oli, kuten tavallista, sivuelinkeinonsakin: puhelinkeskus. Sellaisessa tietysti siihen aikaan oli varsin vähän osakkaita, rahatulot siitä

olivat pienet, mutta palvelukset ostajille sitä suuremmat. Ja kun se oli sellainen pieni, mitätön sivuhomma, sai poika pitää siitä pääasiassa huolta — ainakin sunnuntaisin, jolloin muu talonväki aina lähti johonkin hauskuttelemaan. Ja niin sai poika vielä lepopäivinäkin ähkiä neljän seinän sisällä pääsemättä muiden ikäistensä pariin jumalan kauniiseen luontoon; sai vain istua siinä ja odottaa soittoa ja mielikarvauksella ajatella, kuinka toiset lapset saivat olla missä tahtoivat, viettää aikansa miten parhaiten taisivat.

Jos koskaan, niin tällöin oli poika pakotettu painumaan kuoreensa, turtumaan umpimieliseksi ja oppimaan vihaamaan järjestelmää. Sillä hänen tilansa oli, jos mahdollista, vieläkin tukalampi kuin vuokratasarmissa tautivuoteen ääressä. Siellä oli ollut kysymyksessä omaiset, täällä vieraat; täällä käytti mahtiasemaansa väärin työn varastaja — ei ostaja, jolta kapitaalinen jylhyys oli sammuttanut kaikki muut inhimilliset tunteet, paitsi voitonhalun, kammottavan kastinsa jäsenenä, mihin ammattinsa on lyönyt epäinhimillisen leimansa, ja joka ei salli, että muissakaan ihmisissä, lapset ja imeväiset niihin luettuina, on muita tunteita taikka vaistoja kuin hänessä, nämä kuitenkin muissa nurinnarin käännettyinä: muiden oli ajateltava vain hänen etuaan, niidenkin!

Vielä jälkeenkäin päin, kun tämän pojan piina enää tuntui vain seurauksissaan, ajatteli poika useasti rai-volla, miten hän oli saanut nuhteita, kun välistä palasi sunnuntai-aamusin kotiin järveltä, minne oli lauantai-ehdotin puolittain karannut, saadakseen olla suruineen yksin, saadakseen luonnon sovittavassa helmassa nyyhkyttää murheitaan ja kokea auvon, minkä tällainen, vaikkapa vain varkainkin hankittu, vapauden hetki tarjosi. Hän ei varastanut työaikaakaan, hän ei kuluttanut isäntänsä kaikkivaltiasta kapitaalia, hän ei tehnyt kenellekään pahaa paetessaan tällä tavoin yksinäisyyteen, pois piinapenkkinsä luota, mutta yhtäkaikki sai hän nuh-

teita, yhtäkaikki häneen katsottiin kieroon! Ja kuitenkin oli isäntä täysin "normaali", ei rähjännyt päissään, tuskinpa kiroilikaan. Kaikki se oli jotakin, joka kävi yli pojan järjen ja ymmärryksen, joka kasvatti kaunataakkaa ja sytytteli sielussa ilkeitä kipinöitä, joita tuhannet kantavat sielussaan siitä pitäen, kun ovat sulkeneet takanaan kotinsa oven, mutta joita järjestelmä pitää kiihoittajien lietsomina, ikäänkuin siinä tarvittaisiin mitään agitaattoreja, missä ihmisyyttä poljetaan joka askeleella, missä ei ainoastaan ruoskita lihaa vaan myös puserretaan sielu kuin mikä hedelmä, mistä vähitellen imeetään kaikki mehu.

Järeämmässä luonteessa olisi tämä tietysti nostattanut kapinahengen hetipaikalla ilmiliekkiin. Mutta poika oli jo tällöin ihmeellisellä tavalla talttunut ja saanut sellaisen käsityksen, että niiden, jotka ovat auttamattomasti määrätty alakynteen, oli alistuttava. Ja siksi toiseksi oli vielä toinenkin, välittömämmin vaikuttava syy, miksi pojan mielestään oli kärsittävä nahoissaan: eihän käynyt palaaminen äidin rasitukseksi.

Äiti puolestaan oli niihin aikoihin kovin huolissaan pojastaan. Lähetteli tuon tuostakin terveisiä ja uteli ihmisiltä hänen vointiaan. Mutta ei saanut tietää mitään, ennenkuin kaikki jo oli myöhäistä. Ja kärsivällisyydestään huolimatta tunsii poika sen satakin kertaa halua karata, jättää kaikki siihen paikkaan ja — karata. Mutta ei uskaltanut, eikä ollut päättäväisyyttä. Ja keran, kun isännällä mielestään oli jotakin aihetta suuttua hänelle ja uhkasi ajaa hänet pois, niin poika päinvastoin sydäntäsärkevästi rukoili, että saisi jäädä paikkaansa. Köyhäinkorttelien niukan niukkuus oli tehnyt hänestä lähes luonteettoman työjuhnan.

Niin, kerran hän sentään yritti karata. Pani maallisen omaisuutensa: *yhden* paidan ja *kaksi* kirjaa — merkit siitä huonon huonosta otteesta, mikä hänellä oli elämästä — nuyttiin ja läksi. Kipakoi kuin takaa-ajettu puolisen penikulmaa. Mutta sitten alkoi hirvittää. Mitä

sanoisikaan kauppias, mitä sanoisikaan äiti? Ja niin hän pysähtyi, lyyhistyivät mättäälle ja itki — kauan ja katkerasti. Sitten hän palasi takaisin. Piiloitti varovaisuuden vuoksi nyyttinsä hautausmaalle mennäkseen ensin katsomaan, oliko paluutie selvä. Selvä oli, ja niin alkoi jälleen vanha tahti.

Välistä hän taas teki varta vasten tutkimusmatkoja kaupunkiin, että olisikohan tulemista kotiin. Pahaksi onneksi ei heillä niihinkään aikoihin ollut mitään kotia. Äiti oli sillä kertaa satamoitunut ”emännöitsijäksi” maalarimestarille, jonka luona asui useita sällejä, mutta jolla ei ollut omasta kohden mitään naisväkeä. Äiti lähenteli silloin viittäkymmentä ja hänen elämänsäjuoksu olisi jo hyvin sietänyt olla tasainen. Mutta sen sijaan oli se epätasaisempi kuin milloinkaan ennen. Monta miestä hoidettavana, monta huonetta siivottavana ja kymmeniä kertoja juostava viidennen kerroksen portaat ylös ja alas. Ja siellä viidennen kerroksen portaiden päässä ei sielläkään ollut omaa kotia; ei siis voinut tuhlaaja-poika ajatella palaamista rapaa syömästä, palaamista kotiin.

Ja niin oli hänen vieläkin ajaksi jäätävä kauppakapitaalinen runneltavaksi. Mutta kun hän oli vielä yhden talven palellut puodissa tötteröitään tehden ja ullakolla vilusta sinisenä laskenut: 5 tusinaa laakeita lautasia, 5 tusinaa syviä lautasia, kahvikuppeja, juomalaseja, pika-reita ja retuutellut erinäisiä satoja vehnäjauhosäkkejä à 80 kiloa ja suolasäkkejä à 110 kiloa ja vieritelletyt niin ja niin monta öljytyynyriä à 250 kiloa teloilleen, vaikka oli vasta rippikouluikänsä ja tavallisuudesta poikkeavan hintelä, niin oli hänen vihdoin lopetettava: koko elimistö oli raunioina, rinnasta ei ollut minnekään. Kun lääkäri oli aikansa koputellut rintakehää ja tutkinut veriysköksiä ja tunnustellut valtimoa, sanoi hän: alkava keuhkotauti!

Ja taas oli onnettomuus pojalle määrätty ilon aihe: oli kerrankin riittävä syy jättää kaikki siihen paikkaan,

pääsi kauppakapitaalın hirvittävästä pihdeistä! Poika oli jo vanhentunut ja ymmärsi, että asialla oli arveluttavatkin puolensa. Ensi kerralla oli ollut kysymys vain yhdestä pienestä ruumiin jäsenestä, tällä kertaa koko olemassaolosta. Mutta elämähän oli tähänkin asti ollut sattumaa, tämä oli paras mahdollinen sattuma tällä kertaa. Olihan poika joka tapauksessa nyt "vapaa".

Oli sentään toinenkin onnen aihe: sillä aikaa kun poika oli hankkinut keuhkotaudin ja verenvuodon, oli äiti tehnyt jotakin hyödyllisempää: oli taas kerran hankkinut kodin. Ja niin palasi poika, joskin jotakuinkin loppuunrunneltuna ja loistavan näkörannan kokonaan silmistään kodottaneena jälleen kotiin.

Se oli tuollainen tyypillinen köyhäinkorttelien koti, missä perhe ei koskaan saa asua omissa oloissaan. Paitsi taivaan tuulia asustaa siinä aina myös puute, milloin valjuna, vähä-äänisenä ja puolittain siivona murjottaen ovenpielessä, milloin taas uhkaavan alastomana keskellä lattiaa riehuen ja nyrkkiä puiden taikka häntäänsä piesten kuin paholainen keskiaikaisissa näytelmissä.

Olkoon köyhäinkorttelien koti synkempi taikka valoisampi, olkoon siellä somia pikku porsliinikoiria piirongin päällä ja somain uskomattoman uutterain naiskätösten nypläyksiä siellä täällä taikka ei, puute siellä kurkkii yhtäkaikki; toiset vain osaavat sen paremmin salata itseltään ja muilta kuin toiset. Niin, saavuttavatpa toiset jopa kerrassaan suuremmoisen taidon puuteroida käyhyyden poskipäitä, sievistää ja kaunistaa sitä, sisukkaat köyhäinkorttelien taiteilijat, jotka vuosikymmenien harjaantumisen kautta ovat oppineet stereotypeeraamaan huulensa määrättyyn hymyyn, jonka tarkoituksena on sanoa: Herran kiitos, meillä tässä sentään on melkoisen hyvin; taivas kaitkoon vain köyhempää!

Äidin usko oli näihin aikoihin palavampi kuin koskaan. Varovaisuuden vuoksi oli hän jopa vaihtanut seurakun-

taa. Hänen päähänsä ei, enempää kuin kenenkään muunkaan, olisi voinut pälkähtääkään, ettei hän olisi ollut jumalalle otollinen. Sillä jos itsekieltäytyvä hyve ja vuosikymmenien uurastus toisten hyväksi, rakkauden käskyn täyttäminen, mikä on köyhäinkorttelien elämänsisällisyyden ylipäänsäkin, mutta varsinkin hänen, joka ei koskaan tullut ajatelleeksi, että hänellä olisi oikeus vaatia jonkinlaista niin main kohtuullista korvausta työstään jo täällä ajassa — jos tämä kaikki on riittävää suositusta taivaan valtakuntaan, niin ei äidillä voinut olla mitään syytä langeta epätoivoon. Mutta hänen mielestään kävi yhtäkaikki laatuun koetella kaikki ja pitää se kuin hyvä on. Sillä ihmisjärki ei kuitenkaan koskaan täysin käsittänyt tuon puoleisen elämän salaisuuksia, vaikeus, joka on johtanut monen vähemmän yksinkertaisen sielun — sillä mitä yksinkertaisempi, sitä otollisempi — enneaikaa päättämään päivänsä taikka hulluinhuoneeseen, ja joka on antanut ihmisille niin paljon pohtimisen aihetta aina siitä lähtien, kun Jerusalemin vauraat ulkoisten sortajien myötävaikutuksella naulitsivat ristiin köyhän työväen-agitaattorin, kuten olivat naulinneet ristiin satoja ja tuhansia muita, jotka tavalla taikka toisella olivat käyneet vaaralliseksi omistukselle.

Ajatellessaan äitinsä huolenpitoa sielunsa autuudesta, mikä harrastus oli niin omiaan auttamaan unohtamaan ajallisen raadollisuuden, köyhyyden vaivat ja vastukset, tuli pojan mieleen ranskalaisen mestarin kuvaama vähäpätöinen pappi. Tämä oli köyhän seurakunnan sielunpaimen jossakin kaupunginmuurin ulkopuolella ja pyrki hän rajoitettujen voimainsa mukaan kaikella innolla huolehtimaan seurakuntansa tulevasta elämästä. Mutta ajan oloon alkoi hänestä tuntua, että kaikki hänen vaivanäkönsä hedelmät hajosivat hänen hartaista käsistään. Hänestä tuntui, että seurakunta saapui herranehtoiselle suoraan synnistä, ja palasi alttarilta jälleen suoraan syntiin. Neljäkymmentä vuotta oltuaan pappina ja surtuaan tätä kummallista seikkaa, lähetti hyvä jumala vih-

doin enkelinsä korjaamaan hänet paratiisiin. Ja aivan oikein, täällä sai hän pahoille aavistuksilleen vahvistuksen: ei tavannut ainoatakaan seurakuntansa jäsentä herran asuinsijoilla. Ja vasta liian myöhään sai hän selville syyn tähän onnettomaan ilmiöön: ehtoollisviini, jota hän oli vuosikymmenet tarjonnut rippivierailleen, oli ollut väärennettyä, viheliäistä sotkua, eikä rypälemehua, mikä kirkon sääntöjen mukaan oli välttämättömyys, jotta se olisi voinut muuttua Vapahtajan vereksi, ja niin oli keinoittelukapitaali passittanut koko seurakunnan helvettiin!

Aina saattoi sattua ihmisjärjelle käsittämättömiä seikoja, minkä vuoksi oli parasta olla varuillaan, jotta ei tietämättään tullut tehneeksi, mitä ei sydämensä yksinkertaisuudessa todella tahtonut.

Mikään varsinainen epäily ei äitiä tietenkään kalvanut. Vähempi sydämen yksinkertaisuus olisi luonnollisesti monesti johdattanut aprikoimaan, että ajallisen elämän täytyi olla jotakin siivotonta, koska köyhää, raatoipa hän miten alistuvaisesti ja väsymättä tahansa, aina iskettiin, koska riisto oli jo saanut kerrassaan huumaavan väkiperäisyyden, vaikka ei vielä oltukaan päästy suuren sodan vaiheeseen, jolloin kaikki jumalan annit — uuraiden kätten työt — kerta kaikkiaan selitettiin vauraiden monopoliksi ja ihmisiä jonotettiin kuin kuritushuonevankeja vain pyytäänsä saada kaksikymmenkertaisella hinnalla kannikkansa vehkaleipää, jolloin kirkko hikoili saadakseen kylliksi siunatuksi huonojen kuninkaiden ja keisarien vielä huonommat teot ja vauraiden omistuksen — kuten papit Italiassa kymmenystä vastaan siunaavat pikkulintupyydystäjään verkot —, omistuksen, jolle suurissa historian vaiheissa keksitään tavallista kauniimpia nimiä, kuten "isänmaa", "vapaus", "kansallinen kulttuuri" ja "ihmiskunnan edistys", jota edistystä hätätilassa importeerataan rinnan valkoisen metsäläisen kanssa puolustamaan musta metsäläinen, metsäläinen mitä väriä tahansa.

Kaikista vajavaisuuksista huolimatta oli elämä, s.t.s.

järjestelmä, äidille kuin rukoussirkka, jota Välimeren maiden asukkaat pitävät hurskaana sen vuoksi, että sen on aina pää ja etukäpäälät ojennettuna taivasta kohti, että se aina "rukoilee". Onni äidille, että hänen lapsenuskonsa kutoi säälivän hunnun hänen silmänsä eteen, ettei hän nähnyt, että sirkan hurskaus oli vain kavalaa tekopyhyyttä: taivasta kohden kurotettu pää ja etukoivet vaanivat vain pahaa-aavistamatonta itikkaa. Sen saapuessu liian lähelle ihailemaan sirkan hurskautta, tarttuikin tämä verenhimoisena siihen ja hotkasi sen "hurskautensa" palkintona.

Tämä äidin lapsenusko se saattoi hänet vastaanrimpui-lematta silmät ummessa sukeltamaan kapitaalivalaan nälkäiseen kitaan kuin olisi hän ollut mikä 13-sataluvun raamattu-piirrosten Jonas, joka melkein uteliaan innolla antaa viskata itsensä merihirviön suuhun ikäänkuin ennakoita tietäisi palaavansa pian takaisin, tieto, mistä äiti puolestaan ei suinkaan voinut iloita.

Ja äidin onni olisi varmaan ollut täydellinen, jos hän olisi voinut ympätä ylenpalttisen uskonsa poikaan, kuten hän oli yrittänyt jo tämän lapsuudessa kuljettaessaan tätä lahkolaishokouksissa ja pannaessaan hänet vapaakirkollisten pyhäkouluun, mikä viimeksimainittu yritys ei päättynyt sen kauniimmin kuin että poika alkoi säädyttö-mästi pettää häntä viettämällä pyhäkoulutunnit maailmanlasten mukulain kanssa synnissä ja sopimattomassa elämässä, mutta palaamalla aina määrääikaan viatto- mana kotiin kuin karitsa kulkukauppurien väripainok- sissa, kunnes äiti kerran, pahaksi onneksi pojalle, otti kontrolloidakseen tämän edistystä taivaan tiellä ja suut- tuneena Jehovana luki lakia teeskentelijälle. Mutta kaikki hänen myöhäisemmätkin yrityksensä päättyivät yhtä hu- nosti. Miten virittelikään hän Jordan-verkkojaan, aina puikahti kala lävitse. Ja myöhemmin kun veli, uskollis- sena perheen perintätavoille, astui tämäkin tuli- ja veri- lipun alle koettaessaan uskonnosta etsiä järjestelmän hor- juttamaa tasapainoa, sai poika luikerrella heitä molempia

vastaan. Hän ei koskaan pilkannut heidän uskoaan eikä väittänyt, että oma elämänsä olisi ollut suositeltavampi. Mutta häijy kaitselmus oli kylvänyt lähtemättömän epäluulon pojan sydämeen: miksi ei jumala-usko pettäisi, kun kerran kaikki muukin pettää? Ja ennenkaikkea ei hän voinut ymmärtää, miksi voimallinen jumala ei koskaan, kuten sanottu, antanut heille kaikille pienintäkään etulaukausta, sillä olihan poika lukenut, että Sodoma ja Gomorra olisi säästetty, jos siellä olisi ollut yksikään vanhurskas. Kun tässä sen sijaan oli kokonaista kaksi vanhurskasta yhtä maailmanlasta vastaan. Toisekseen oli pojan uskoa jumalan valtaisuuteen suuressa määrin horjuttanut se, että esivalta oli syystä taikka toisesta katsonut olevansa pakotettu varjelemaan jumalan kunniaa, milloin joku sosialisti taikka joku muu synnin läpikotaisin sokeuttama yksilö otti halventaakseen sen kunniaa, ja kuitenkin piti itse esivallankin olla olemassa jumalan armosta, niin että muna se tässä muka oli vaalimassa kanan kunniaa ja arvoisuutta.

Poika oli uskonasioissa sanalla sanoen kannalla, minkä muudan takamaan raataja hänelle myöhemmin niin yksinkertaisen koruttomasti selvitti.

Tämä oli yksi kartanon sadasta torpparista. Miehen könsä oli kaukana asumattoman korven keskellä, soiden ja rämeiden partaalla, niin ettei sinne kesäisin eikä monesti talvisinkaan lainkaan päässyt hevosella. Koko elämä oli siellä rähjäämistä. Matka kartanoon teki lähemmä penikulman. Huonoja polkuja myöten meni taksvärkkireisuun pari tuntia päivässä menen ja tullen. Ja itse työpäivä oli kaksitoistatuntinen. Talvella ei ollut veropäiviä enempää kuin yksi viikossa. Mutta kesällä suunnilleen joka päivä. Oikein ihmetytti, milloin mies kerkisi tekemään omat kylvönsä, oman heinänsä, leikkaamaan viljan "omilta" tilkuiltaan. Sääliväinen kaitselmus sentään aina tavallisesti riensi torppariparan avuksi: ei ollut suurta vaivaa viljan korjaamisessa ja puimisessa, kun halla piti huolen viljan harventamisesta. Kerrankin vei

se rukiin kahdeksana vuonna peräkkäin. Ja sitten oli miehellä muita onnettomuuksia. Rämeiden huurut synnyttivät tauteja, vaimo sairasteli, lapset sairastelivat. Hyvä kaitselmus korjasi näistäkin osansa. Eikä mies itseään aina kestänyt. Liikarasitus ja alinomainen ravinnon puute heikensivät voimat, niin ettei hän voinut aina lähteä taloon, kun tuli käsky. Veropäiviä jäi rästiin rästin päälle, niin että kun hän jälleen pääsi koivilleen, ei voinut olla puhettakaan omista töistä: talossa sai rähjätä yhtämittaa viikko- ja kuukausikaupalla.

Kaikissa näissä kommelluksissa ja erämaan yksinäisyydessä oli hän muodostanut oman filosofiansa — taivaan asioista. Maanpäällisistä hän myös oli selvillä — oli taisteltava, jos kuka jaksoi: itsellään ei hänellä siihen enää ollut sanottavia voimia, vaikka kuuluikin yhdistykseen ja tilasi lehteä. Yhdistyksen kokouksiin ei jaksanut rähmiä, lehden lukemiseen ei ollut koskaan aikaa: iltaisin pääsi kotiin yhdeksän, kymmenen korvissa, sunnuntaisin oli puskettava omia töitä.

Tämä erämaan vaivaispetäjä se kerran kyyditti poikaa. Rupattelivat siinä ajan kuluksi yhtä ja toista. Kun oli selvitty maallisita, käytiin käsiksi taivaallisiin. Tällöin kävi muuten niin pessimistinen raataja jopa humoristiseksi, läimähytti veitikkamaisesti ”virkkua” vitsalla ja nauraa hohotti. — Taivaan asioista ei haittaa, hökäsi äijä. Jumalan ja minun väliset asiat ovat täysin klaarit: kumpainenkaan ei ole tehnyt toiselleen hyvää eikä pahaa, kumpainenkin on antanut toisensa olla omissa oloissaan!

Siinä pojan mielestä riittävästi. Sitä lajia totuutta, vieläpä esitettynä maltilla, jonka veroista vastaavissa oloissa harvoin tapaa.

Mutta hän ei liioin koettanut kampittaa äitiä ja veljeä taivaan okatiellä, enempää kuin hänellä jälkeenkäänpäin oli mitään taipumusta häiritä uskonhartaita, elleivät nämä vain häirinneet häntä. Päinvastoin: kun poika oli ilman uskoa tilaisuudessa tekemään jonkin palveluksen

heidän taivaalliselle asialleen, oli hän aina valmis, varsin — vuoroa vastaan. Kerrankin oli kysymys joistakin vieraskielisistä lauluista, jotka piti saada suomenkielisille jumalanlapsille laatuiseaan asuun. Veli ei onnistunut saamaan armon sanoja sujumaan. Oli siis pakko turvautua pojan apuun. Ja kas: maailmanlapsi onnistui; noita lauluja laulanevat taivaan armoitetut vielä tänäkin päivänä, niin että on ilmeinen totuus, että väärätkin profeetat voivat edesauttaa taivaanvaltakunnan asiaa. Mutta samalla antoi veli myös kauniin näytteen uskonnollisesta suvaitsevaisuudestaan: ruotsinsi pojan kirjoittaman laulun, minkä tämä oli sepittänyt sielunsa silloiselle ihanteelle — varieteedaamille, jota hän tietysti rakasti platoonisesti ilman että edes olisi koskaan rohjennut lähestyä häntä, mihin muuten ei koskaan olisi ollut tilaisuuttakaan, sulotar kun oli hänettäkin jo suljettu läpäisemättömän vankkaan, mutta varsin usein vaihtuvaan ihailijapiiriin.

Ja niin alistui äiti äidinvaistojensa ja jumala-uskonsa terästäväällä nöyryydellä yhä ymmärtämään ja rakastamaan poikaansa. Ehkäpä piti äiti tätäkin vain jumalan lähettämänä viisaana vitsauksena, rangaistuksena siitä, ettei ollut satojentuhansien tulitikkurasioiden sijasta liisteröinyt kokoon miljoonia, miljoonain ripsujen sijasta solminut triljoonia, viidennen kerroksen sijasta kiivennyt ylös ja alas kymmentä kerrosta, ettei ollut tehnyt työtä vieläkin pitempiä työpäiviä, soudattanut vieläkin suurempaa lapsilaumaa, maksanut vuokrakapitaalille vieläkin suurempia vuokria ja kieltänyt itseltään sitäkin murua, minkä uurastuksensa ”palkkana” oli neljäkymmenen vuoden kuluessa noukaissut kuin lintu.

Sillä missään tapauksessa ei kuolemaan tuomittu, kaikki uransa viidessätoista vuodessa kipakoinut poika voinut olla mikään perheonnen lisä, jos nyt voidaan puhua lisästä siinä, missä ei ennestäänkään ole mitään.

Mutta poika ei keikahtanut silloin vielä, sillä köyhäin-korttelien ihmiset ovat eriskummallisen sitkeitä eikä heissä ole liiat rasvat jouduttamassa kuumetta eikä aiheuttamassa sydänhalvausta. Kesti kokonaista kahdeksan vuotta, ennenkuin poika oli siinä määrin kuluttanut loppuun hotellin morkusta, latomahuoneen pölystä ja suolasäkkien alta pelastamansa muutenkin niukan tarmon tähteet, että hänen oli oijastava koipensa ja ajateltava: mitäs tästä nyt tulee?

Päinvastoin: raihmainenkin nuoruus rupesi vaatimaan oikeuksiaan. Lempojakos siitä, jos oli "oman huolimattomuutensa" takia luvattoman usein aliravittu taikka oli vuosikausia vaivihkaa syljettävä verta hangelle tyttökydyssä taikka jossakin muussa tärkeässä tilaisuudessa, jolloin ei mielellään näytä, ettei varsinaisesta miehuudesta ole paljoakaan tietoa. — Veriläiskät hangella olivat lähtemättömästi jääneet pojan mieleen sen vuoksi, että hänelle tuotti aina suurta kidutusta sylkeä niin näkyvään paikkaan; kesällä kävi tämä paremmin: punainen läiskä katosi aina niin pian kaikkeen muuhun rojuun. Tuo vajavaisuuksien kaihtaminen — ennemmin oli hänellä jo ollut suurta vaivaa viallisen kätensä salaamisesta: kätteleminen tuotti suurta tuskaa, ihmiset kun niin kernaasti aina utelivat minne kädestä oli sormi varahtanut — tietysti vaikutti ajanoloon luonteeseen, kuten vajavaisuudet vaikuttavat melkein kaikkien sellaisten köyhäin luonteeseen, jotka eivät ole jaksaneet kohota riittävän hirtehisyyden asteelle ja tehdä pilaa puutteistaan; vajavaisuudet käyvät lopuksi niin kirkuviksi että on vaikea lopuksi uskoa itseään virheettömäin normaali-ihmisten veroiseksi, ei ole näiden raikasta iskuvoimaa, kaikki arveluttaa. Tämämpä vuoksi poika varkain ihailikin ihmisiä, jotka olivat säästyneet kaikkein pahimmilta kommelluksilta ja sen vuoksi olivat säilyttäneet voimakkaan uskon elämään, mutta ennen kaikkea itseensä: kas kuinka he osasivat luontevasti tyrkätä kyynärpäillään, kas kuinka rennosti he asettuivat näkyvälle paikalle, kas kuinka joustavasti he iskivät

nyrkkiä pöytään ja sanoivat: asia on sillä ja sillä lailla, pilkulleen! Kun pojan mielestä sen sijaan ei mikään ollut pilkullaan, kaikki oli epäilyksen alaista, arvelun suolasäkki painoi kaikki latuskaiseksi, ja milloin ei jollakin juonella selvinnyt jostakin, tällöin ei ollut kyynärpäistäkään apua. Ja pahaksi onneksi oli poika lisäksi huomaavinaan, ettei työtätekeväin normaali-ihmistenkään asiat olleet niin erin kohdallaan; kukkoilivathan vain omaksi ratokseen ja saadakseen muut uskomaan, että tässä sitä vasta oli Mäntsälän poikia!

Mutta yksi asia oli pojalle selviö: oli jollakin ihmeellisellä tavalla päästävä läpi sen vähän mikä vielä oli jälellä. Tämä "ihmeellinen" oli perintöä aina lokaviemäriin-suulta asti, jolloin kaikki oli riippunut sattuman kaupasta. Mutta nyt oli tullut jotakin ilkeätä entisen lisäksi: kaikki urat olivat loppuneet. Jos poika olisi jatkanut latomossa, olisivat kymmenen, viisitoista vuotta olleet jotenkuten varmat, jos taas viinurina, olisi hänen nenänsä hyvässä lykyssä punehtunut jopa nelisenkymmentäkin vuotta, kun taas suolasäkit sen sijaan olisivat äkkiä auttaneet hautausmaanaidan toiselle puolelle. Ruumiinvoimista ei ollut mitään jäljellä. Päinvastoin saattoivat rippeet milloin tahansa tehdä tenän. Raskasta ruumiillista työtä ei käynyt ajattelemisenkaan. Oli siis edelleenkin pyrittävä johonkin "parempaan", niin kalliiksi kuin herraslaakasuus olikin jo siihen mennessä ehtinyt käydä, vaikka sen juuri oli pitänyt varjella työläisiä uhkaavilta kaikkein vaarallisimmilta varamilta.

Mutta kilpailu oli kova. Maailmassa liikkui aina joutilaina joukottain työhönpystyviä ja vanterria käsiä, koulutettuja aivoja. Keksittiin yhteiskuntaa siunaavia työtäsäästäviä koneita, mutta ei koskaan keksitty eikä pantu käyntiin koneita, jotka olisivat valmistaneet leipää ja ruumiinverhoja niille, joiden työtä oli säästetty, joilla ei ollut mitään elämisenkeinoa. Itse ammattitaitokin joutui usein ymmälle: kukaan ei tarvinnut sitä. Kuinka vaikeata niinmuodoin olikaan ammattitaidottomalle saada

työtä. Mutta niin pieni kuin kysyntä olikin, onnistui sitä sentään aina ajoittain saamaan jonkillaan paikan jossakin pulpetin takana, paikan, mutta ei juuri mitään palkkaa.

Tällöin oli kuitenkin sentään aina jonkun verran ihmisten kirjoissa eikä mikään irtolainen — järjestelmä näet vaatii, että kaikkien köyhäinkorttelien ihmisten on tehtävä työtä, mutta jättää osoittamatta, missä sitä kulloinkin on saatavissa. Ja tällöin oli myös tilaisuudessa edelleen tutustumaan työsuhteisiin, työläisiin ja työnantajiin, ja huomaamaan, että vähin kaikkialla olivat asiat riipin raapin, ettei kaikki suinkaan ollut sillä ja sillä lailla ja ettei ollut mitään muuta kivenkovaa järjestystä kuin että toisten piti raataa, toisten korjata hedelmät raatamisesta.

Työläisillä ei työmarkkinoilla ollut solidaarisuutta. Avoimeksi julistettua vahtimestarinpaikkaa kärkkymässä oli satoja joutilaita kaiken tekijöitä. Mutta kenenkään mieleen ei tullut tutkia, kuka tarvitsi toimen kaikkein välttämättömimmin: kuka oli kauemmin kärsinyt työttömyydestä, kellä oli eniten lapsia, ketä ahdisti suurin puute ja kurjuus. Ei. Päinvastoin sai monesti toimen sellainen, joka kaikkein vähimmin oli sen tarpeessa, joku, jolla jo entuudestaan oli työpaikka, mutta joka nyt hyvien suositusten turvin kärkkyi toista, mielestään parempaa, minkä toimeentulomahdollisuuden hän täten varasti toiselta, jolla ei ollut mitään toimeentulokeinoa. Silmittömän yksilöllisen edun anarkia vallitsi työnostajainkin kesken, kukaan ei surrut toisensa perikatoa; joskin näillä aina sentään oli suurempi keskinäisen solidaarisuuden tunne kuin työläisillä.

Pojan uudet isännät olivat kaikki varsin laatuunkäyviä. Osoittivatpa jopa aika ajoittain kerrassaan ihastuttavaa huomaavaisuutta, jos olit uuras ja talon parasta ajatteleva nimittäin. Yhtä vain ei kukaan heistä huomannut, että olisi sietänyt korottaa palkkaa. Yksi hänen isännistään oli juoppohullu, mutta hullunakaan ei hän

kaikille isännille, hyvälle ja pahoille ja kaikkialla järkähämättömän oleellista, jotakin mitä ei ilman pakkokeinoja koskaan voida järkyttää.

Tapasipa poika suorastaan poikkeuksellisenkin työnantajan, joka, niin kummalta kuin se kuulostaakin, oli lakimiehiä, olipa jopa oikeamielinen tuomari. Poika olisi palvellut häntä vaikka elämänsä loppuun asti jos vain olisi hänen palveluksessaan kyennyt ansaitsemaan riittävän toimeentulon ja tämä olisi häntä tarvinnut tuomiopäivään asti.

Heillä oli työnsä lomassa rattoisia hetkiä. Tuomari oli itsekin saanut aavistaa, mitä puute ja vaikeudet tahtovat sanoa, ja ymmärsi hän melkoisen hyvin köyhää kansaa. Suostuipa jopa avustamaan tovereja ensimmäisessä sellaisessa lakkojutussa, jossa "johtaja" pantiin rautoihin, suostui siitä huolimatta, ettei seisovalta jalalta ollut mitään tietoa siitä, kuka maksaisi ja koska asianajopalkan. Ja se oli siihen aikaan melkoisen uskallettua. Ja mikä parhainta: hän jaksoi itse teossa osoittaa, että laillisuus oli jotakin muuta kuin tyhjä lauseparsa. Pojan sielua hiveli välistä, kun hän ajoi toimistosta jonkun ankeriaan, joka yritti tarjota ilmeisesti väärää asiaa. Häntä ei liioin käynyt lahjominen. Hän oli hämmästyttävän kunniallinen ja esimerkiksi kelpaava luonne. Mutta tällainen oikeamielisyys ei ole isästä jumalasta, oli liikaa. Poika oli huomaavinaan, ettei hänellä ollut läheskään niin paljon asioita ajettavanaan kuin monilla muilla tuomareilla, ja että toiset tuomarit kohtelivat häntä jonkinlaisena kuriositeettina. Tsaristinen hallitusvalta taas oli suorastaan kauhistunut häneen — kaikkinaisellekin järjestelmän hallitusvallalle on tämänlaatuisen oikeamielisyys kauhistus —, hän kun oli ensimmäisiä, ehkäpä suorastaan ensimmäinen, joka uskalsi nousta bobrikovilaista laittomuutta vastaan, ja joka tämän takia myöhemmin kotimaisten ammattitoveriensä liikuttavalla myötävaikutuksella sai venäläisessä vankilassa sovittaa liiallisen oikeamielisyytensä. Mutta hän kesti vainon

suuren luonteen ylemmyydellä ilman mitään suuria eleitä, jotka ovat niin ominaisia niille, joiden isänmaallisuus oli onttoa rehentelyä, mistä nyt jälkeinpäin on osattu kahmaista ruhtinaallinen hyvitys yhdessä niiden kanssa, jotka vasta tsaristisen järjestelmän kukistumisen jälkeen hoksasivat olevansa isänmaansa kaikkein vansaanut päähänsä lisätä palkkaa. Tämä ominaisuus on kimpia tukipylväitä, jotka aina olivat olleet "samaa mieltä".

Mutta niinpä ei tämän oikeamielisen tuomarin nimi ole koskaan ollut isänmaallisen joutorahvaan huulilla: jos häntä vainottiin, jos hän istui vankilassa, yhden tekevää, kukaan ei pitänyt hänestä meteliä. Arvattavasti siksi, että oli alistunut vainoihin oikeamielisyyden takia. Päinvastoin on varsin todenmukaista, että tekijät, jotka olivat avustamassa tsaristista virkavaltaa hänen vanoamisessaan ja jotka täyttivät häneltä väkivalloin riistetyn paikan, ovat suuremmassa kunniaassa ja huomattavammassa asemassa ja puhdasverisempänä pidettyjä kansalaisia kuin hän. Eikä poika voinut kieltää, että hän nyt jälkeinpäin, jolloin punikit ovat antaneet niin paljon työtä ja vaivaa maan lainoppineille, on monen monesti ajatellut, että onkohan hänen kelpo isäntänsä oikeamielisyys kestänyt koetuksensa loppuun asti, onko hän edelleenkin pyrkinyt ymmärtämään työväenluokkaa ja koettanut vapauttaa raukkoja syytettyjä, koska hänellä on ollut täysi syy olettaa, että taas oli kysymys vainoista, että riisto ja sorto ovat ajamalla ajaneet syytetyt "rikokseen", taikka edes sovelluttanut kaikkein lievimpiä niistä pykälistä, mitkä järjestelmä on säätänyt sitä vastaan rikkoneille, vai olisiko hänen oikeamielisyytensä pohja juuri silloin pettänyt, kun sitä kaikkein eniten tarvittaisiin, kun "uusi" järjestys osoittautuu vain vanhan perijäksi ja tämän hairahdusten moninkertaistuttajaksi, järjestys, jonka rinnalla edeltäjänsä oli vain lasten leikkiä mitä tulee kummankin suhtautumiseen työläisiin ja pohjakerran ihanteiden ja vakaumuksen kuuluttajiin

yleensä. Eikä poika liioin ollut tuntematta pahoja aavistuksia siinä suhteessa, että jos hänen oikeamielinen isäntänsä vielä nytkin uskaltaisi vikuroida järjestelmän henkeä vastaan, niin ei tällä olisi kerrassaan mitään turvapaikkaa. Hänen vanha vankilansa lienee hävitetty, mutta jäljellä on vielä riittävä määrä muita, ja paljon pahempi kuin mikään kuritushuone olisi tietysti häpeä joutua jakamaan niiden maine, jotka järjestelmä suunnattomassa raivossaan on asettanut koko yhteiskunnan ulkopuolelle ja joita ei suojaa edes ne lait, mitkä järjestelmä on itse itselleen laatinut...

Mutta olivatpa isännät enemmän taikka vähemmän oikeamielisiä: leipä ei silti riittänyt. Siihen ei poika kuitenkaan ensimmältä kiinnittänyt niin erin suurta huomiota. Tarjosihan elämä niin monellaisia vastikkeita: yleviä aatteita, kauniita pyrkimyksiä, ystävyyttä, rakkauden autuutta.

Kaikki ne, nuorisoseura-, raittius- ja muut ylevät harrastukset ovat mainioita välikappaleita järjestelmän kädessä. Niin kauan kuin köyhäinkorttelien ihmiset askartelevat niillä, ja kutka muut niissä ovat koskaan askarrelleet kuin työtätekevät kansalaiset?, niin kauan ei ollut mitään pelkoa, että "katukivet lähtivät itsestään liikkeelle". Jokainen näistä harrastuksista edustaa aatetta, jonka voitto lopullisesti ratkaisee koko elämänarvoituksen. Oli vain saatava kansa raittiiksi, oli vain saatava nuoriso hereille harrastamaan "parempaa", niin kaikki sujuisi ihan itsestään.

Ja miten sitä köyhäinkorttelien kansa hääräsi ja puuhasi kurjien alkohoolin orjain palauttamiseksi oikealle tolalle ja nuorison saattamiseksi valoon ja vapauteen, miten "valveutunut" nuoriso ponnisteli puukkojunkkarien taltuttamiseksi ja sakilaisten siivostuttamiseksi! Ja tosi onkin, että työläisten tavat ovat parantuneet, joskaan ei heidän elämänsä arpa ratkennut, kun sen sijaan omistava luokka on kuin olisi se kerrassaan hyljännyt kaikki ne ylevät ihanteet, joita sen sadat sanansaattajat kau-

pittelivät köyhälle kansalle. Viina virtaa valloillaan, ja jos saa uskoa varsinkin ulkomaisten lehtien kuvauksiin, ei vallassaoleva luokka enää paljon muuta teekään kuin trokaa viinaa ja juottaa köyhäinkin päät täyteen. Sillä ei kai työläisillä ole aikaa eikä varoja ostella laivoja, lahjoa viinapoliiseja ja präkätä viinalastien kanssa yöt päivät. Ja siivottomuus, mikä ennen rajoittui yöjalkaan ja murhiin juhlatilaisuuksissa, kuten häissä ja hautajaisissa, on saanut vallan ennenkuulumattoman laajuuden. Siitä on tullut jopa eräänlainen uskonto, jonka huomattavimpia tunnustajia ovat juuri ne, jotka varhemmin pyhittivät hehkuvan henkensä "taisteluun" sitä vastaan. Yläluokka, joka aina on teroittanut kauniiden aatteiden ja humanisuuden välttämättömyyttä, on kuin kerta kaikkiaan päättänyt näyttää, että kaikki oli "turhuus ja hengen vaiva". Korkeasti oppineet ja valistuneet yläluokan edustajat suorastaan ihailevat raakuutta ja kauhaita tapoja, vieläpä kirjoittavat kirjoja, joissa joko suorastaan kuvataan kansallishyveinä jopa turvattomain henkeä koskevat asiat taikka, milloin tällaista ei enää käy ylisteleminen, verrattomalla julkeudella silataan ne viehättäviksi.

Kas kuinka kirjoittaa muodankin vallassaolevain huomattavimpia tiedemiehiä, Suomen sukuisten kansain tutkija ja tuntija, porvarillisen henkisen viljelyksen korkeimmilla huipuilla oleva tekijä: "Karjalaisten (suomalaisten sissijoukkojen) puolella ei harjoitettu tarpeettomia julmuuksia. Kansan nousun alussa poltettiin jonkun talon mukana pari komissaaria, kun niitä ei voitu muuten karkoittaa varustuksestaan (omassa maassaan). Niukkoja ampumavaroja liiaksi säästettäessä lienee muutamia toisia kolhittu kiväärinperillä kuoliaaksi. Ei tiedetä tapahtuneen sen pahempaa." — Sivistynyt kirjailija ja tiedemies tietäisi siis mainita vielä jotakin pahempaakin. Kas siinä, mitä on jäljellä vallassaolevan luokan hyvän ja kauniin aatteista!

Mutta työväenluokkaa näillä "aatteilla" onnistuttiin

tyynnyttelemään pitkiä aikoja, työväenluokkaa, jolla on niin verraton taipumus uskoa parasta kaikesta, että se jaksaa huomata erehdyksensä vasta sitten, kun hyvä ja kaunis pui karvaista nyrkkiään sen naamataulun ulottuvilla, kunnes hyvä ja kaunis kolhaisee kiväärinperällä..

Ystävyys ja rakkaus sen sijaan eivät olleet mitään vastikkeita vaan osa elämästä. Ja missä, kuten köyhyydessä, ei toveruus etsi etuja eikä maallista mammonaa, on varsin helppo kohdata hyviä ystäviä — ei ole tarvis vaijata itseään syvyysukellukseen, helmiä löytää pinnalta-kin. Mutta toveruus vaatii sentään aina jotakin vastiketta, jotakin käsinkosketeltavaa. Ja juuri tätä oli pojassa varsin vähän. Täytyy olla jokin tukipiste, täytyy olla sitä taikka tätä. Muun puutteessa kelpaavat jopa ruumiinvoimatkin, jotta toveruudella on jotakin mitä ihailta, mikä antaa sille ravintoa.

Poika muisteli muuatta muinaista toveriaan, joka hänkin oli alkuaan köyhäinkorttelin vaivaisvesoja. Jonkin mielettömän päähänpiston johdosta oli toveri ruvennut harrastamaan ruumiinkulttuuria ja sitkeällä jalostustyöllä, säännöllisellä elämällä ja kieltäytymällä kaikista turhista taikka vahingollisista nauttinnoista luonut itsensä, tavallisesta katupojanhonkkelista, elävän kuvapatsaan, voimakkaan ja kauniin. Hän oli urheilijoita, pystyi vaikka mihin, mutta ei kaikesta sielustaan yrittänyt vaikka mitä: vaistonsa rajoitti hänen harrastuksensa pyrkimään vain voimaan ja kauneuteen yleensä, mutta ei määrätynlaiseen voimaan ja kauneuteen. Ja kumma kyllä, kiinnitti hän kuopusta enemmän kuin monet muut, jotka aina ponnistelivat itsensä pinnalle, olivat aina ensimmäisiä. Poika suorastaan suri saatuaan aikojen perästä kuulla, että kuvapatsaansa oli luhistunut, että kapi-taali oli sen prostituoinut: tuttavansa näet oli sortunut Fordin väkivivuksi...

Kaikki toiset olivat päättäneet — vaikka useimmiten eivät onnistuneetkaan — tehdä jotakin. Poika sen sijaan ei ollut päättänyt mitään, mitä tilaa ei tietysti käynyt

puolustaminen muulla kuin ironialla, mutta juuri sitä toveruus kaikkein vähimmän tarvitsee. Toveruus edellyttää antautumista, antautumista mille hyvänsä. Kylmä ja monesti halpahintainen erittely ja sanasaivarrus sen sijaan näivettävät pian ystävyuden, ja niin höllenivät varsin pian pojan suhteet, mitkä muuten olisivat voineet kannustaa ja viedä eteenpäin häntä ja hänen toverejaan.

Rakkaus sen sijaan oli sokeampi. Se ei pitänyt niin suurta lukua — taikka ummisti silmänsä näkemästä — oliko sen sankari vahva taikka heikko, kunhan vain sai omistaa. Rakkaus näet on yhtä itsekäs kuin järjestelmä. Mutta ovatpa ihmiset muuten kuinkakin vajavaisia taikka rajoitettuja, ”sivistyneitä” taikka ”sivistymättömiä”, kykenevätpä he tavallisessa arkielämässä nuodattamaan siroutta ja viehkeyttä taikka eivät, rakastaessaan ovat he aina kauniita, vaisto pukeutuu kerrassaan ihmeteltäviin muotoihin, tieto tapaa aina maukkaat muodot, kekseliäisyys voittaa oman itsensäkin, kun on kysymys valloittamisesta, omistamisesta. Ja vasta sitten, kun omistuksen pohja horjuu, muuttuu rakkaus helposti yhtä rumaksi ja raivoksi kuin järjestelmä. Rakkaus antaa kaiken, mutta vaatii myös kaiken. Mutta se ei ole mikään ilmassa häilyvä utukäsité, ei mikään aineeton ilmiö. Se tarvitsee varsin tiukat ilmaisu muodot. Suvun jatkaminen kuuluu sen olemukseen. Suvun jatkaminen taas vaatii kotia, pohjaa mille rakentaa — niin kauan kuin yhteiskunta ei ole ottanut huoltaakseen tulevia pystyssäpitäjiään: lapsia —, vaatii toimeentuloa. Köyhyys kavaltaa kauheasti rakkautta. Köyhyyden puitteet ovat niin ahtaat, ettei rakkaus useinkaan jaksa elää niissä, vaan surkastuu ja kuihtuu: ”lentää ulos ikkunasta” ja välistä ovestakin. Ei aina, mutta monesti. Köyhyyden suurimpia ”hyveitä” ovat kärsivällisyys. Milloin tämä voi tyynnyttää nyyhkivän rakkautta, on kaikki ehkä pelastettu. Mutta erittelevä ihminen ei jaksa tehdä tätä koetta, ellei ole lainkaan mitään pohjaa. Voidaan mennä kuin koira veräjistä ja haaveilla

”vapaata” rakkautta. Mutta olemukseltaan on tämä tietysti aina samaa. Nimi ei sitä lainkaan muuta. ”Vapaus” köyhydessä on vain sanaleikki. Pelkästään nimellä ei luonnollisesti vähemmälläkään tavalla muuteta rakkau- den taloudellisia edellytyksiä. Hyvinvoinnissa on aivan saman tekevää, minkä nimen rakkaudelle antaa. Kehi- tuskantansa ja makunsa mukaan kukin vain päättää rakkauden harjoittamisen yhteiskunnallisesta muodosta.

Mutta ellei ole aineellista hyvinvointia, mikä on kai- ken muunkin hyvinvoinnin ehto, puhumattakaan nyt ruu- miillisesta hyvinvoinnista, ei toimeentuloa, eipä edes var- muutta vastaisestakaan toimeentulosta, niin ei ajatteleva ihminen saata viehättyä rakentamaan rakkautta hiekalle. Aikaisempi pettymys on helpompi kantaa kuin liian myöhäinen. Tuska, minkä väkivaltainen ero synnyttää, on kiduttava. Vielä kiduttavammaksi sen tekevät ”pe- tos”, ”sanansyöminen” ja ”kevytmielisyys”. Naisten kärsimiskyky on rajaton, eikä mies voi koskaan kerskata sillä, että sietäisi enemmän. Mutta ei ole vaikea hu- omata, minkä hirvittävän pettymyksen köyhyys on mo- nelle rakastavalle uskalikolle tuottanut, eikä sitäkään, että jos monilla rakkauden perimmäisen turvattomuuden tielle johdattamalla olisi tilaisuus tehdä vaalinsa uudes- taan, ottaisivat he mieluummin kantaakseen kärsimyksen minkä tyydyttämättä jäänyt rakkaus synnyttää kuin pa- himmassa tapauksessa puolen vuosisataa paistuaakseen kurjuuden hiljaisella tulella ja jatkaakseen sukua, mitä eivät voisi elättää, kasvattaa ja valmistaa elämäntaiste- luun. Mutta helppo on sentään huomata päinvastaista- kin, jolloin rakkaus takertuu epätoivon vimmalla ryy- syihinkin, eikä hellitä, ennenkun luurankomies tulee ja täyttää järjestelmän työn armoiskulla.

Ja pojalla ei ollut mitään nykyisyyttä eikä tulevai- suutta, milloin hänen luonnonjärjestyksen mukaan oli haettava ja löydettävä rakkautta taikka mitä hän luuli siksi. Ja niin tuli se, se ja sen hyvyys, uhrautuvaisuus ja kaikkeen valmis antautuminen ylen huonosti palki- tuksi.

Niin huonosti, että jopa äidillä oli monesti syytä ankara-
rasti nuhdella, hänellä, joka valitettavasti itse oli elävä
esimerkki siitä, mitä perustelemattoman mielijohteen
seuraaminen, mitä sokea antautuminen rakkaudelle köy-
häinkortteleissa maksaa: vuosikymmenien murheen ja
vavistuksen. Ja maailma oli samallaisia kurjuuden rak-
kauden esimerkkejä tulvillaan.

Poika muisteli renki- ja piikapahaista maalla. Nuor-
ten pasmat olivat menneet takkuun. Helppohintaisten
romaanien mukaan olisi pojan ollut katalasti hyljättävä
äidiksi tuleva morsiamensa. Mutta hänpä ei hyljännyt.
Hän päinvastoin nai tämän. Mutta kummallakaan ei
ollut yhtään mitään, vaikka raatoivat kynnet verissä
kaksitoista—kolmetoista-tuntisia päiviä, ja asuivat he
isäntäväkensä pirtinnurkassa. Tilanne kävi kuitenkin
niin painostavaksi, että nuori aviomies päätti lähteä kau-
punkiin voolemaan kultaa puuveitsellä — tienaamaan.
Tienasi aina siksi, kunnes ilmoitettiin hänen olevan onnel-
lisen isän, jolloin riensi katsomaan esikoistaan mukana
säästönsä: kolme markkaa, taikka oliko niitä kaksi. —
Poika toivoi, että nuori pari myöhemmin on selviytynyt
paremmin. Mutta sittepä olikin perheenisä terve ja roi-
ma ja jaksoi uurtaa. Joskaan ei ole sanottu, että hän
silti jaksaa uurtaa kylliksi. Elleivät he edelleenkin ole
vieraiden pirtinnurkassa, ovat he jossakin muussa ah-
taassa paikassa, vaikka eivät olisi sorahaudassakaan. Ja
epävarmuus ja turvattomuus, puute ja kurjuus, jotka
järjestelmä säättää köyhäinkorttelien ja maakunnan köy-
hille, ovat huonoja rakkauden seuralaisia — rakkaus ikä-
vöi kauneutta ja sopusointua.

Mutta siksi toiseksi on rakkaus tuskin mikään köyhyy-
den pääkysymys. Köyhyyden pääkysymys lienee leipä,
s.t.s. leivättömyys.

Se oli ainakin äidin ja pojan pääkysymys -- silloin.
Sillä kun he olivat noukaisseet sirun sieltä, sirun täältä,
haravoineet tyystin sarat, joilta vauraus oli korjannut
sadon, tuli eteen niin tiukka paikka, että äitikin kerran

sai kyllikseen. Ei niin, että hänen sielunsa olisi epäillyt, että taivaan armonauringon eteen pysähtynyt pilvi — millä oli niin ihmeisesti hänen poikainsa hahmo, sillä velikin eli vielä ja pyrki eteenpäin maailmassa — olisi ollut mitään muuta kuin viisasta koettelemusta. Mutta hän ei yksinkertaisesti jaksanut enää. Piti parempana itse vuorostaan lähteä kotoa ja ruveta hoitamaan varsinaisia — hulluja.

Tämä tapahtui kaksi kertaa. Ja kun hän toisella kertaa palasi, oli kuopus vihdoinkin keikahtanut, vieläpä niin perinpohjin, että hyväsydämiset eukot, jotka olivat kerääntyneet hänen vuoteensa ääreen kitaroineen ja ylitsevuotavin uskonsa lohduin ja parannuksensa sanoin: kadu, kadu! nöyrry, nöyrry! ikäänkuin siinä olisi enää ollut nöyrytymisen varaa, missä ei koko elämä ollut muuta ollutkaan, — että nuo hurskaat sielut pitivät pojan ajallista vaellusta ilman epäilystä päättyneenä, ja että potilaan sukulaismies, joka kolmen kuukauden kuluttua kohatasi tämän kadulla, vilpittömällä avomielisyydellä huudahti: 'Eks' sinä okkaan kuollu!'

Oli tietysti kaitsemuksen oikuttelua, ettei se sallinut pojan yskiä loppuun asti, vaan sen sijaan melkoisen pian korjasi veljen, jonka arveltiin olevan paljon vankempaa tekoa ja jolla sen lisäksi vihdoinkin — vih-doin-kin! — oli edessään loistava tulevaisuus, toimittajan paikka porvarislehdessä, autuus, jota köyhäinkortteleissa siihen aikaan vain ani harvat uskalsivat kuvitellakaan, vielä vähemmän tavoitella.

Mutta mene tiedä: ehkäpä painomuste, keisariviheriä, paloöljy ja suola olivat niin parkinneet pojan nahan, ettei sellaisen jokapäiväisen basillin kuin keuhkotautitiön käynyt yrittäminenkään, vaikka se olikin pannut puutteen ja huolen edeltäpäin kaivamaan maata tämän alta. Ja siksi toiseksi: pojalla ei ollut mitään syytä olla kiittämätön; hänen vuoteensa ääressä liikkui oudostuttavan paljon hyviä henkiä oikeamielisestä tuomarista tavalisiin köyhäinkorttelien oikeamielisiin ja hyväsydämissiin

asti, ja suurempia ihmeitä ei tee mikään kuin rakkaus ja uhrautuvaisuus, vaikka ne eivät aina saakaan palkkaansa.

Ja mitä pojan vieraisiin muuten tuli, oli hän juuri niihin aikoihin saanut kaksi uutta entisten lisäksi: köyhäinkorttelien väen luokkana ja Runottaren. Ne olivat niin juhlallisia vieraita, että pojan oli oikein pakko räpytellä silmiään, ja siinä, että ne tulivat jokseenkin yksin aikoihin, oli ilmeinen ajatus. Oli vain ymmärrettävä, mikä se oli ja opittava kunnioittamaan kumpaistakin.

Runottaren saapumisessa ei sinänsä ollut mitään ihmeellistä. Se on aina liikuskellut matalissa majoissa, väivännöön ja orjuuden vaiheilla. Palatseihin on se majoittunut vain hätätilassa kuin hukkuva autiolle luodolle, ja niissä on sen kannel kaikunut kauniisti ja ehosti vain milloin soittaja on tavannut alemman kansan sointupohjan. Suotta ei palatsien taidetunnuksiksi olekaan tullut: kansanrunouteen! kansantaiteseen! mikä siellä tietysti on johtanut pöyhkeilevään apinoimiseen, kaiken sen päisutteluun, mikä kansanrunoudessa ja -taiteessa on epäoleellista — tuohikulttuuriin.

Kaikkialla on köyhä kansa ollut runouden kulmakivenä. Kansa on laulanut Väinämöisistä ja Marjatoista, Olympon jumalista ja manalan hirviöistä, kansanlaulut ovat olleet ensimmäinen historia, ensimmäinen aikakirja, kaikkien uskontojen ja kaikkien hyvien ja pahojen henkien ahjo.

Luonnonvoimain, sortajain ja riistäjain synnyttämä ahdistus taikka harvinaisten vapahdusten riemu on saanut kansan laulamaan, soittamaan ja tanssimaan, tulkitsemaan surujaan taikka purkamaan iloaan, valittamaan leivättömyyttään taikka puuttuvaa vapauttaan, kiittämään kannikastaan ja hetkenkään huojennuksesta.

Kansan suussa on laulun perintö kulkenut suvusta sukuun, ajasta aikaan. Varsinaiset runoniekat ovat vain olleet tämän runoperinnön vaalijoita, harvemmin kartuttajia. Järjestelmän palkkaamat kannelniekat taas tämän perinnön hukkaajia, Runottaren häpäisijöitä, tämä kun

muka olisi omistuksen ja riisto-isänmaan suojelushenkiä, alemman kansan raiskauksen ja sorron siunaajia, tavara, jonka järjestelmä saattaisi monopolisoida omistavain etuoikeudeksi, kuten kaiken muunkin tavaran...

Ja alhaisolla on yleensäkin aivan tavaton tarve löytää murheelleen ja niukalle ilolleen taiteellinen ilmaisumuoto. On tuskin kylää, missä ei olisi viulun- taikka vetopelinsoittajaa, taikka kaupunkia, missä eivät suuret joukot työläisiä viehättyisi soitto- tai lauluharrastuksiin. Työtätekevä kansa on pohjaltaan äärettömän taidevaistoista. Vain murto-osa siitä on tietoinen lahjastaan. Vieläkin pienempi osa siitä saa mitään järkipäistä ohjausta ja johtoa. Missä omistavalla luokalla riittää varoja ja keinoja usein varsin vähän taikka ei mitään lahjoja omaaville vesoilleen, siinä lahoavat omistamattoman luokan valtaiset taidevoimat käyttämättömyyttään. Ja joka sitenkin uskaltaa yrittää, saa olla valmis kestämaan kaiken puutteen, itsekieltämyksen ja omistavain ennakkoluulojen ja vastuksen aiheuttaman kurjuuden. Porvarillisten toimittajain kynät rapisevat köyhille maalaisytyöille, jotka jotkut taidetta harrastavat pihatat ovat korjanneet ja kasvattaneet laulajattariksi ja irti luokastaan. Mutta yhdenkään kynä ei rapise niille tuhansille, jotka mädäntyvät huomiotta ja avutta paikoilleen, taiteilijain legioonille, jotka vapautunut työväenluokka vasta kykenee nostamaan alennuksestaan ja kohottamaan kunniaansa.

Mutta vaikka pohjakerrosten kyvyt eivät ole olleet tilaisuudessa lahjojensa voimaperäisempään kehittämiseen, ovat kerrassaan suuret joukot silti saaneet ihan ihmeitä aikaan. Ei tiedä mitä eniten ihmettelisi, minkä asettaisi sen taiteellisen voimanponnistuksen ja sitkeyden perusteella etualalle, soitto-, laulu- vaiko näyttämötaiteen. Varsinkin juuri työväennäyttämöt ovat ilmeisinä esimerkkeinä proletariaatin helmassa uinuvista taiteellisista voimista ja innosta, millä niitä useimmiten omin avuin kehitellään, ja niistä tulee vieläkin tärkeämpiä työväen-

luokan ilon ja taiteellisen nautinnon ahjoja, jähkä joukko ystävällisellä väkivallalla mutta ennenkaikeä omalla harrastuksellaan pakottaa ne siirtymään lähemmäksi työväenluokan aate- ja tunnemaailmaa, esittämään ympäristönsä kanssa ristiriidassa olevan yksilön sijasta omistavan luokan kanssa ristiriidassa olevaa omistamatonta luokkaa, tämän kärsimyksiä ja taistelua, työn ja työväenluokan suuruutta, jalojen taikka vähemmän jalojen yksilöjen sijasta riistävää ja riistettävää luokkaa ja niiden suhdetta toisiinsa. Eikä ole epäilystäkään siitä, että monen monet tehtaalaiset taikka käsityöläiset, jotka ovat edes jossakin määrin olleet tilaisuudessa kehittämään laulunlahjojaan, pystyvät yhtä hyvin taikka paremmin suorittamaan lauluohjelman, jonka herraskaisten juhlissa suorittaa joku tuomarin- taikka tirehtöörinrouva, joka on lapsesta asti ja minkään taloudellisen huolen estämättä saanut kehittää lahjaansa taikka mikä kulkee sen nimellä. Niin, onpa työläisperheitä, joissa voi tavata jopa puolentusinaa verratonta laulukykyä, jotka ovat taanneet kuoroilleen useamman kuin yhden ensimmäisen palkinnon suurissa laulujuhlissa taikka pettämättömällä varmuudella ja maulla esittävät työväenluokan illatsuissa yksintai useampiäänistä laulua.

Ja entä pojan äiti! Hänenhän laulunsa helkkyivät ennen kuin kiurun kello. Eikä hänelle Runotarkaan ollut kokonaan vieras. Nuorena piikatyttönä oli hän sommitellut komparunoja, ja oli varmaan olosuhteiden syy, etteivät ne päässeet keittiönovea pitemmälle. Äidillä oli ollut paimenpillinsä. Veli soinnutteli välistä virsikanelta. Kuopukselle annettiin kerrassaan kuninkaallisesti lyyra.

Hän ei ensin luonnollisesti tietänyt mitä sillä tehdä. Tällainen, hänelle yhtäkaikki niin outo lahja oli niin merkillinen, ettei hän tahtonut uskoa sitä todeksi, vielä vähemmin tiesi miten sitä oikein käyttää, lyyra kun ei ole mikään hännätön pahvihevonen, mistä oli aina suoriutunut niin helposti ja pian.

Kuten heräävä, mutta kasvukykyinen, sorretti luokka, niin tulkitsevat sen yksityiset jäsenetkin ensin vain surujaan. Vasta vähitellen päästään uhmaan ja lopuksi taisteluhaltioon.

Poika huomasi pian, että Runottaren tehtävänä oli vaikeimmalla hetkellä antaa hänelle apu. Tulkittu tuska on puolittain voitettu. Valitus on vain vaivan keventämistä.

Ja niin alkoi hän takapihan näkökulmasta tulkita vähäpätöistä yksilöllistä "maailmantuskaansa", kuinka "arvoituksellinen" oli elämä, joskin sillä kuitenkin oli jokin "tarkoitus", että ihmiset pyrkisivät "päivään" ja "parempaan" — päämääriä, jotka olivat suoraa rintaperintöä järjestelmän hyvän ja kauniin kylvöstä. Ja niin vajalentoisia kuin hänen runosäkeensä luonnollisesti olivatkin, ajoivat ne kuitenkin aina yrittämään uudelleen — hellittämättä. Pakoittivat ponnistelemaan, opettivat tekemään sitkeätä, johdonmukaista työtä. Oli kasvatettava oma korva kuulemaan, oli kasvatettava omaa makua, ei saanut riittää, että joku toinen, jolla ei ehkä lainkaan ollut mitään korvaa eikä makua, kiitteli. Oli päästävä siihen, että tiesi, missä oli rikkonut, mikä ontui. Se kysyi vallan uskomatonta sitkeyttä. "Juhlaruno", jonka yhdeksäntoista säejaksoa valmistui muutamassa tunnissa, vaatii kahdenkymmenennen, s.t.s. viimeisen värsynsä viimeistelyyn hyvässä lykyssä kokonaisen viikon öineen päivineen. — Runoilijain suurin onnettomuus ovat ehkä juhlarunot: missä yleisö nauttii juhlasta paikan päällä, on runoilijan se tehtävä viikkoja ja kuukausia ennen. Vaput, joulut, kaikki suuret merkkipäivät on hänen eletävä edeltäpäin, niin että kun itse juhlat sitten tulevat, on hän ne jo märehinyt edeltäpäin niin, etteivät ne enää tarjoa hänelle suurtakaan nautintoa. — Ja kun oli tehnyt parhaansa, täytyi nähdä, ettei tulos ollutkaan aikomuksen mukainen eikä riittävä. Mutta seuraavalla kerralla piti yhtäkaikki taas yrittää ja koettaa onnistua paremmin.

Runoilusta tuli siis vihdoinkin jokin pyrkimyksen aihe, tuli sisältö elämään, niin, tulipa siitä suorastaan elämän tarkoituskin, jokin, mitä pojan elämässä ei ollut siitä lähtien, kun hän oli luopunut saavuttamattomasta latojan, viinurin, kauppaneuvoksen ja miljoonamiehen muodossa kajastaneista tarkoituksista.

Mutta kaikki pyrkimys on aina vaikeata, jopa ylivoimaistakin köyhäinkortteleissa, mitä sitten, kun tulee Runotar ja viettelee irti arkielämän ankaralta pohjalta. Runotar tarjoo välistä juhla-aterioita, mutta ei takaa jokapäiväistä leipää. Yksinpä omistavatkin kitsailevat palakitessaan niitä, jotka se on pestannut puolestaan runoilemaan ja harrastamaan. Nuokin järjestelmän armoitetut valittavat nälkäänsä ja surkeuttaan, uhkaavatpa monesti tehdä, ja tekevätkin väkivaltaisen lopun surkeudessaan. Kuinka kovat koettelemukset sitten odottavatkaan omistamattoman luokan luovan henkisen työn tekijöitä, mutta varsinkin runoilijoita, jotka uskaltavat ottaa harrastuksensa ammatiksi. Siten runoilu, samalla kun se sai huolista sisällön, tuli uusien huolien aiheuttajaksi. Kymmenen vuotta kului niin, ettei aineellinen tulos pojan runoilusta riittänyt korvaamaan edes siihen kulutettua paperia. Ja kahdenkymmenen vuoden kuluttua olisi hänen tehnyt mieli yrittää hollantilaisen taidemaalarin, David Teniersin, koiranjuonta: tekeytyä kuolleeksi, jotta olisi kolkuttanut yhteiskunnan kitsasta omaatuntoa ja hellyttänyt sen yhtä auliiksi kuin Teniers "kuolemallaan"... Aineellinen voitto oli tässä kuitenkin vain elämän pakon aiheuttama sivuseikka. Pääasiana tässä oli ilo, minkä luominen synnyttää itselle ja tuloksissaan mahdollisesti myös muille.

Ajan oloon eivät omat yksilölliset huolet ja "paremman kaipuu" kuitenkaan voineet riittää runoilun sisälöksi. Poika oli aikoja sitten pannut merkille, että samallaisia taikka ainakin samansuuntaisia huolia oli kaikilla köyhäinkorttelien ihmisillä. Olipa monen monilla jopa suuremmatkin surun aiheet. Mitä järkeä niinmuo-

doin oli siinä, että lakkaamatta naukui omista vastuksistaan ja sisäisistä ristiriidoistaan, tuhlassi runosäkeitä oman, ei millään tavoin muiden vaelluksesta poikkeavan, elämänsä ruikuttamiseen taikka korostamiseen? Kanteleeseen oli siis saatava uusi kaiku. Ja se tuli ihan itsestään.

Sillä työväenluokka oli kulkenut Runottaren kanta-päillä.

Luokka kokonaisuudessaan oli kärsinyt samaa vaivaa kuin sen yksilöt. Se oli aikansa antanut tuodittaa itseään järjestelmän köyhyydenkeksinnöillä: ”paremmilla pyrkimyksillä”, markkinahumulla ja alkohoolilla. Mutta taloudellisen elämän ”edistyessä”, jolloin työtätekevä luokka kasasi yhä valtaisempia määriä kättensäluomuksia etuoikeutetuille, mutta sai itse suhteellisesti yhä pienemmän osan niistä, alkoi sitä vähin erin arveluttaa, varsinkin kun usein sattui vielä niinkin, ettei sillä ollut tilaisuutta edes käsiensä käyttämiseen, etuoikeutetut kun hyötyivät enemmän kokonaan seisauttamalla teräs- ja lihaskoneet. Ja tämä arvelu sai kantavuutta, kun työväestö huomasi, että työtätekevällä oli kaikissa maissa täsmälleen samat elinehdot, samat vaikeudet, sama mahdollisuus taata olemassaoloaan, päästen tässä arvelusaan lopuksi siihen, ettei luokan yksityisten jäsenten, eipä edes ryhmäinkään maksanut vaivaa erillisinä yrittääkään lopullisesti parantaa asemaansa. Mitä pienempi etuaan valvova ryhmä, sitä helpommin järjestelmä teki siitä hampua. Oli siis luokan kokonaisuudessaan kansallisissa ja kansainvälisissä puitteissa yritettävä.

Siihen aikaan se oli juuri saanut unen silmistään ja alkoi oikoa jäseniään. Vasta voimansatuntoon pääseenä uhkui se ponnistuksen iloa ja voitonvarmuutta. Se astui yhtäkkiä esille huiluin ja sympaalein ja veti vastustamattomasti mukaansa jokaisen, jota vaiva ei vielä ollut ehtinyt runnella loppuun.

Ja yksilöissä tapahtui suuri mullistus. Tässä ei käynyt laatuun kurkoitella oman vasaransa,kehräkartensa,

auransa, ompeluksensa takaa ynseän järjestelmän armoa. Tänään sait työtä, mutta jos mutisit, sait huomenna lähteä kadulle. Tässä oli pyrittävä yhdessä, koetettava saada aikaan, että kaikki saivat työtä samoilla ehdoilla, että toimeentulo tuli taatuksi, ettei käynyt heittäminen yhtä kadulle ilman, että kaikki seurasivat mukana. Heikko yksilö sulautui joukoksi, kun näki, että vain joukossa, mahdollisimman suuressa, kaikki heikot ryhmittyneessä joukossa, oli pelastus.

Mitenkä siis olisi tältä valtaiselta liikkeeltä välttynyt köyhäinkorttelien runoniekkekakaan, jolla oli oma joukon osatuska, mutta jonka runot pyysivät jyhkeämpää sisältöä kuin yksilöllisiä murheita, yksilöllisiä iloja taikka uhmaa!

Ja niin sai kantele vakavamman soinnun. Mutta ei tietysti yht'äkkiä. Horisontti oli kokonaan uusi — maailmoja laaja, vaikka sillä olikin takapihain ja köyhäinkorttelien kaikupohja. Runoilija ei tietysti läheskään aina tavannut joukkojen tunnetta eikä jaksanut pitää kurissa tuuliajoihin tottunutta yksilöllisyyttään eikä soinnutella niin mahtavia säveleitä kuin mitä valtaisa joukkoliike sinänsä vaati. Mutta hän pyrki! Ja laatuista joukko hymähteli hyväntahtoisesta: kaikki me tässä aloittelemme! kaikki me tässä opiskelemme!

Ja niin sitä ponnisteltiin ja pyrittiin. Joukko edellä, yksilöt perässä: omat koettelemukset olivat toisarvoisia; jos itselläsi oli puolittain hyvä, mutta toisilla vallan huonosti, oli asia yhtä vakava, niin, jopa vakavampikin. Opittiin kasvamaan solidaarisuuteen, kaikkien onnesta tuli yksilöjen harrastusten ydin.

Ja niin löysi laululahjan saanut poika entisen pienen jumalansa ja jumalattariensa, itsensä ja mielitiettyjensä sijasta, uuden jumalan ja uskon, uskon työhön ja työn siunaukseen, uskon työväenluokan voimaan ja sen asian oikeudellisuuteen, uskon vapauteen ja uuteen maanpäälliseen elämään, jonka voi luoda ja taata vain kahleis-

taan kirvonnut työväenluokka, tämä siksi, ettei se pyrkinyt yksilön taikka ryhmän, vaan kaikkien työtätekevään hyvinvointiin.

Hän oppi vähin erin näkemään riiston kauheuden koko alastomuudessaan. Näki mitä hirvittäviä uhreja vaati luonnoton raataminen toisten hyväksi. Näki että epätoivoinen taistelu olemassaolosta korjasi suurempaa satoa kuin koskaan mikään joukkomurha sotakentällä. Venäläinen mestari oli järkyttävällä tavalla kuvannut sodan apoteosin, joukkomurhan jumaloinnin. Mutta pojasta, jonka korvat olivat lapsuudestaan asti tottuneet tehtaaniemien ruoskaniskumaisiin vihellyksiin, jonka silmät olivat kymmeniä vuosia seuranneet harmaiden tehtaalaisjonojen varjomaista vaellusta tekniikan helveteistä köyhäinkortteleihin ja köyhäinkortteleista takaisin helvetteihin, ja joka oli tuntenut taikka vaistonnut mitä hiljaista paistumista rasituksen, konemaisuuden, tylsyyden ja puutteen hiilillä merkitsi sivistyksen edistys — uusaikainen teollisuus — köyhäinkorttelien monituhantiselle massalle, mitä äänetöntä ihmisjoukkokuolemaa ja -menedystä edusti tyypillinen tehdaskaupunki, joka tuotti tuhannen kertaa enemmän päivässä kuin mitä sen orjat olisivat tarvinneet vuodessa, mutta jotka uurautensa palkkana saivat vain murto-osan siitä, mitä olisivat välttämättä tarvinneet, — hänestä tuntui, että kuvattavana oli toinenkin apoteosi, riiston jumalointi. Vertauskohta, joka sai hänen kanteleensa mollissa soimaan:

Siveltimes, Vereshthagin,
piirsi sodan jumaloinnin,
kuvas suuren sorasoinnin,
kaameamman kaameaakin:

Pyramiidi ihmispäistä,
jotka silpoi luoti, kalpa.
Kuink' on ihmishenki halpa!
haastaa silmät ontot näistä.

Mielestäni väikkymästä
ei myös taulu toinen laannut,
jok' ei sivellintä saannut:
Kallot irvistää myös tästä,

silmäkuopat kurkkii kummat
runnelliista, ruhjotuista,
valjenneista ihmisluista,
joit' on suunnattomat summat;

pyramiidit kohoavat
kilpaa kanssa savupiippuin,
jotka taivahalla viippuin
tulta, tuhkaa tupruttavat;

sankat savupilvet saartaa
ilman äärtä tummentuvaa,
yltä alta kauhukuvaa
elonkammo kalvas kaartaa.

Kolkonpaa en nähnyt toista,
kolkko on se kuin sen aihe.
Ihmiskunnan viime vaihe
värein välkeimmin ei loista!

Tämän apoteosin kuvaaminen, laulaminen, runoileminen, kas siinä työväentaiteilijain ja henkisten kykyjen työmaa. Rohkaiseminen ja voitonuskon terästäminen, siinä sivellinten, kanteleiden, kynäin tarkoitus.

Usko työtätekevään joukkojen lopulliseen voittoon voimistui joukon taistelujen mukana ja on voimakkain nyt, jolloin vanha järjestelmä on näköjään lopullisesti vakautanut asemansa, jolloin työväenluokka on alennuksensa syvimässä alhossa.

Mutta tuo usko ei kehittynyt suoraviivaisesti. Pojan edelläkäynyt sattuma-elämä ja ryysyläisyyttä lähentelevä

kehityskausi olivat ottaneet veronsa, lannistaneet taistelutarmo ja voimistuttaneet epäilyksen pirun. Pikkuporvarillista perua oleva runoilijan "vapaus" nousi ajoittain takajaloilleen ja pillasteli. Runoilija ei aina nähnyt puilta metsää. Erehdyksensä olivat monet. Mutta kannel pysyi silti samana ja pyrki aina soimaan luokalle ja luokasta. Pyrki palvelemaan sitä.

Luokka puolestaan taas suhtautui runoniekkaan aina ymmärtävästi, aina hyvänsuovasti. Koskaan ei se lausunut pahansuovan väärää tuomiota. Ja vain niinä harvoina kertoina, jolloin arvostelun Esau pyrki puhumaan Jaakobin suulla, jolloin joukkoon eksynyt pikkuporvari kakkuloineen ja ennakkoluuloineen asettui makutuomariksi ja arvosteli työväenluokan runoilijaa porvarillisin mittapuvin taikka oman rajoitetun ymmärryksensä puntarilla.

Tällöin tuli esille kaikki työväenluokan aikoja sitten tunkiolle viskaamat "käsitykset" ja "viisautus". Runoilijassa ei ollut mitään profeetallista, runot eivät kummuneet sisäisestä näkemyksestä, vaan ulkopuolisten historiallisten seikkain vaikutuksesta j.n.e. Sillä pikkuporvari, jolla oma itsensä on korkein jumala, mutta joka juuri oman jumala-heikkoutensa vuoksi tarvitsee kaikellaisia profeettoja, ei käsitä, ettei työväenluokka tarvitse mitään profeettoja. Sen tietojen lähde on todellakin historia, nykyisten ja menneiden vaiheiden perusteella arvioi se tulevaisuutta, mutta ei ennusta mitään. Olosuhteiden vaikuttimet ovat sen ainoat vaikuttimet. Yksilöiden sisäiset näkemykset ovat sille toisarvoisia, ellei suorastaan vierottavia seikkoja. Luokka kokonaisuudessaan kokee enemmän, näkee enemmän, tietää enemmän. Se ei tarvitse edes johtajia sanan tavallisessa porvarillisessa mielessä. Sen johtajia ovat sen itsensä valitsevat luottamustoverit, jotka tekevät mitä joukko katsoo parhaaksi, ja ovat sitä ansiokkaampia johtajia, kuta jähemmin he jakavat sen kanssa "kenttäelämän" vaarat ja vaikeudet. Sen taistelujen johtajain on itsensä seistävä "tulilinjalla", eikä rapis-

teltava tomuisia papereja taikka määrättävä mitä joukkojen on tehtävä — jossakin selkäpuolen turvallisuudessa. Selkäpuolen johtajat ovat kansallisten armeijain taikka valkokaartilaisjoukkojen johtajia, jotka niittävät sodan kunnian ja sadon, vaikka eivät olisi ikänään haitaneet ruudin käryä, kun sen sijaan henkensä alttiiksi antaneet rivimiehet saavat osakseen haudan taikka unohduksen. Ranskalainen pilakuva, missä hyväntahtoinen setämies utelee pojannaskalilta, mitä tämä aikoo tehdä suureksi tultuaan, mihin kysymykseen poika vastaa aikovansa kenraaliksi, ettei tarvitse lähteä rintamalle, on paljon puhuva ja valaisee kirkkaasti eroa mikä on porvarillisen ja työväenluokan johtajan välillä.

Ja koko johtajakysymyksenään on tuskin niin tärkeä kuin voisi huudosta päättää. Sillä työväenluokka johtaa itse itsensä. Ja sen pikkutekijät ovat yhtä tärkeät, elleivät tärkeämmät, kuin nimiltä mainitut johtajat. Pikkutekijät ovat aina lähempänä luokkaa, pikkutekijöillä on aina joukon sielu, pikkutekijät tekevät lähes kaiken, pikkutekijät täyttävät jopa sorakuopatkin.

Sen sijaan että itse työväenluokkakin välistä erehtyy pitämään aivan liian suurta ääntä määrättyistä johtajista, sietäisi sen paljon enemmän kiinnittää huomiota pikkutekijöihin, avartaa heidän liikkumatilaansa, kunnioittaa heitä. Pikkutekijät ovat luonteenihmisiä, ja luonne merkitsee joukkojen taistelussa yhtä paljon kuin viisaus, ellei enemmänkin. Viisaus ilman luonnetta on vain pala pappia. Poika oli mukana suuressa torikokouksessa vain muutamia kuukausia ennen vallankumousta. Tilaisuuteen oli haalattu aina pääkaupungista puhuja, jonka nimi siihen aikaan oli kaikkien huulilla. Ja häntä kuunnelleessaan oli pojan myönnettävä, ettei juuri käynyt ajattelemisen enempää iskulauseita yhdessä kasassa, enempää onttoa pöyhistelyä yhdellä kertaa. Olihan puhuja kuuluisuuksia. ”*Me tulemme taistelemaan kuin leijonat!*” pöyhkeili puhuja. Mutta kun muutamia kuukausia sen jälkeen iskettiin yhteen, ei hän luonnollisesti sivaltanut iskua-

kaan. Hänellä oli viisautta ennakolta nähdä, että yhteentörmäys oli kiistämätön — eikä siinä suurta viisautta tarvittukaan —, mutta ei luonnetta aktiivisesti ottaa siihen osaa; ja jos hän myöhemmin kantoi asetta, niin teki hän sen olosuhteissa, jotka tuskin sietivät kerskailua edeltäpäin, enempää kuin sankarin taikka marttyyriin arvoa jälkeinpäin. Niin että jos hänellä olisi ollut yhtä paljon luonnetta kuin viisautta, olisi hänen palopuheessaan torikokouksessa pitänyt sanoa: ”*Työläiset* tulevat taistelemaan kuin leijonat; minulla itselläni ei valitettavasti ole rohkeutta siihen.”

Ja kohtalovuosien kokemukset osoittivat muutenkin, ettei tämä voimattomuus riippunut vähän vähääkään siitä, oliko taistelun karttaja vanha, ”tunnettu” revisionisti vaiko ”taattu” vallankumousmies. Päinvastoin: taisteluhaluttomuus oli yhtä silmäänpistävä taholla, missä jo vuosikymmeniä sitten oli kiven kovaan osoitettu, että ”luokkataistelu saattaa johtaa jopa aseelliseen yhteentörmäykseen”. Ja jos työväenluokan voitto olisi riippunut yksinomaan viisaudesta, niin lienee sitä aikojen kuluessa kasaantunut siksi monta kameelinkuormaa, että sen olisi pitänyt niin main riittää, jos sen takana vain olisi ollut vastaava määrä luonnetta ja uskollisuutta asialle.

Suurien vainojen kaudet juuri antavat mainiota havainto-opetusta joukkojen johtajakysymyksessä; vaikka sorretulta luokalta riistetään kaikki sen tunnetut johtajat, ei luokan taistelu tai ainakaan pyrkimys silti lakkaa. Tällöin astuvat esille pikkutekijät, niitä ilmestyy kuin sieninä sateella, vasta tällöin ymmärretään arvostaa heitäkin. Juuri pikkutekijät ehkä lopullisesti ratkaisevat kaiken — vähäpätöisten liikkeen joukkotoiminnassa.

Kaikki mikä edistää liikettä on luonnollisesti yhtä tärkeitä. Mutta luokasta on kaiken lähdeittävä, luokkaan kaiken palattava. Pikkutekijöillä ei koskaan ole varaa loitontua ”liian kauas” joukosta, mikä vaara ei ole niinkään harvinainen johtajien suhteen, vaikkapa eivät nä-

mä hairahtuisikaan niin pitkälle, että rupeaisivat fascisti-kenraaleiksi.

Kaikki on joukkoja eikä yksilöjä varten. Parla-mentin puhujakorokkeet ja sanomalehdet, ne ovat vain joukon ajatusten ja tarpeiden kuuluttamista varten. Sanomalehti, johon kirjoittavat mahdollisimman monet luokan kynään- ja ajatuksensa ymmärrettävästi ilmausumaan pystyvät jäsenet, on enemmän tarkoitustaan vastaava kuin lehti, jonka joka palstalla tanssii yksi ja sama merkikhenkilö. Joukon lehden toimittajan ei lainkaan tarvitse viettää unettomia öitä sen tähden, ettei ole kirjoit- tanut aivan koko lehteä. Pikemminkin pitäisi hänen keksiä keinoja, miten saisi joukon tekemään sen.

Puhumattakaan nyt siitä, että rivimies, joka kaatuu taistelussa, on antanut luokalleen äärettömän paljon enemmän kuin kaikki ne luokan johtajat, henkiset kyvyt ja runoilijat, jotka eivät lainkaan ole ottaneet osaa tais- teluun, jotka eivät ole antaneet henkeään alttiiksi.

Mutta kaikkea tätä ei profetoista ja mieskohtaisista henkisistä näkemyksistä puhuva pikkuporvari tietysti ymmärrä hölynpölyä. Mitä ei kuitenkaan käy erin ihmet- teleminen, johtajakysymyksessä kun ilmeisesti vielä on epäselvyyttä itse työväenluokankin keskuudessa, joskin yksi asia lienee ja täytyy olla varma, että joukko kontrol- loi johtajansa.

Ja miksi morkata pikkuporvaria, olihan poika kuullut kuultavansa omiltaankin. Kun tämä oli kymmenen vuot- ta runoillut, joutui hän rakastettavaan keskusteluun erään varsin tunnetun agitaattorin kanssa, joka hyvän- tahtoisesti huomautti, ettei pojän runous, enempää kuin runous ylipäänsäkään, ollut työväenliikkeelle mistään merkityksestä — suullinen agitationi (ja agitaattorit), kas siinä joukkoliikkeen a ja o. Kaikki muu oli kuin kierrä hännästä. Eikä pojalla tietenkään ollut mitään väittämistä häntä vastaan, sillä agitaattoreita vastaan ei kukaan voi väittää mitään. Agitaattorit tietävät ja täy- tyy heidän tietää kaikki ja täsmälleen. Ja kahdenkym-

menen vuoden runoilun jälkeen tuli toinen, kerrassaan johtajatyyppejä oleva agitaattori ja huomautti vieläkin ystävällisemmin, että pojan tuotanto oli puolkaunokirjallista. Ja kun poika täten sai suorastaan puolivirallisuudelta taholta tietää, että oli tuotantonsa toisena kymmenvuotiskautena vasta päässyt tyhjältä puoleen, niin olisi hänellä toden totta ollut täysi syy lakata rimpuilemasta, ellei hänen huonompi minänsä olisi heikolla hetkellä kuis-kannut hänen korvaansa, ettei näiden täyspainoistenkaan elämäntyöstä ollut jäänyt historian haravaan juuri paljon muuta kuin joukkohaudat, ellei oteta lukuun pöyhistyä, mikä eräisiin "luonteisiin" on juuttunut niin, ettei mitkään mullistukset, menetykset eikä kärsimykset voi sitä hioa olemattomiin. Ja kun ei siis virallisesti vahvistettujenkaan taikurien elämäntyö ollut edistänyt työtätekevän luokan elämänarpaa suotuisampaan ratkaisuun, niin ei tässä siis kellään ollut mitään kerskauksen varaa, kaikkein vähimmän niillä, jotka jo ennakoilta pilkulleen tiesivät, mikä oli työväenliikkeen a ja o, tiesivät sekä ennakoilta että jälkepäin, mutta jotka itse tapausten pyörteessä tiesivät niin ihmeen vähän taikka eivät mitään.

Ja varmaa on, että työväenluokan taistelun liikkeelle saattamat monet pikku henkiset kyvyt kehittyisivät paljon suotuisammin, ellei heidän vastassaan olisi niin taa-jaa sormimetsää, ja ellei heitä sen sijaan, että heitä ymmärtävällä tavalla kehitettäisiin, kärvennettäisi niin, että heistä kuolee kaikki aloitekyky. Niinpä oli poika tavan-nut erään erittäin työtarmoisen ja uuraan nuoren tove-rin, joka kuitenkin aina kulki toisten asioilla. Poika ute-lemaan, miksi ei tämä tehnyt jotakin "itsenäistä", oma-peräistä? "Kuinka herran nimessä", vastasi nuori tove-ri, "kun toiset tekevät kaiken niin paljon paremmin!" Miesparka oli vuosia vaeltanut suuren johtotähden valo-vanassa, mutta sen sijaan, että tämä olisi kirkastanut hänen omaa sisäistä tultaan, oli se taiten tai tahtomat-taan tykkänään tyrehtänyt tämän, niin että tuo nuori

toveri häämötti vieraalla valolla kuin kuu. Kummakos sitten, jos syntyy johtajafetishmiä ja tähtisumua, mikä valaisee vain aurinkonsa valopiirissä, mutta räpyttelee silmiään sokkona hetikohta, kun joutuu siitä pois. Johtajafetishmin ohella kasvatetaan täten ylhäältä tulevain määräysten sokeita käskyläisiä, kasvatetaan niitä, jotka muodostavat uuden yhteiskunnan kaikkein pahimman kompastuskiven: byrokraatteja.

Mikäli poika siis onnistui koskettelemaan kieliä, jotka helkkyivät luokan tuskaa, taisteluintoa ja lopullisen voitontietoisuutta, sikäli palveli hänen runolahjansa ylöspäin kohoavain kerrosten jumalaa, uutta köyhäinkorttelien uskoa.

Poika lukeutui pikkulintuihin, sillä, paitsi sitä, ettei hänellä ollut liian suuria luuloja yksilöistä yleensäkään, oli hänellä näitä sitäkin vähemmän itsestään: maailma oli suuri ja jos hän kolkassaan joskus onnistui virittämään tavallista ehomman säveleen, niin oli hän silti tietoinen siitä, että jossakin muualla, isossa maailmassa, viriteltiin vuosisadan virsiä, heläyttelivät kanteleitaan jumalan armoitetut. Mutta kotivarpusenakin pyrki hän laulamaan oman säveleensä puhtaana.

Työväenluokalla oli muuten kokonainen parvi pikkulintuja: toisten laulunlahja on vuosikymmenien kuluessa kokonaan sortunut, toiset päättivät harvinaisten juhla-ateriain sijasta etsiä jokapäiväistä leipää ja kolkuttivat omistavain ovelle, kolmannet ovat jatkaneet työväenluokan perheessä. Viimeksimainituista kävi eräiden säveljärjestelmälle niin ärsyttäväksi, että se tukki väkivaltaisesti niiden suut....

Mutta samalla kun pojan runoilu oli pieni pisara joukkojen pyrkimystä, oli sillä suuri merkitys hänen omaan mieskohtaiseen elämäänsä. Köyhyyden loukko laajeni. Puute ei poistunut, mutta sitä kävi laatuun keventää laulun runsaudella. Elämä muuttui juhlallisemmaksi, runo lähentää aina arjen ja juhlan. Ja joskin vastukset todellisuudessa kasvoivat, pieneeni niiden uhka tavattomasti

sen kautta, että runoilu auttoi näkemään kaikkien kärsimyksen; oma mieskohtainen niukkuus muuttui täten vain entistäkin pienemmäksi murto-osaksi yhteisestä vajavaisuudesta.

Poika hymähteli palauttaessaan mieleensä ajankohdan, jolloin hänen ensimmäinen runokokoelmansa ilmestyi. Velipekka oli aina kulkenut etukynnessä. Oli hyviä kynämihiä ja hehkuva taiteilijasielu — paikallisissa puitteissa. Tekijä sellainen, sanalla sanoen hyvän ja kuniin harrastajain piirissä, että hänen arvovallastaan riippui, että kuopuskin onnistui pääsemään tuohon piiriin. Kaiken kaikkiaan oli hän sellaisessa vauhdissa, että kuopus arveli hänen monesti itsekseen huokaisseen: mikähän tuostakin nuoremasta veljestä tulee! Niin vähäpätöinen oli kuopus!

Mutta koiraa ei olisi pitänyt katsoa karvoihin. Sillä samaan aikaan kun veljen sakin yli-ihmiset alkoivat vähitellen saada vain ruumenia pussiinsa, pysähtyivät kehityksessään ja joutuivat kaltevalle pinnalle, joskin he vielä uskoivat olevansa tavattoman paljon yläpuolella pojan tapaisia tusinaihmiä, purki poika "alennuksensa" mäsennuksen ja muut murheensa pikku lauluiksi, joita hiljakseen karttui niin runsaasti, että ylpeyden piru aprikoi ne kokoelmaksi. Ja kun poika sitten vielä jollakin ihmeen tavalla onnistui tälle kokoelmalleen petkuttamaan kustantajan — runoniekat eivät koskaan ole kustantajain mieluvieraita, ja vielä kymmenien vuosien perästä kirjoitti hänelle muudan amerikkalaisessa toveriliikkeessä palveleva toveri, että "mitä tahansa muuta, kunhan vain ei runoja" — niin oli suuri isku isketty!

Ja täten ilmestyi runoteos maaperästä, jota karumpaa ei tavallisesti osata kuvitella. Ja vaikka vihkosen runot olivat yhtä vajavaisia ja matalalla lihoittavia kuin itse elämä, missä ne olivat kummunneet muotoon, niin kalpeni suuri velipekka yhtäkaikki mielenliikutuksesta. Hänhän se oikeastaan oli huonekunnan runoilija, ja nyt tuli nuorempi vekara ja läiskähytti kokonaisen teoksen pöytään!

Ilmeisesti oli kaikki mennyt mullinmallin. Tässä oli uudelleen tarkistettava jokaisen perheenjäsenen arvovalta. Ilman epäilystä oli perheen pää joutunut takahankaan. Mutta välipä sillä, kunhan ”kunnia” vain oli perheen.

Kodissa sattui sillä kertaa olemaan entistäkin niukemat paikat. Äiti oli tehnyt talonsa ja lähtenyt ”poikainsa hulluutta” pakoon, nämä kun, sen sijaan, että olisivat asettaneet päämääräkseen hankkia varmat tulot ja tulla oikeiksi ihmisiksi, harrastelivat kaikenlaista, mistä ei karttunut mikään, kaikkein vähimmän — äidin kukkaro. Kuten tavallista, ei kuopuksella silläkään hetkellä ollut kolikkoakaan. Veli sen sijaan sattui olemaan varoissaan, niin että hän saattoi kustantaa ylimääräisen juhla-aterian: kipakoida kansankeittiöön ja noutaa sieltä kokonaista kaksi annosta lihapyörylöitä à 20 penniä — suomenmarkka ei silloin vielä ollut pelastanut kansakunnan kunniaa oman arvonsa menetyksellä. Ja niin oli runoilijan huoneessa harvinainen, suuri juhla!

Se oli ihanaa aikaa! Ihmiset, jotka siihen asti eivät olleet kiinnittäneet poikaan mitään huomiota, alkoivat tulla ystävällisiksi ja huomaavaisiksi. Vuori alkoi liikkua Muhamettia kohti. Pojan ihailijapiiri oli sekalaista, mutta aina yhtä vilpítőntä. Sanoivatpa jotkut, että jotakin tällaista he olivat aina aavistaneet. Matti kukkarossa ei niin pahasti haitannut, kun oli niin usein saamattaessa sellaisia, jotka pitivät ”suurena ilonaan” panna pöydän koreaksi. Pojasta tuli vähitellen yksien ja toisien hovinarri, jota ilman oli vaikea ajatella iltain hauskuutta ja ”henkevyyttä”. Ravintola, jossa poika oli ennen kiilloitellut kahdeksaa kenkäparia ja lukematomia pareja veitsiä ja haarukoita, aukeni yht’äkkiä sepösen selälleen hänelle. Ja aina se parempi puoli! Mutta poika ei päihtynyt onnestaan eikä halveksinut ”tavallisiakaan” ihmisiä. Niinpä hän kerran juhlapäivällisillä, jotka päättyivät aamulla niihin aikoihin, jolloin hän ennen muinoin oli alkanut samassa talossa kenkäinkiil-

lotuksen, painui maakertaan perimään muinaisia joulu-
lahjojaan ja näyttämään piioille kuinka veitsiä kuura-
taan! Näkyi, että poika oli tutustunut tolstoilaiseen tuo-
tantomon, missä mietiskelevät aatelisherrat eivät katso mik-
sikään alennukseksi pistäytyä suutarinverstaaseen, har-
rastus, mikä antiikin viisailloilla oli aivan yleinen. Itse
Aristoteleshan se "lohdutti" nurisevaa kankuria sillä,
että orjuus oli jumalien säätämää; mikäli sukkula suih-
kaisi itsestään, mikäli olisi orjuuskin mennyttä kalua,
väite, joka on osoittautunut kerrassaan paikkansapitä-
mättömäksi: sukkula suihkaa nyt itsestään, mutta orjuus
on saavuttanut sellaisen laajuuden, ettei Aristoteles olisi
voinut sellaista kuvitellakaan....

Poika sai siis ykskaks ilmaa siipiensä alle. Mutta vasta
kun työväenlehdet avasivat palstansa pojan tuotannolle
ja joukot halusivat hänen runojaan juhliinsa ja mielen-
osoituksiinsa, tunsivat hän pääsevänsä varmemmalle poh-
jalle, tunsivat maailmansa vasta oikein avartuvan, karttui
karttumistaan hänen runoilu-ilonsa.

Äidin ilo sen sijaan tästä "onnenpotkauksesta" ei ollut
ylitsevuotavainen. Vaikka ammatti olikin hienompaa
sorttia ja epäilemättä oli herraslaakasempaa hautoa ja
kirjoitella runoja kuin järjestää katukahakoita, murto-
varkauksia ja sensellaisia ja istua kaupunginsydämessä,
niin oli hänen samalla pakko havaita, että unelmat pa-
remmasta toimeentulosta ja hyvinvoinnista oli pakko ko-
koonaan ja lopullisesti heittää. Oli kylliksi haihateltu jo
siihenkin mennessä ja nyt oli poika siunatuksi lopuksi hy-
pännyt oikein jättiläishaihatuksen selkään! Äidin talou-
dellinen ymmärrys kapinoin, joskin hän runoaistillaan
pyrkii ymmärtämään, jopa välistä ihailemaankin poi-
kaansa.

Niin, muistipa poika kuvaavan tapauksen.

Työväenlehti julkaisi kerran pahimpaan kriisiaikaan
koruttoman kuvan: alaston huone ja keskellä sen köy-
hyyttä neuvoton työläisäiti. Kuva oli lehden lukijain
selitettävä miten parhaiten taisivat; parhaimmat vas-

taukset palkittiin. Puute ajoi pojankin koettamaan onneaan — ensimmäinen palkinto oli 15 markkaa — kauris summa! Vastauksia saapui tietysti tukuttain. Pojan salanimellä lähettämä kirjoitus sattui saamaan ensimmäisen palkinnon. Oli kulunut joitakin aikoja tästä, kun äiti ja poika kohtasivat toisensa; elelivät siihen aikaan erillään. Äidin ensimmäiset sanat koskivat tuota kilpailua. Sanoi olevansa hyvillään, että poika oli voittanut. Poika ällisteli ja ällisteli, sillä eihän äidillä pitänyt olla aavistustakaan siitä, että poika oli ensimmäisen palkinnon saaja. Mutta äiti:

— Kyllähän minä aina poikani käsialan tunnen!

Ja äänessään oli jopa jotakin ylpeätä, jotakin, mikä vastasi, mitä hän oli kauan toivonut: ”Kas sellainen poika sillä mammalla vain on!...”

Kuten sanottu, ei runoilu koskaan huumannut poikaa pyörryksiin. Päinvastoin oli aika — väsymyksen ja tolkuttomuuden kausi — jolloin hän oli päättänyt kokonaan vieraantua tästä ”hassutuksesta” ja todella tulla ”oikeaksi ihmiseksi”. Tällainen luopumispäätös on kuitenkin mahdoton jokaiselle ihmiselle, joka siihen leikkiin on kerran ruvennut. Yhtä mahdoton kuin laulamisesta taikka viheltamisestä luopuminen on niille, joilla on ne lahjat ja jotka kerran ovat niihin viehättyneet. Ja niin sattui, että poika juuri tuona väsymys kautenaan, jolloin paikallinen toverilehti mainitsi häntä jokseenkin menneenä miehenä, soinnutteli säkeitä, joista sittemmin vuosien perästä ei erin ystävällisellä taholla sanottiin: ”klassillisen kauniita” ...

Mutta suuret ajat tulivat ja ravistelivat uneliaita heille. Mikä tähän asti oli ollut ”omakohtaista näkemystä”, ”suurten yksilöjen aatetta”, oli nyt historian väkivasaran kumahtelua, luonnonvoimain purkausten kumeää jylinää.

Järjestelmän hulluuden puuska oli kautta maailman tuominnut työväenluokan, ellei suorastaan perikatoon, niin kuitenkin entistä paljon tehostetumpaan riistoon,

entistä paljon vaikeampiin ehtoihin, suunnattomaan joukkokurjuuteen ja nälkään.

Ja kaikeksi vakuudeksi oli järjestelmä päättänyt käyttää mitä keinoja tahansa. Tällöin päättivät epätoivon partaalle joutuneet joukot puolustautua — nekin keinolla millä hyvänsä.

Yhteentörmäys oli kiertämätön. Verinen ja sitkeä kamppailu, jossa osoitettiin urheutta molemmin puolin, mutta mihin järjestelmä oli ryhtynyt äärettömän paljon suuremmilla voiton edellytyksillä kuin kaikkea sotaa vieronut ja sellaiseen valmistumaton alhaiso, päättyi jälkimmäisen tappioon. Työväenluokka lyötiin ja syöstiin alennukseen. Suurempaa veriveroa ei ole koskaan maksanut mikään vastaavaa lukumäärää oleva työväenluokka. Sorrosta ja häväistyksestä tuli järjestelmän hyve.

Kaikki, jotka lukeutuivat taikka pitivät itseään punikkiluokan jäseninä, saivat muodossa taikka toisessa tuntea voittajan raskaan rauta-anturan painon.

Yksinpä työväenluokan runoilijatkin saivat hengellään sovittaa, etteivät kaijutelleet kanneltaan järjestelmän ihannoimiseksi, että olivat olleet — hävinneiden puolella.

Maanpako tuli pojan osaksi. Mutta Runotar seurasi häntä sinnekin, ja sitä saa hän suurelta osalta kiittää siitä, ettei ole tuntenut mitään omakohtaisia marttyyri-tuksia. Sillä se valaisi häntä synkällä tiellään, ja osoitti, että vaikka

— — on kuin ehtynyt ois joka auvomme lähde,
joka hermo hervonnut, kiihtävä toimeen ja työhön,
ja kuin olis tässä kaikki joukkomme tähde,
kaks, kolm' aseveikkaa, unhotettua yöhön,

niin sentään, ah, miten kuuluukaan sana mainittu
ammoin:

kun yhtyy kaks tai kolme, niin kera heidän
myös kallein kaivattu on, joka kaikkosi kammoin.
Tämä olkohonkin nyt nykyviisaus meidän.

Näet olkoon, että on kaatunut untemme pylväs
ja että kuin akanoina on tuulessa veikot,
sitä suurempihan on veloituksemme ylväs,
on kenties työnämme liittää yhtehen heikot.

Ja kenties hautakumpujen sammalista,
verimullista nostattaa kukat huomenen uuden,
ja sortuneen satulinname sirpalehista
uus' temppele pystyttää valon, vastaisuuden.

Ja siksi toiseksi tiesi poika, että hänelle langennut arpa
oli niin äärettömän paljon kevyempi kuin lukematto-
main muiden; että köyhäinkorttelien onnettomuus täs-
säkin oli hänelle melkein onni.

Mutta paitsi sitä, että poika kirjoittaessaan äidilleen tunsii tarvetta avata hänelle sielunsa sisimmän, oli häntä tähän kannustanut jokin muukin tunne.

Äidin sielunelämä oli käynyt niin merkilliseksi.

Pojan selaillessa tämän parina viime vuotena lähettämiä kirjelippusia täytyi hänen melkein vastoin tahtoaankin panna merkille jotakin, mitä ei olisi tahtonut, jotakin, jota saattoi sanoa ennustukseksi jostakin.

Äiti oli aina ollut huolissaan pojastaan, mutta nyt tuntui toiselta puolen siltä, että tämä huoli oli saanut kerrassaan vihlovan rajuuden ikäänkuin äiti olisi tahtonut kerta kaikkiaan ja täsmällisesti päästä varmuuteen siitä, että pojalla nyt vain oli hyvin, ettei tätä nyt vain uhanut mikään välitön vaara. Toiselta puolen taas kuvastivat kaikki kirjeet sanomatonta onnentunnetta: äiti ei tiennyt miten kiitellä poikaa pikku lahjoista, miten varoittaa, ettei tämä nyt vain "liaksi" ajattelisi häntä ja uhraisi omaa hyvinvointiaan koettaessaan toimittaa hänelle ilon aiheita. Niin, menipä äiti vielä pitemmällekin. Täsmälleen täytettyään 72 vuotta esiintyi hän ensi kertaa julkisuudessa, esiintyi iässä, jolloin tavalliset ihmiset — lakkaavat esiintymästä. Paikkakunnalla vietettiin Äitien päivää, ja oli äiti tällöin, kerrassaan ristiriidassa koko elämänsä iän noudattamaansa häveliäisyyteen, saanut päähänsä nousta puhujakorokkeelle, ja puhua äideistä ja äidinrakkaudesta huomauttamalla samalla, että hän oli itse saanut äitinä kokea äidin ja lasten välistä rakkautta!

Tämä oli jo mennyt yli pojan ymmärryksen. Sillä ensikään ei perheessä ollut koskaan ollut tapana kiitellä

oman perheen jäseniä, seikka, joka oli niin ratkaisevasti vaikuttanut pojan luonteeseen, että häntä aina ällötti, milloin ihmiset kerskailivat omistaan, olipa kysymys perheestä, joukosta taikka puolueesta, ja että hän vielä vähemmän saattoi ymmärtää tuota kakaramaista tapaa, mikä varsinkin eräissä maissa näkyy vallitsevan, että jollakin tavoin mutta pääasiassa poliittisesti huomattavat ihmiset ikäänkuin aina tungeskelivat kirjapainojen porteilla kainalossaan kuvalaatta itsestään tai jostakin toisesta, minkä reklaami oli reklaamia tungeskelijallekin; tapa, josta eivät erinäisten maiden työväen johtohenkilötkään ole vapaita.

Toiseksi tunki poika tunnossaan, että tässä oli äiti tekevässä jotakin, mille ei ollut riittävää perustelua. Joka toinen lapsi maailmassa oli paremmin huolehtinut ja rakastanut äitiään kuin poika, mutta yhtäkaikki menee tämä ja julkisessa kansankokouksessa kiittelee ilmeisen kiittämätöntä, ilmeisen penseätä poikaansa.

Mutta äiti oli muutenkin ollut niin eriskummallinen.

Hän oli jollakin käsittämättömällä tavalla kerran hukannut pojan osoitteen: muisti ulkoa sen osittain, muttei kokonaan. Ystävällinen järjestelmä näet "kansakunnan" parasta valvoessaan menee niin pitkälle, ettei ainoastaan eroita omaisia toisistaan vaan myös voimiensa mukaan pitää silmällä, etteivät nämä olisi missään kosketuksessaan. Oikein oppikoulutietä sivistyksensä hankkineet liukkaat kädet availevat taikka takavarikoivat matkan varrella kirjeitä — suottakos olisi taisteltu vapauden ja kulttuurin puolesta! — ja nuuskivat mitä seikkoja niissä pitäisi ottaa varteen "kansakunnan" turvallisuuden ja rauhan vakauttamiseksi. On selvää, ettei kukaan tahdo tehdä lähempää tuttavuutta näiden mallikansalaisten kanssa, ei ojentaa heille käyntikorttiaan eikä antaa osoitettaan — yhteisen isänmaan kautena näille jopa syljettiin päin naamaa, mutta ovat he sittemmin kohonneet arvoissaan.

Tämän vuoksi noudattivat äiti ja poikakin kirjevaihdossaan suurta varovaisuutta. Mene ja tiedä, vaikka tällainen isänmaan parasta niin liikuttavasti valvova titulus olisi jostakin äidin kirjeestä saanut henkisen herätyksen ja hävennyt, jolloin isänmaa olisi menettänyt yhden kaikkein parhaimman kansalaisensa aktiivisen tuen...

Mutta tästä varovaisuudesta oli johtunut, että äiti oli kerran piiloittanut osoitteen niin — eihän voinut tietää, minne asti järjestelmä ulotti huolenpitonsa —, ettei itsekkään sitä löytänyt. Hätäännyksissään kirjoitti hän tällöin umpimähkään osoitteella, josta vain osa oli asiallinen. Ihmeen kautta kirje kuitenkin joutui suoraan pojalle. Mutta oli sydäntäsärkevää todeta, kuinka äiti oli pelännyt, että muka oli kokonaan joutunut poikansa jäljiltä, ja millä hartaudella hän pyysi jotakuta vierasta — puolen miljoonan kaupungissa — siinä tapauksessa, että kirje joutuisi sellaiselle, toimittamaan sen jollekin ihmeelliselle pojalle, jonka nimeä, enempää kuin osoitettakaan ei mainittu kirjeessä!

Ja sitten taas hurja riemu sen johdosta, että kaikki oli käynyt hyvin, että ”jumala oli johdattanut” niin, että poika todella sai kirjelippusen.

Kaiken lisäksi haltioitui äiti jopa runoilemaan, mitä hän ei ollut enää tehnyt vuosikymmeniin — olihan sitä tässä nuorempiakin siihen toimeen, niin ettei vanhain eukkojen tarvinnut vaivata itseään sellaisella! Sai toimeksi jopa loppusointujakin — 72-vuotias työläisnainen!

Eräässä runossaan kuvaili äiti, mitä iloa hänellä oli ollut pojistaan näiden ollessa pieniä pilttejä, mutta kuinka sitten olivat tulleet suuret surut ja kuinka ahdasta hänellä oli turvattomana leskenä ollut ihmisten jonossa ja kuinka raskasta ja sydäntä vihlovaa oli ollut saada yksin kärsiä, mutta kuinka sitten lopuksi kaikki oli kääntynyt hyväksi, kuinka hän muka oli lapsiltaan saanut sekä hoivaa että rakkautta!

Niin, ja puuttuipa hän jopa politiikkaankin. Elettiin ministerimurhan merkeissä ja turmeltumaton kansa,

olipa sillä sitten mikä poliittinen kanta tahansa, oli kauhuissaan. Äitikin, joka aina oli ihailnut heidän armojensa tapoja ja sivistystä, varoitti nyt poikaansa *heistä* — ensi kerran elämässään! Olivat näet heidän armonsensa kerran menneet niin pitkälle, että tällainen yksinkertainenkin sielu välähdykseltä huomasi, mitä käärmettä hän oli elättänyt omalla povellaan jumaloidessaan heidän armojaan ja hukatessaan elämänsä vaaliessa heidän armojensa pikku armoja, jotka nyt kulkivat revolveri kourassa ja ampuivat jopa omia luokkansa jäseniä. Ja pojan olisi tehnyt mieli, jos olisi hennonnut, huomauttaa äidilleen, ettei ollut tainnut olla kaikkein paras tapa käyttää kuuttakymmentä vuotta elämästään kokonaisten oravakomppaniain hellimiseen ja tulevain kylmäveristen valtiollisten murhaajain märkien kapaloiden kuivaamiseen. Mutta toisekseen olisi rakastettava sensuuri kenties korjannut tällaista sisältöä olevan kirjeen, sillä mitä työväkeen kuului mitä herrat tekivät toisilleen, tappoivat taikka olivat tappamatta; Saksanmaallahan pistettiin työläisiä tukuttain vankilaan vain sen takia, että jostakin merkillisestä syystä nousivat herrain keskeistä murharaivoa vastaan . . .

Lisäksi oli äidin kirjeissä ilmennyt jotakin vieläkin merkillisempää. Kaikissa kirjeissään oli hän kiittänyt perhettä, missä oli viimeiset vuotensa elänyt lasten ja näiden laatuisten vanhempain parissa keskinäisen hoivan ja huolenpidon alaisena, seikka, joka sekin harvinaisuutensa vuoksi oli pojasta niin merkillinen, että hänen ajottain jopa teki mieli kiittää äitinsä jumalaa siitä. Äiti oli muutenkin aina pitänyt lapsista, ne olivat hänen kaikkensa kaikessa, niille oli hän antanut parhaimpansa, mutta niiltä hän kenties myös oli saanut parhaimpansa — lapsellisen hengen kirkkauden ja alttiuden. Mutta nyt valitteli hän silloin tällöin. Lapset pitivät sellaista elämää, olivat niin valattomia, niitä oli niin monta, ettei saanut sairaudenkaan sattua olla täydessä rauhassa, ja mikä pahinta: lapset olivat kerrankin temmeltäneet

niin hänen ”kimpussaan”, ettei hän ollut parhaalla tahdollaankaan voinut leikata pojalle kirjeen mukaan tavanmukaista kirjanmerkkiä!

Poika ymmärsi tietysti, etteivät lapset olleet yhtään tavallista vallattomampia, vaan että äidin voimat olivat pettäneet niin, ettei hän enää jaksanut nauttia siitä, mikä oli ollut hänen suurin ilonsa aihe maailmassa — lapsista!

Lisäksi uhkui hänen jokainen kirjeensä taivasikävöintiä. Paitsi rakkautta poikaansa, tunsii hän enää yhden ainoan, mutta sitä voimakkaamman tunteen: uskonsa taivaan ilonkaipuun. Tätä toisti hän joka kerta samalla kun toivoi, että poikakin kerran saisi rauhallisen ja autuaan lopun, jotta, kuten äiti runomitassa kirjoitti:

”Me iloll’ että kohdattaisiin siellä,
ma kunne toivon, kunne kohta tiellä.”

Kaikki tuo äidissä ilmennyt arvoituksellisuus — toiselta puolen tämän tavallisuudesta poikkeavan tuskallinen hätäily pojan puolesta ja hänen oma väsymyksensä ja rauhankaipuunsa, toiselta taas ihmeellinen kirkastuminen, joka suurensi äidin silmissä pojaltaan saamat rakkauden rahdut äärettömiin, herätti pojassa määrättyä pelkoa. Poika ei olisi kernaasti myöntänyt sitä itselleen, mutta sitä ei kuitenkaan käynyt kiertäminenkään. Äiti oli jo niin vanha, oli kärsinyt niin paljon, oli ollut liian kaukana pojastaan, niin ettei suhde enää voinut tarjota muuta kuin aavistuksen rakkaudesta, mikä luonnollisissa oloissa ehken olisi ollut omiaan lämmittämään vanhuksen iän kylmettämää sydänsoluja, raihnauden kurtistuttamaa olemusta, ja olosuhteet yleensä, kiitos siitä järjestelmän ja tämän kuumeenomaisten hullunkouristusten, olivat niin kieron kierot, että äiti, mene tiedä, oli lopullisesti väsynyt, valmis lepoon.

Mutta poika ei olisi tahtonut tätä. Tämä ei hänestä voinut käydä laatuun. Hän oli tuntenut ankaraa oman-tunnon kolkutusta: missä äitisi? Eikä hänen käynyt enää vastaaminen: olenko minä äitini vartia! Poika oli

tuntenut tarvetta hyvittää, tarvetta korjata laiminlyön-
nit ja erehdykset, tarvetta saada kaikki hyvinpäin,
olkoonpa vain, että äiti jo olikin haudan partaalla. Ja
nyt tuli tällainen kylmän kylmä uhka: ehkäpä kaikki jo
myöhäistä! Tähän asti oli kaikki kylläkin ollut myö-
häistä, mutta pitkö nyt vielä tämänkin? Tässä oli jota-
kin, joka peloitti, mutta myös ärsytti: täytyykö köyhäin-
kortteleissa aina päivän pilkahtaa vasta sitten, kun kal-
miston kumpu jo on sulkenut valottoman vaeltajan,
mikäli päivä ollenkaan pilkahtaa, mikäli köyhäinkortte-
leissa on mitään auvoa?

Tässä oli järjestelmä ollut aivan liian nenäkäs, tässä tehtiin suoranaista pyhän pilkkaa, tässä riepoitettiin jaloimiksi mainittuja tunteita kuin mitä rihkamaa tahansa vain sen nojalla, että niitä kantoivat povessaan ihmiset, jotka eivät kyenneet puolustamaan itseään, jotka olivat joutuneet jalkoihin. Mitä järjestelmä tällaisesta hyötyi? Osoitti vain auttamatonta, itselleen vahingoksi koituvaa sokeutta vainoamalla jopa mielteitä, jotka asuvat neljän seinän sisällä perheenjäsenten keskuudessa, mielteitä, joita järjestelmän tuhannet suut teroittavat hyveinä. Mikä ei kuitenkaan estä, että järjestelmä nuijii niiden ahjon: kodin ja perheen, eikä pysähdy vielä tähänkään, vaan asettaa vielä vainukoiransa nuuskimaan jopa jälkiä, jotta nämä eivät vain missään juoksisi yhteen, jotta toisilleen kurkoittavat kädet eivät vain tapaisi toisiaan. Tällähän ei järjestelmä saa muuta aikaan kuin hersyttää yhä vain uusia pisaroita ennestäänkin täyteen kaunan ja katkeruuden maljaan, mikä läikähtää yli vain sitä pikemmin, kuta täydempään se ahdetaan — vastustamatomasti! Ja niin saa järjestelmä, tuottaessaan hengen- ja sielunvaivaa muille, sydän kurkussa varoa omaa kurjaa henkeään, aina pelätä saavansa armoiskun.

Puhutaan niin paljon olemassa olevan yhteiskunta-
muodon suojelemisesta ja perustetaan tässä tarkoituk-
sessa liittoja liittojen perästä, mutta jos olisi ajoissa
perustettu yksikään vakava liitto kodin ja perheen ja

ihmisen kunnioituksen suojelemiseksi, niin, vaikkapa sillä ei olisikaan ollut miljardeja käytettävissään, olisivat kaikki myöhäisemmät liitot käyneet tarpeettomiksi, ja ihmiset ehkä oppineet ymmärtämään, että tarvitaan vain yksi liitto, kaikkien ihmisten työyhteisyys, tuotannon jaon yhteisyys, nautinnon ja turvan yhteisyys, eikä vastakohtaisuutta, minkä ihmisen riistäminen synnyttää ja mikä on saanut muistomerkkinsä toisaalla linnoissa, toisaalla hökkeleissä, toisaalla voittoisan omistuksen hurjastelussa, toisaalla joukkohaudoissa...

Mutta ennen kaikkea oli poika, kuten sanottu, huolissaan siitä, ettei ehkä enää ehtisi päästä äidin kanssa sopuun, ettei saisi kokea keskinäisen antaumuksen ja ymmärtämyksen suurta riemua, kokea lapsen ehointa onnea.

Mutta poikaa potki onni, asia ei ollutkaan niin arveluttava kuin hän oli arvellut, kaitsemuksen hassunkurinen oikku salli, ettei tällä kertaa tapahtunut mitään tavatonta — onnettomuutta.

Poika oli kovin levottomana odotellut äidin vastausta.

Ulkona luonnossa oli sellainen kaiken kuoleman ja riutumisen kausi. Oltiin lokakuussa, ja vaikka hän oleskeli melkoisen etelässä, oli kaikki, mitä vastikään oli ilahuttanut silmää ja korvaa kadonnut ja sammunut. Päivisin vinkuivat koleat tuulet ja öisin vieraili pakkanen, niin että tammenlehdet varisivat aamuisin kuin mitkä suuret keltaiset möhkäleet kahisten ja suhisten. Kaikki oli niin alakuloista ja uhkaavaa. Lyhyet harmaat päivät olivat levottomassa odotuksessa oihkivalle pojalle kuin painajaisia, joista ei tiennyt miltä suunnalta tulivat, mitä aikoivat. Kaikkiällä sellaista kelmeyttä ja auringottomuutta, jolloin niin kernaasti sielunsa sisimmässä kysyy:

Vain virvaako valkeus,
jota silmäni kahmas,
katinkultaako kauneus,
jota kourani kahmas,
ja hurmio, huuma,
mi päihdytti pääni,
sekö jälkeäkään
jätä ei elämään?
Ilo, kauneus, kaikki mi soi sekä helkkää,
sekö virvaa ja harhaa ja haavetta pelkkää?

Mutta sitten vihdoin saapui äidin vastaus! Saapui viil-lyttävänä ja viihdyttävänä kuin hyväilevä käsi kuumei-selle otsalle, elvyttävänä kuin kristallikirkas kulaus aavi-kon loppumattomassa paahteessa.

Äiti oli jälleen tavannut kaikki vanhat iänikuiset lempi-nimitykset, hyväilysanat, jotka olivat olleet unhossa kym-meniä vuosia, lauseparret, joita hän oli käyttänyt silloin, kun poika vasta oli ottanut ensimmäisiä askeleitaan ja sopertanut: "Tyllä mulla on, tyllä minä annan."

Pojan kaikki pelko siitä, ettei äiti "koettaisi ymmär-tää" häntä ja että tämä vastaisi jollakin vuorisaarnalla, millä poika oli tarkoittanut ankaraa (joskin hyvin ansait-tua) tuomiota, taikka ainakin moraalisaarnaa, oli ollut turhaakin turhempi. Näkyi, että poika oli ollut liian kauan erossa äidistä, niin ettei enää kyennyt mittaamaan äidinsydämen syvyyttä.

Satoja kertoja syrjään sysätty, tuhannesti unohdettu ja aina laiminlyöty äiti siinä lähestyi poikaansa hellyy-dellä kuin olisi se ollut yhtä monta kertaa ansaittu kuin kiittämättömyydellä loukattu.

Puheli kuinka pojan ei pitänyt mieleensäkään päästää, että äidillä tässä olisi syytä mihinkään vuorisaarnoihin, ja kuinka hän päinvastoin katui, että oli joskus mennei-syydessä käyttänyt kovia sanoja, jolloin hän kenties oli pojan kohtalon pelosta liioitellut; kuinka hän oli onnellinen, että poika oli osoittanut luottamusta ja jälleen lähes-tynyt häntä lapsena; kuinka hän aina oli ajatuksissaan tämän luona; kuinka hän oli kiitollinen tälle kaikesta — mistä kaikesta? kysyi poika itseltään —; kuinka hän oli niin sanomattoman iloinen siitä, että pojalla nyt oli hyvin. Mutta, lisäsi äiti, hän olisi vieläkin onnellisempi, jos poika kerran vaivautuisi kirjoittamaan hänellekin runon ja lähettäisi valokuvansa!

Toden totta, poikahan oli kirjoittanut runoja kaikille ja kaikesta, mutta omalle äidilleen ei hän ollut tullut kirjoittaneeksi ainoatakaan vaivaista säkeistöä, lukuun-ottamatta pikku runoa kaksikymmentä vuotta sitten, jol-

loin järjestelmä ei vielä ollut kokonaan riepoittanut häntä äitinsä kosketuksesta, jolloin lapsenmielestä oli vielä niin paljon jäljellä, että se saattoi puhjeta joiksikin laihoiksi sanoiksi ja soinnuiksi, jotka muodostivat korkeintaan värsyn — kumpaakin vuosikymmentä kohti, joiden kuluessa ei pojanrakkaus ollut jaksanut kohota kertaakaan kaikkien niiden muiden tunteiden rinnalle taikka yläpuolelle, jotka olivat kannustaneet poikaa runoiluun, jotka olivat sointuina ja rytmeinä helkkyneet tämän sielussa ja korvassa.

Ei runoa eikä edes valokuvaa!

Ja siellä eleli äiti yksinäisyydessä ilman että hänellä oli mitään tarkkaa kuvaa pojastaan enempää sisältä kuin ulkoakaan, ei mitään käsin kosketeltavaa, kaikki vain mielikuvituskuvaa ja luuloa, kaikki käsistä katoavaa kuin kaikki muukin köyhäinkortteleissa.

Ja sitten huomautti äiti pojan pian saapuvasta merkipäivästä ja lupasi siihen mennessä lähettää uusia kirjanmerkkejä, mutta ellei lähettäisikään, niin saisi poika olla varma siitä, että hän oli yhtäkaikki ajatuksissaan tämän luona.

Poika oli äidilleen lähettämässä kirjeessä ihastellut kaunista luontoa, minkä keskellä asui, mainiten muun ohella, että hänen asuntonsa oli melkein kirkon vieressä. Äiti vuorostaan toi ilmi ilonsa siitäkin, että poika oli sattunut saamaan asunnon niin hauskalta paikalta, mutta lisäsi, ettei ollut kylliksi, että asui kirkon vieressä: oli myös joskus pistäydyttävä itse kirkkoon!

Ja kaikkea muuta rupatteli äiti, niinkuin rupertellaan omaisten kesken kirjeissä, joiden avulla sensuurin ei juuri ole syytä toivoa virkaylennystä: kuinka hän oli unessa saanut kukkia, suuria tummanpunaisia ruusuja ja laulanut Elinan Surmasta "Vuoren taustalla ruusut kukkii", ja kuinka hän sitten aamulla oli saanut pojan kirjeen ja mitä muuta tämä oli lähettänyt; kuinka poika saattoi mennä mihin tahansa rukoushuoneeseen, jos tahtoi muistutella äidin vanhoja lauluja ja kuinka kirkoissa

vallitseva hartaus on omiaan ajatuksissa lähentämään erossaolevia omaisia, niin että hän itse esimerkiksi oli kaartin kirkossa Helsingissä kerran keskellä siunausta nähnyt äitinsä ilmielävänä, mitä hän piti sitäkin oudostuttavampana onnena, kun hän äitinsä eläessä oli ollut sellainen "hutilus".

Sanalla sanoen puheli äiti sellaisella eloisuudella ja vilkkauksella ja kirjoitti sellaisella selvyydellä huolimatta 72 ikävuodestaan, että poika todella huomasi olleensa aiheettoman pelon vallassa äidin elinvoimain suhteen. Äiti kyllä valitteli nytkin huonoa terveyttään, mutta vain sivumennen, samalla kun huomautti, että lääkärikin oli tulossa paikkakunnalle, niin että sittepä saattoi kääntyä tämänkin puoleen ja kysyä neuvoa hengenahdistukseen, minkä sanoi ajoittain itseään vaivaavan.

No, poika tietysti ihastui ikihyväksi. Ei muistanut, koska olisi ollut viimeksi tällaisen ilon vallassa. Sillä maanpakolaisuudellakin on omat ilonsa, mitkä jotakuinkin tarkkaan vastaavat köyhäinkorttelien iloja yleensä, s. t. s. nautinto siitä, että onnistuu välttämään jonkin lisämurheen, minkä turvaton tila kulloinkin on omiaan tuottamaan. Sillä järjestelmä ei pidä siitä, että sen vihan kohteet puikkivat kuin koirat veräjältä: kaikki pitää täsmällisesti olla sorahaudassa, oka-aitojen takana taikka josakin muussa paikassa missä näitä on tilaisuus tarkkaan pitää silmällä. Ja sen vuoksi ei se lakkaa ponnistelemasta saadakseen käsiinsä nekin, jotka ovat onnistuneet sitä osittain jatkuttamaan. Järjestelmällä on varta vasten laitoksensa, jotka huolehtivat siitä, että sen käsistä juokseen pysyvät huudossa ja että nämä jossakin muualla sotkeutuisivat verkkoon. Kouluja käyneet kekseliäät aivot sommittelevat hälytysjuttuja. Ikäänkuin kellon mukaan seuraa ryöväriuutinen toistaan vieraiden maiden lehdistä, niin, saadaanpa välistä kokoon sievoisia valtiopetosjuttujakin yksinomaan siinä tarkoituksessa, että veräjän läpi loikanneet puuttuisivat nuotanperään. Saa siinä siis katsoa, ettei ehdoin tahdoin pistä päätään silmukkaan.

Mutta joka kerta kun on *toistaiseksi* onnistunut säilyttämään eräänlaisen vapautensa ja tuottanut järjestelmälle pettymyksen, tuntee tietysti vastaavaa iloa.

Niinpä laske poika, että hän oli saanut jo viitisenkymmentä kertaa ravata valtiollisen keskuspoliisilaitoksen portaat ylös ja alas; aina enemmän taikka vähemmän huolissaan ylös, riippuen tämä siitä, mikä ankka kulloinkin oli yrittänyt räpytellä järjestelmän lahjomissa lehdistä, kun taas iloisena ja toivorikkaana alas onnistuttuaan jälleen uudelleen käymään täydestä, s.t.s. varsin vähäpätöisestä pakolaisesta, jota toistaiseksi määrättyä ritarillisuutta harrastava demokratia ei katsonut maksavan vaivaa ahdistella, semminkään kun sillä ei ollut mitään muuta syytä siihen kuin "epämieluisen vierasmaalaisen oleskelu maassa" yleensä.

Mutta ilo, minkä poika koki äitinsä kirjeen johdosta, oli sentään monta vertaa suurempi. Sillä tässä oli hänellä nyt onnenaan kaikkien uurauden maailman äitien perityyppi, suuremmoisena rakkaudessaan, suuremmoisena alistuvaisuudessaan, perityyppi, joka ei kysy, saako se mitään hyvitystä vaivannäöstään ja uhrautuvaisuudestaan, joka

"ei mitään pyydä, vaan kaikki antaa".

Tässä hän, tuhlaajapoika ja määrättömillä teillä harhaileva kiertolainen, sai tuta lapsenonnen kaikessa aurinkoisessa lämmössään, lohtua tuovana, auvoisana.

Ja hänen ajatuksensa lähtivät kiertelemään mielikuvituksen maille, kuinka tässä kenties vielä kaikki tulee hyväksi jälleen, kuinka hän tästä vielä palaa kotimaahansa, kun ensin on ponnistellut niin paljon, että voisi tarjota huolista vapaan olemassaolon vanhalle äitirukalleen ainoan lapsensa lähetyvillä. Kenties järjestelmä ummistaisi silmänsä ja antaisi tällaisten vähäpätöisten ja vähävoimaisten köyhäinkorttelien ihmisten nauttia hiljaisesta onnestaan, siitä, että sentään kerran saavat turvallisesti olla yhdessä. Kenties ei järjestelmä panisi pahakseen,

että poika saisi olla ummistamassa äitinsä silmät sitten joskus, kun aika olisi täytetty....

Mutta ennenkaikkea oli pojan pidettävä kiirettä äidin toivomusten täyttämiseksi. Oli oikein hauska ajatella, että tämä pyysi jotakin sellaista, mikä oli mahdollisuuksien rajojen sisäpuolella, jos kohta valokuvat ovat muuallakin kovin haluttuja, eikä ainoastaan valokuvat vaan mikä tahansa. Niinpä oli kerrankin jollakin "täysin käsittämättömällä tavalla" matkan varrella kadonnut pojan äidille joululahjaksi lähettämä rahamäärä, vaikka se oli niin pieni, että "löytäjät" tuskin saattoi sillä hankkia litran virolaista jouluhauskutusta.

Mutta valokuvat oli tilattava, ja ennenkuin poika sai mallikuvankaan, oli hänen merkkipäivänsä käsillä — toinen suuren ilon aihe lyhyen ajan tietämiin. Niin äärettömän huomaamatonta elämää kuin poika elikin, oli hänen lähellään sentään jopa vieraalla maallakin useita ystäviä. Nämä tietysti tekivät kaikkensa valmistukseen pojalle merkkipäivänsä niin rattoisaksi kuin suinkin mahdollista. Siinä kukkasia, siinä pikku lahjoja, siinä hyvänsuovia köyhäinkorttelien ja mäkitupain ihmisiä, kommunisteja, sosialidemokraatteja, pikkuporvareja — yhteinen rintama, kuten poika puolittain leikillään tilaisuudessa huomautti. Ja siinä vihdoinkin kirjeitä ja sähkösanomia tovereilta sekä kotimaasta että jopa Atlannin takaa. Äidiltä sen sijaan ei saapunut mitään, mutta niinpä tämä olikin jo etukäteen huomauttanut olevansa joka tapauksessa ajatuksissaan läsnä.

Mutta merkkipäivänsä aattoiltana, kuulaana ja kirkaana marraskuun kuutamoisena puhteena istui hän täyttämään äitinsä pyyntöä runosta. Äiti oli pyytänyt jotakin menneistä. Ja kas näin kirjoitti poika äidilleen:

Kuu kultaa kammiooni,
on merkkipäivän aatto,
ja kuudantietä kulkee
niin aatosteni saatto.

— Noin nopsa minne matka
on muisteloilla teillä?
— On taistos tanhuville
nyt öinen matka meillä.

Sun siivillämme sinne
nyt viemme taakse aikain,
sa kussa ensi iskut
sait tuta tuskan taikain,

mut kussa ensi riemut
myös koit sa onnen suomat
ja ensi voitot niitit
sa omain kättes luomat,

ja missä kaikki kaipuus
ne etsi täyttymäänsä,
ja odotus sua raastoi
ja nosti synkät säänsä,

kun täytyneet ei toivees,
niin vaikka sielus luotti,
ja uskos uljahinkin
vain pettymyksen tuotti,

mut missä yhtäkaikki
sua moni auvo heijas
ja moni tähti nousi
ja paistoi päivä seijas,

ja missä sävel yksi
se helis muiden yli,
ja kuumeisimmin vartos
sua aina yksi syli —

sun kantajasi kalliin,
sun oman äitis armaan,
mi varmaan varronnastaan
sai kutrikuunun harmaan.

Niin, sinne sun me viemme
nyt uomaa tähtivöistä,
kautt' ajan menneen, olleen
kuun kultajuovaa öistä.

Sä emmit? Huoli heitä:
sä olethan vain Eräs,
vain Muudan muidenlainen,
mi hengenhuoleen heräs

ja pyrki päivän puoleen
ja sokeuttaan horjui,
mut sentään aina pyrki
ja varjon tenhot torjui! —

Näin kuudanyönä haastaa
nyt ajatusten saatto,
ja suur' on niiden seura,
kun vanhuuden on aatto!

Merkkipäivänsä vaiheilla teki poika näet sellaisen merkillisen keksinnön, että hänkin oli jo vanha, oli hänkin jo kallistumassa iltapuoleen, ja sitä enemmän kallistumassa, kun oli monesti ihan vain kuin ihmeen tavalla selviytynyt ja lisäksi reisussa remppaantunut. Amerikkalainen toverinsa onnittelussaan mainitsi, ettei pojan ikä vielä ollut ikä eikä mikään ja että hän puolestaan aikoi elää kahdeksankymmenen ikäiseksi, ellei sitä ennen hirttetä — asiallinen loppuhuomautus kylläkin maassa, missä

yksi ja toinen solahtaa niin näppärästi silmukkaan ja minkä esimerkkiä liberaaliset pakinoitsijat pojan koti-
maassakin niin rakastettavasti suosittelevat noudatetta-
vaksi työväenluokan esitaistelijoihin, lainkaan ottamatta
huomioon, että Amerikassa on silmukkaan solahtanut
taikka tuhrittu tervaän ja höyheniin yksi ja toinen oikea-
mielinen tuomarikin, joka on järjestelmän terrorin val-
litessa tahtonut pitää kiinni edes niistä laeista, jotka
omistus on säätänyt.

Mutta kun poika oli jo elämänsä varrella tottunut kai-
kellaiseen muuhunkin merkilliseen, niin ei vanhuuskaan
häntä erin hämmästyttänyt, vaikka se olikin tulossa ihan
kaupanpäällisenä vastoin kaikkia aikaisempia edellytyk-
siä ja ammattimiesten lausuntoja.

Ja sitä paitsi askartelivat hänen ajatuksensa toisessa,
äidissään, jonka kiireen ikä jo oli lumittanut ja jonka
ainoana maallisena mielteenä enää oli poikansa onni ja
menestys. Keventämällä hänen päiviään keventäisi poika
omiaankin, valmistamalla iloa hautaan hoippuroivalle
vanhuudelle kartuttaisi hän kukaties tulevan omankin
vanhuutensa iloja, jatkaisi nuoruuttaan, mikäli järjestel-
mä ei pitäisi sitä suoranaishana rikoksena kaikkea omis-
tuksen hyvää tapaa vastaan....

Ja niin kiitti hän äitiään rakastettavasta kirjeestä,
tämän hyvistä ajatuksista ja huolenpidosta, lähetti tälle
kuvansa ja runon, ja pyysi tätä uudelleen kirjoittamaan
mahdollisimman pian, hän kun oli pelkkää odotusta.

Ja sitten jäi poika taas odottamaan mitä äiti nyt
sanoisi poikansa kaksoiskuvasta, mitä ulkohahmosta, mitä
sisäisestä. Lähetettyään runonsa hymähteli poika hymäh-
telemistään, kuinka siinäkin taas oli mahdollisimman
vähän äidistä, mutta sitä enemmän hänestä itsestään.

Ja viikot vierivät ilman, että äiti antoi mitään kuulua
itsestään, ja ruvettiin pääsemään joulunnurkille.

Rikkaat rupesivat ottamaan juhlaa vastaan omalla
tavallaan: ähkivät rouvat ja turpeat herrat ja hienon

hienot tyttäret juoksivat taikka ajelivat autoillaan yhdestä tavaraparatiisista toiseen, viivyskelivät erikoiskauppojen ikkunain ääressä, joissa tavarain hinnat määritellään aina vähintään kolminumeroisella luvulla, jalokivi-, turkis- ja muotiliikkeiden huoneustoissa oli tulvaa viikkoausia, apulaiset saivat hikoilla ja juoksupojat ravata — palatsit oli täytettävä kaikkein parhaimmalla, mitä ihmiskunnan luovat kädet kykenivät hankkimaan, muovamaan ja luomaan. Ja kaiken piti tapahtua viikkoja ennen joulua — eihän ollut rahasta tinkaa ja paras päästä roskaväen jaloista, kun tämä vihdoin aivan juhlan aattopäivinä täytti kauppakadut ja parveili helppolain ja loppuunmyyntien ahtaissa ja romuisissa suojissa kärkkyen tavaroita, mitkä vauraat olivat jättäneet jäljelle: pikku esineitä, joista ei kenellekään ole iloa eikä hyötyä, vaatekappaleita, jotka eivät pysy "prässissä" ja jotka turmeltuvat ensimmäisestä sateesta taikka auringonpaah-teesta, jalokiviksi itseään valehtelevia lasinsiruja, vanhoja joululehtiä, pahvieläinkuntaa — parveili ja seisoi jonossa kuin pahimpaan kriisiaikaan, puolen miljoonan-kin kaupungissa, kun jo on satojatuhausia sellaisia, jotka eivät voi mitään hankkia ennakolta eikä tuskin mitään määrääikaankaan, verot kun ovat myös joulunnurkilla maksettavat, velaksiotetuista vaatteista ja huonekaluista suoritettava määrätty kuukautinen osamaksu, ja kaikki muutkin mahdolliset menot kun sattuvat joulun aikaan ilman, että olisi mitään muuta mahdollista tuloa kuin ainoa mahdollinen — nälkäpalkka, jos sitäkään.

Ai sitä mässäystä, mitä vauraus joulun korvilla harjoittaa, ja voi sitä murhenäytelmää, mitä varattomat perheenäidit ja huoltajat köyhäinkortteleissa niihin aikoihin esittävät, kun ei mikään riitä mihinkään, kun kaikesta täytyy tinkiä, kun mielihalut on pakko piestä alkuosaasiinsa ilman, että edes yhtään ainoata näistä osasista voisi kunnolleen tyydyttää! Ja kaikesta mitä on jouluna voinut ja uskaltanut hankkia jotenkuten pettääkseen itsensä yli juhlan, saa sen jälkeen ruumiinkärsimisellä maksaa.

Parin päivän kylläisyyttä seuraa viikkojen nälkä — järjestelmä on kytkenyt orjansa mahastaan. Kaikille ei sittenkään ole syntynyt vapahtaja. . . .

Ja poika muisteli kaukana kyhjöttävää äitiään lähettään tälle mitä saattoi: joululehtiä, kuvalehtiä, joita tiesi äidin pikku holhottiensa kanssa mielellään lukevan ja selailevan ja suomentavan, lähetti juuri ilmestyneen runokokoelmansa, lähetti pienen rahalahjan, mutta ennen kaikkea kirjeen.

Siinä hän jo todenteolla nuhteli äitiään, kun tämä oli niin pitkän aikaa ollut vastaamatta. Olisihan tämä "edes voinut ilmoittaa, oliko saanut runon ja kuvan, kuva varsinkin kun niin helposti saattoi kadota tiellä. Pitihän pojan toki saada varmuus siitä, oliko lähetys tullut perille" j.n.e. j.n.e.

Poika ei tietysti ollut lainkaan nyreissään äidilleen, sillä kirjeiden kirjoittamisesta ei suinkaan voida pitää minään 72-vuotiasten, sairaaloisten vanhuksien ammattina. Mutta odottavan aika on pitkä, ja olivat olosuhteet tehneet hänet tässä suhteessa niin malttamattomaksi. Ja siksi toiseksi tiesi poika, ettei hän itsekään ollut täyttänyt kaikkea, mitä äiti oli pyytänyt: ei ollut mennyt kirkkoon. Tämän laiminlyönnin hän kuitenkin päätti korjata jouluaamuna. Tässä ei ollut kysymyksessä pojan oma harastus, vaan vanhan äidin toivomus, joka kävi niin helposti laatuun täyttää, kunhan nyt vain tuli lähdettyä. . . .

Ja niin tuli itse jouluaatto ja oli kulunut suunnilleen kaksi kuukautta siitä, kun äiti oli kirjoittanut pojan viimeksi saaman kirjeen.

Aatto juhlaa jalompi: mäkituvissa vietettiin jo puollittain juhlaa, keittiöt höyryivät, ovet paukahtelivat, kuusia kannettiin sisälle, olkilyhteitä ripusteltiin seipäisiin, kun poika lähti tavanmukaiselle postireisulleen varmana siitä, että nyt saisi vihdoin äidiltään joulutervehdyksen, tavanmukaisen herkällä mielellä kirjoitetun kirjeen ja kirjanmerkin, missä lapset leikkivät kuusen ympärillä ja äiti ja isä ovat syventyneet raamattuun.

Mennessään oli poika jonkun verran alakuloinen sen johdosta, ettei missään ollut jälkeäkään lumesta, ei pakasta, ei ohitse kiitäviä rekiä, ei kuulunut aisatiukujen helinää, kuten aina ennen kotimaassa — kaikkialla vain harmaata ja mustaa, alaston maa, alaston metsä, synkkyyttä alhaalla, synkkyyttä ylhäällä; pilvet roikkuvat matalalla ikäänkuin olisivat tahtoneet kutistaa näköran- nan olemattomiin ja ahtaa valoa odottavan ihmisen ikui- sen sydäntalven ahtaaseen harmauteen, lopettaa tyyten senkin päivän, mikä vielä uumoi myöhäisten puhteiden lyhyessä lomassa.

Mutta postissa ei ollut mitään äidiltä. Oli kirjeitä, kortteja ja sanomalehtiä, mutta ei mitään äidiltä. Tiesi avaamatta, mistä mikin kirje oli lähetetty, paitsi yhtä. Sen osoite oli aivan outoa käsialaa. Mutta mikään niistä ei kiinnittänyt pojan mieltä, kun ei niiden joukossa ollut sitä yhtä, jota hän oli niin hartaasti toivonut ja odot- tanut.

Palasi raskain mielin kotiin.

Aukoili kirjeitä.

Vieraalla käsialalla kirjoitetusta putosi avatessaan pienen pieni sanomalehtileikkele. Kuolinilmoitus.

Äiti oli kuollut.

Oli kuollut jo ennen, kun poika oli saanut hänen kir- jeensä, missä siunasi tämän ja pyysi runoa ja kuvaa. Oli kuollut ja kuopattu tasan kaksi kuukautta sitten. Ennen pojan merkkipäivää, missä oli luvannut olla ajatuksissaan mukana, oli kuollut ennen, kun oli saanut pyytämänsä kuvan ja runon.

Poika oli lähettänyt kuolleelle joululehtiä, kuvalehtiä, joululahjan ja kirjeen, missä moitti, ettei äiti ollut vas- tannut.

Poika oli kokonaista kaksi kuukautta askarrellut kuol- leen kanssa, rakennellut tuulentupia, kuvitellut tulevai- suutta yhdessä tämän kanssa. Elänyt mitä läheisim- missä suhteissa olemattoman kanssa.

Tyrmistyttävää.

Poika lyyhähti kuin lyötynä läjään tuolilleen ja itki, mitä ei ollut tehnyt sitten kun kansalaissodan jälkeen sai tiedon kahden — valkoisen nostokkaan, veljesten, kuolemasta. Olivat aikaisemmin olleet hänelle niin rakkaat, että poika suri kyyneleihin asti, että hekin olivat kaatuneet sodan sovitusuhreina.

Oli kuin olisi haukonut tyhjää ilmaa.

Kaikista häntä kohdanneista köyhäinkorttelien järjettömyyksistä oli tämä huimaavin ja kammottavin. Kaikki tähän asti sattunut oli ollut jollakin tavoin luonnollista, että ruhjouduttiin, sairastuttiin taikka kuoltiin työssä, että oli vastoinkäymisiä, koska ei voinut olla mitään muuta, että nähtiin nälkää, koska tuotteet jaettiin epätasaisesti, koska vauraan piti saada liian paljon ja köyhän luojaan liian vähän — kaikki se oli luonnollista, koska köyhäinkorttelit eivät itse määränneet kohtalostaan, koska järjestelmä kavalsi ja petti.

Mutta tässä oli jotakin luonnotonta. Tässä oli kysymys vähäpätöistäkin vähäpätöisemmästä olennosta, jonka järjestelmä oli käsikivissään jauhanut jo ammoin loppuun ja josta sillä ei enää ollut mitään syytä kiistellä, mutta joka oli haaksirikkoisena ajautunut tyyneen poukamaan, joutunut ihmeen kautta jalojen ihmisten käsiin, saanut hoivaa ja rakkautta, ystävyyttä vierailta, sydämellisyyttä pojaltaan.

Ja nyt hän oli kuollut — tolkuttomasti juuri silloin, kun hänen vasta oli sallittu poimia jokukaan rypäle pensaasta, minkä vuosikymmenien kärsimystensä kyyneleillä ja rakkautensa loputtomilla uhrauksilla oli nostattanut ja kasvattanut.

Alistunut pyörretyväällä nöyryydellä palvelemaan ihmiskuntaa, uurtanut ja puurtanut yli puolen vuosisataa, heijastanut sielussaan taivaan ja hedelmöittänyt kättensä työllä maan, kuten tarinan apostoli, mutta vasta kuolinhetkellään saanut itse omata taivaan sädehohteen, vasta kuollessaan saanut kurkoittaa maan satoon.

Aina taivuttanut iskuilla päänsä uskonsa tarjoamalla

lujuudella ja alttiudella valmiina mihin tahansa, kunhan hän vain oli varma siitä, että haudan tuolla puolen — ei tässä elämässä, joka oli vaurauden monopoli — sai palkan vaivoistaan.

Niin, ja jos hän olisi saanut jakaa vanhan ajan marttiirain kohtalon ja hänet olisi lapsi pyhimys Cyrilin tavoin asetettu vaihtoehdon eteen: pääset kaikesta kidutuksesta, jos tulet järkiäsi, olisi hän Curilin lailla vastannut: Kärsin mielelläni, sillä pääsen jumalani luo!

Sillä hänen jumalansa ei ollut voimattoman voiman jumala eikä köyhäinkorttelien sorrettujen Jehova, kampaailun kannustaja. Hänen jumalansa oli järjestelmän jumala, luihu köyhille, auvoisa vauraille. Ja hänen lapsenuskonsa ei kyenyt epäilemään, että tässä tehtiin petoskauppaa.

Mutta järjettömintä tässä olikin se, ettei poika ollut saanut aikaisemmin mitään tietää.

Syy selitettiin juurta jaksain kirjeessä. Ei ollut mitään osoitetta. Äiti ei ollut ilmoittanut sitä kenellekään. Jokainen jälki pojasta oli kadonnut. Kuin valpas kyyhkyemo oli äiti kuollessaankin huolehtinut poikasestaan, jotta tälle ei vain tapahtuisi mitään ikävää sen vuoksi, että osoite joutuisi vieraille. Eihän koskaan tiennyt, mikä vaara missäkin uhkaisi

Ja vain ihmeen kautta saivat sukulaiset tietää, miten ilmoittaa pojalle.

Ja niinkuin poika oli kuvitellut saavansa sitten ”joskus” sulkea vanhuksen silmät, tietämättään, että tämä ”joskus” oli jo aikoja sitten ollutta ja mennyttä. Järjestelmä oli pitänyt huolen, ettei pojan tämäkään toive toteutunut. Järjestelmä ei ole pilkulleen samallinen kaikkialla. Siinä on eri vivahduksia eri maissa. Poika oli juuri lukenut, kuinka vangittu vallankumousmies eräässä maassa oli toistaiseksi vapautettu vankilasta, jotta sai mennä sairaana olevan vaimonsa luokse. Mutta maa olikin vanhoja sivistysmaita

Tässä oli omistuksen nousukasraivo erottanut omaiset,

tässä oli riehumassa järjestelmä, jonka edustajilla ei ollut mitään perintätapoja, jotka olivat rengeistä kohonneet voudeiksi ja jotka nyt tanssivat kuin karhut väkevämpäinsä renkaissa: alennuksen häpeä pukeutui sitä raaempaan muotoon niitä kohtaan, joita oli valta raadella.

Mitä sitä liikutti köyhäin sielunelämä, mitä sitä liikkutti, ettei poika saanut olla sulkemassa hautaan kallistuneen äitinsä sammuneita silmiä, ettei kuoleva vanhus saanut viime hetkellään iloita siitä, että sai vapisevin käsin tunnustella ja himmenevin silmin nähdä, että hän saattoi huoletta lopettaa vaivalloisen vaelluksensa, kun pojalla sentään oli "niinkin" hyvin. Ei! Hyökkäävä järjestelmä ei tunne eikä järkeile: anarkian ruumiillistumana riehuu se päätäpahkaa niitä vastaan, jotka osoittavat sen anarkian, mutta jotka vääräin todistusten nojalla tuomitaan anarkian synnyttäjinä taikka valmistajina.

Sydänsuru on itsekäs.

Sydämeen satutettu näkee kernaasti vain oman vertavuotavan haavansa. Kyyneleet himmentävät muun maailman. Oma kärsimys kasvaa alpiksi, minkä jääkylmä huippu kohoo kaiken muun onnettomuuden yli, omakoh-taisuuden taivaita hipoovaan korkeuteen.

Pojan sisin mieli kapinoida.

Mutta hän talttui pian. Miksi korostaa huimaaviin tällaista yksityistapausta, jolla kuitenkin pääasiaansa nähden oli niin luonnollinen selitys: äitihän kuoli vanhuuttaan.

Oli tapahtunut luonnottomampiakin seikkoja. Kohtalon vuodet tiesivät kertoa paljon järkyttävämmistä onnettomuuksista. Ja poika itse oli osin omin silmin saanut seurata, osin kuulla tapahtumista, joille ei ollut mitään luonnollista selitystä: kuinka ihmiset erotettiin toisistaan parhaassa kukkeudessaan, kuinka kuolemaan oli tuomittu verevin nuoruus, kuinka jäljelle jääneet juuri olivat haetaan hoippuroivia vanhuksia, ja mitä kaikkia sydäntä-

särkeviä kohtauksia tarjosi luokan kärsimysnäytelmä kokonaisuudessaan.

Poika muisti eräitä karmivia kauhunäytelmiä omastakin horisontistaan.

Aivan oikein aavistaen, ettei järjestelmän laki tarjoisi lupaamaansa suojaa, oli hän mullistuksen tapahduttua painunut piilopirttiin, ja siihen aikaan olivat uskomattoman monet vieraat tuvat piilopirttejä. Oli lähtenyt taivaltamaan ensi kerran kokonaan ilman päämäärää, mutta melkein kohta satamoitunut toistaiseksi turvalliseen soppeen, luokkatoverien huomaavaiseen hoivaan.

Mutta määrättömiä taivaltajia oli siihen aikaan paljon, ja niin astui pojankin piilopirttiin ovesta eräänä päivänä toinenkin matkalainen.

Tämä oli ihastuttavampia tuttavuuksia, mitä poika oli ikänään tehnyt. Voimakas ja intoisa nuorisoveri, varreltaan kookas ja sielultaan sees, todellinen vallankumoustaistelija, joka pienen toverijoukkonsa kera oli muusta maailmasta erotettuna kahakoinut ylivoimaista vastustajaa vastaan, kunnes oli harvoine jäljellejääneine tovereineen tullut pakotetuksi peräytymään ja pakenemaan. Viimeisessä kahakassa oli ollut vaimonsakin mukana, mutta oli tämä painunut suoraan etelään "Vendeen" sydämeen synnyinkotiinsa odottamaan rauhallisempaa aikaa. Mies oli piileskellyt viikon päivät, kun hänessä jo heräsi vastustamaton tarve päästä vaimonsa luo, ja tiellä sinne eksyi hän pojan piilopirttiin.

— Olimme juuri menneet naimisiin, saaneet kodin kuntoon ja sijoittelimme juuri sisäikkunoita paikoilleen, kun vihollinen hyökkäsi, turisi toveri, ja nyt aion minä lähteä suoraa tietä etelään vaimoni luo, sillä arvaan, että hän on rauhaton, kun ei tiedä kohtalostani.

Poika selittämään, että oli sulaa hulluutta lähteä etelään keskelle valkoisten leiriä; johonkin muuhun suuntaan sitä piti yrittää, jos mieli selviytyä.

Mutta toveri:

— Ensin etelään ja sitten minne tahansa.

Ja sitten toveri tyhjentelemään taskujaan vaarallisista esineistä. Otti esiin browningin ja sanoi:

— Kuljin puolen päivää salonpolkua sormi liipasimella aina valmiina ampumaan.

Irroitti patruunapesän, käänteli ja väänteli sitä aikansa sormissaan, kunnes yhtäkkiä ällistyneenä huudahti:

— Näkyy olevankin rikki; kuka tahansa olisi voinut päinvastoin ampua minut kuin koiran. Liekö hyvän vai pahan merkki?

Luovuttuaan kaikesta, minkä keksiminen olisi ehdottoman varmasti maksanut kiinnijoutuessa hengen, lähti hän kaikista pojain kielloista matkaan.

Päivän perästä joutui hän kiinni, ja kahden päivän perästä oli hän saanut ”ansaitun palkkansa”.

Ja synnyinkodissaan odotti nuori vaimo, joka oli vasta ehtinyt kokea rakkauden aavistuksen, odotti ja odotti, kunnes sai lehdistä lukea, ettei hänellä enää ollutkaan miestä, että tämä oli saanut ”ansaitun palkkansa”, kun oli uskaltanut henkensä luokkansa ja vaimonsa puolesta.

Ja kaikki oli kuitenkin ollut vasta niin alussa, ettei oltu ehditty pitemmälle kuin että ”sisäikkunoita sijoitettiin”

Mutta toinen tapaus oli miltei vieläkin järkyttävämpi.

Toisessa piilopirtissään törmäsi poika niinikään yhteen henkipaton kanssa.

Tämä oli kummallisen pienikokoinen, ulkomuodoltaan mitäänsanomaton ja kelmeä. Mutta hänen rinnassaan paloi sitä väkevämpi liekki, ja hänen hyväuskoisuutensa oli suorastaan kammottava. Kaikki valkoisten voitonuutiset olivat silkkaa valhetta. Valkoiset eivät saartaneet Tamperetta. Valkoiset eivät kiertäneet rengastaan tiukempaan. Valkoiset eivät olleet valloittaneet itäistä kaupunginosaa. Valkoiset eivät olleet vihdoin saaneet käsiinsä koko kaupunkia. Kaikki oli paksuinta valhetta. Päinvastoin: punainen armeija oli kenties peräytynyt joillakin kohdin, mutta sitä ei oltu lyöty, vaan se itse tulisi tuossa tuokiossa tekemään hampppua valkoisista. J.n.e. J.n.e. Loppumattomiin.

Hän oli luokkasodan puhjetessa ollut varsin huonoilla jäljillä. Oli nuorisoliittopuhujia, ja oli parhaillaan ollut kiertelemässä valkoisten perintömaita ja osastoissa ohjannut nuorisotovereja — kirjanpidossa, kun alkoi paukahdella. Riensi varovaisuuden vuoksi piirikaupunkiinsa, vaikkei juuri pelännytkään; täällä kävi hän päivisin työssä, mutta riensi aina iltaisin suoraan kortteeriinsa — pojan piilopirttiin kaiken varalta. Hän ei ollut nostanut asetta ketään vastaan, vaan oli päinvastoin liikuskellut varsin ”porvarillisissa” harrastuksissa, ohjannut nuorisoliittolaisia oikeastaan omistavain ainoassa henkisessä harrastuksessa. Hänellä ei siis pitänyt olla mitään pelättävää, mutta eihän koskaan tiennyt: kotipuolesta saattoi tulla joitakin villiintyneitä hulikaaneja, jotka eivät kunnioita lakeja eikä asetuksia, ja mene tiedä, mitä saisivat päähänsä.

Sinne ei hän uskaltanut lähteä, niin kovin kuin hänen mielensä paloikin sinne: oli kiertomatallaan saanut vaimoltaan terveiset, että tämä oli lahjoittanut hänelle pojan, esikoisen. Ja kun hän huomautti tästä, oli hänen vähäpätöisessä olemuksessaan jotain käsittämättömän jyhkeätä ja loisteliasta, ja hänen sisimpänsä kuohui niin voimallisia tunteita, että olisi voinut luulla hänen hintelän tomumajansa menevän kappaleiksi niistä.

Mutta hänen hyväuskoisuutensa tuotti hänelle turmion. Aivan oikein: kotipuolesta lähetettiin vakooja nuohomaan kaupungista senpaikkaisia. Parina iltana työstä palatessaan sanoi nuorisotoveri jonkun ihmeellisen hunnutetun naisen seuranneen hänen askeleitaan. Hän muutti asuntoa. Mutta ihan lähipäivinä joutui hän kiinni.

Toverit, jotka olivat nähneet, kun häntä saatettiin asemalle kotipuoleensa lähetettäväksi — käsiraudoissa, sanoivat, että häntä oli ollut surkea katsella. Tuollainen pieni, kelmeä, vähäpätöinen olento käsiraudoissa!

Kukaan ei uskonut, että hänelle tapahtuisi mitään. Mutta siihen aikaan pettyi moni usko!

Muutaman päivän perästä oli hänkin saanut ”ansai-

tun palkkansa''. Järjestelmän palkan siitä, että oli valmistanut kapinaa kiertämällä maata ja mannerta ja opettamalla kirjanpitoa!

Ja niin ei hän saanut koskaan nähdä esikoistaan, ei koskaan sulkea syliinsä lasta, jolle oli antanut hengen. Ja jos hän seinää vasten seistessään kiväärinputkien suuntautuessa häntä kohti unohti luokkansa ja ajatteli lastaan ja vaimoaan, niin täytti hänen silloin heikkous, jota ihanampaa ei yksikään ihminen ole tuntenut, heikkous, joka on kaikkien heikkojen voiman taika, joukkosuuruuden sisimpiä salaisuuksia. Sillä myös äiti ja sylilapsi olivat luokkaa, ja nuori perheenisä, joka ammuttiin suurena rikollisena, antoi henkensä luokkansa edestä. Eikä työväenluokkaan ole koskaan lukeutunut ketään, joka olisi horjumattomammin luottanut sen voimaan ja lopulliseen voittoon, mutta joka myös samalla kunnioitti vastustajia ja pelkäsi vain hulikaaneja, jotka hänestä olivat kaksi eri asiaa

Ei, ei ollut siis pojalla syytä paisuttaa onnettomuuttaan taivaaseen huutavaksi: joka askeleella tarjosi luokan murhenäytelmä monin verroin synkempiä kohtauksia, sanoin selittämättömän luonnottomia piinan kuvia.

Yksinpä pojan Amerikassa asustavalla verrattomalla lapsuudentuttavalla oli pojalle surua valittaessaan kerrottavana omasta omaistensa piiristä samantapainen, mutta monin verroin kolkkompi tarina: hänen äitinsä oli luokkasodassa kuollut sydänhalvaukseen, kun oli arvellut, että hänen kaikki neljä kotimaassa olevaa poikaansa olivat joutuneet sorakuoppaan. Oli kuollessaan vain viimeiseksi viittonut kädellään jossakin siellä kaukana valtamerien takana vielä elävälle pojalleen. Hänen lapsensa eivät olleet kuolleet, vaan olivat vankileirillä, mutta tätä ei kuolemaan asti surrut äiti saanut koskaan tietää

Kuten aina, niin tässäkin oli yhteinen kärsimys auttamassa tasapainoon. Luokan jokaisen yksilön murhe oli yhteistä murhetta: kukaan ei ollut erikoisasemassa, kaikki kärsivät. Kärsivät normaalioloissa, jolloin työ ei tuotta-

nut hyvinvointia, ja kärsivät vielä enemmän epänormaalisissa, jolloin luokalla ei ollut hengenkään turvaa.

Ja täten oli pojan omakohtainen murhe vain lisävalaistuksena paremmin ymmärtääkseen joukkosielua, sen kamppailua ja pyrkimystä.

Hänen hautaan onnellisena uskossaan kallistunut äitinsä oli tämäkin vain yksi luokan jäsenistä, ei ehkä enemmän eikä vähemmän kärsinyt kuin useimmat, mutta virvatulensa kautta ehkä suurempaan sovitukseen päässyt kuin useimmat.

Pojan ja kaikkien muiden, jotka jäivät jälkeen ja jotka jäävät heidän jälkeensä, oli vain hetkellisten onnettomuuksien yli ja kautta pyrittävä kukin kaikin voiminsa tukemaan kaikkien vähäpätöisten, kaikkien sorrettujen, kaikkien vääryyttä kärsiväin pyrkimystä vapahdukseen ilman virvatulia, ilman henkisiä huumausaineita, kirkkain silmin ja aina yhä rohkeammin ja rohkeammin ottein, vapahdukseen, jonka voi taata vain orjuutettu luokka kokonaisuutena.

Jouluaamuna päätti poika noudattaa äitinsä viimeistä toivomusta ja lähti kirkkoon.

Hän ei tuntenut mitään vastenmielisyyttä kirkkoja kohtaan hartautta herättävinä — rakennuksina. Päinvastoin tunsu hän aina, nähdessään vieraan ja eritotenkin vanhan kirkon, tarvetta tutustua sen sisustaankin. Maanpakolaisuusvuosinaan oli hän istuskellut monissa kirkkoissa, milloin nämä sattuivat olemaan auki ilman jumalanpalvelusta. Toiset kirkoista taas olivat niin suuria, ettei papin saarna lainkaan häirinnyt. Tällöin kävi mainiosti laatuun viihdytellä itseään templin hämärässä, urkujen soidessa taikka seurakunnan veisatessa parahiksi sellaisessa epätahdissa, ettei parhaalla tahdollaankaan voinut eroittaa mitään sanoja. Visbyssä hän oli pistäytynyt seitsemänsataa vuotta vanhaan puolipimeään tuomiokirkkoon, mikä ensi katsannolta näytti aivan tyhjältä. Mutta astuttuaan peremmälle näki hän keskilaivan alla

pienen ryhmän äänettämiä, viittiloivia ihmisiä, jolloin hänestä tuntui aivankuin kirkon maakerta olisi avannut hautansa ja nostattanut niiden vainajat satojen vuosien levon jälkeen ihmisten viljoille. Vanha kirkko, siinä vallitseva hämärä ja hiljaisuus, kaikki oli kuin vartavasten ihmettä varten. Tämä ei kuitenkaan ollut sen suurempi kuin että mykät pitivät jumalanpalvelustaan. Erään suuren kirkon sisäseinissä taas oli pitkänä rivinä matalia syvennyksiä, joihin kuhunkin oli piirretty lause vuorisäärnasta. Aikansa istuttuaan yhden kohdalla, luki poika takanaan olevan kirjoituksen: "Autuaat ovat, joita vainotaan, sillä heidän on taivaan valtakunta"....

Ja kotimaastaan paetessaan oli hän poikennut kalastajasaarelle, peninkulmia mantereelta. Täällä oli kalastajilla oma kesäkirkkonsa: vanha lato, joka oli tarkoitukseen siunattu. Aaltaritaulun virkaa toimitti kirkossa 25 pennin hintainen Kristuksen kuva, ja itse alttarina oli suurehko pakkalaatikko. Mutta talvisin, kun saari oli autiona, käyttivät salakuljettajat kirkkoa tallina, mistä vielä näkyi lattiassa naulanjäljet. Naulanjälkiä siis joka tapauksessa, olipa kirkko parempi tai huonompi....

Olipa hänellä vielä hassunkurisempikin muisto kirkosta. Eräaseen kirkkoon oli eksynyt yölepakko, joka alkoi riihata seurakuntaa juuri parahiksi, kun kaljupäinen, arvokkaannäköinen, mutta epäselvästi mongertava pappi alkoi saarnansa. Pappi toi muuten pojan mieleen yhden koti-kaupunkinsa entisistä kappalaisista. Tämä puhui kovin ruotsinvoittoista suomea, niin että hän saattoi murtaa kieltä esim. tähän tapaan: "Täille on saarnattu monta härän armovuotaa". No, niin: juuri kun pappi oli kunnolla alkanut saarnansa, rupesi yölepakko kiertämään kirkon valtaisaa kupua kuin mikäkin musta pyhähenki. Räpytteli ja räpytteli lentäen aina tuon tuostakin alttarin lähettyville aivan kuin olisi aikonut istahtaa papin kaljulle päälle kuin muinen kyyhkynen Natsareetin miehen haivenille. Ja tätä kirkonmenoa se piti koko jumalanpalveluksen ajan, ja seurakunnalla oli kerrankin

hauskaa: kaikki päät kääntyivät aina lepakon suuntaan: oikealle, vasemmalle, oikealle, vasemmalle, ja kaikkien silmät tuijottivat yhtä hartaina korkeuksiin....

Mutta tällä kertaa lähti poika kirkkoon mahdollisimman hartain lapsenmielin. Häntä vainosi kuitenkin tälläkin kertaa kova kohtalo. Vanhakseltaan hän muisti, että joulukirkkoon on lähdeittävä ajoissa. Hän lähti sen vuoksi puolta tuntia ennen määräaika. Mutta hänen olisi pitänyt lähteä tuntia ennen. Perille päästyään oli pitäjän pieni kirkko jo tupaten täynnä, vieläpä kirkon porstua ja portaatkin, niin ettei hänellä ollut pienintäkään toivoa päästä kirkkoon. Ulkona taas puhalteli jäinen viima, niin että suntio, joka oli ottanut tehtäväkseen kääpiöjouluksien sytyttämisen haudoilla, — maassa oli sellainen tapa — teki aivan turhia yrityksiä. Siinä sai poika sitten värjötellä ja värjötellä kuulematta ja näkemättä mitään, ja vasta aikansa seisoskeltuaan ja odotellessaan muiden jonottajain väsymistä, onnistui hän pääsemään porstuaan asti. Mutta täällä tuli lopullinen tenä eteen. Kukaan ei tullut kirkosta ulos, ja ne, jotka olivat päässeet porstuaankin asti, kiittivät onneaan, että saivat edes siellä olla suojassa viimalta. Mutta porstuaan ajelehtineet eivät olleet jumalan kaikkein parhaita lapsia: etukaupungin sällejä, jotka iloisen jouluyön vietettyään olivat takahumalaisina saapuneet jatkamaan iloaan kirkkoon. Ja niin sai poika siinä jumalan sanan sijasta kuunnella sen aineksen suupruukia, jolle järjestelmä on varannut vain surkeimman visvansa: takapihain ja katuvierien omalaatuista sanastoa, joka on sekaisin sylkeä, paloviinaa ja nälkäistä hirtehisyyttä, ruokottomuuksia, joille ei mikään sukkeluus lainaa siipiään, kirouksia, joilta vuolautensa vie kaiken ponnen.

Tämä porstua-rahvas se hauskutti ympärillään seisoskelevaa seurakuntaa voimiensa mukaan aina siihen asti, kunnes pitkämielinen poliisi, joka juhlan merkitykseen katsoen kernaasti olisi antanut vallita "rauhan maassa", katsoi asiakseen rauhoittaa komparikkaita nuorukaisia.

Tässä hän ei tietysti onnistunut, minkä vuoksi hän lopulta päätti viskata rauhanhäiritsijät ulkonaiseen pimeyteen. Mutta tällöin ottivat nämä järkensä vangiksi ja viittasivat porstuanseinässä olevaan varoitustauluun, ettei saanut — häiritä rauhaa herran huoneessa. . . .

Ja ennenkuin poliisi ja humalaiset olivat kunnolleen ehtineet selvittää päivän tekstin, oli kirkonmenokin loppunut; seurakunta huokaisi helpotuksesta ja oli onnellinen — kuten aina — päästessään ulos täpötäydestä, kuumasta kirkosta. Puolen tunnin perästä alkoi uusi kirkonmeno. Mutta poika oli jo saanut tarpeekseen. Lähtiesään tuli häntä vastaan kirkonportilla lähellä sijaitsevan aistinviialiskoulun koko oppilaskunta: kolmekymmentä tylsämielistä. Saapuivat päiväsaarnaan, jota kuulemaan tuskin enää kertyi muita kuin he.

Mutta kotimatallaan ajatteli poika, kuinka häntä jälleen oli seurannut epäonni. Mene ja tiedä, vaikka häntä, jos olisi mahtunut kirkkoon, olisi kohdannut sama onni kuin ennen äitiään kaartin kirkossa: olisi kohdannut äitinsä näyssä. Mielikuvitustahan ei häneltä puuttunut. Ja nyt hän sen sijaan tapasi vain tylsämielisiä ja ”hulikaaneja”.

Poika oli välistä sunnuntaisin kurkistanut kirkon-ovesta sisään ja pannut merkille, että siellä tavallisesti kökötti vain parikymmentä kirkkouskovaista. Jouluna siis saavuttiin vain vanhasta tavasta. Itse kristillinen kirkkokaan kun ei ollut mitään muuta kuin vanha tapa, jonka kustannuksella kävi laatuun elää pappien hyvin tai vähemmän hyvin palkatun armeijan: kirkkoherrat ja rovastit saivat kymmeniätuhansia, apulaispapit kiristelivät suolivöitään. Kirkko tuli itsekussakin maassa maksamaaan kymmeniä ja satoja miljoonia, ja maksoi aina enemmän sitä mukaa kuin seurakunta väheni, samalla kun se enää oli vain järjestelmän henkitoreinen, mutta ei sitä vähemmän intohimoinen palvelija.

Ja poika hymähti ajatellessaan, kuinka juuri näiltä mailta, missä kirkko tavallisissa oloissa saa kourallisen

kuulijoita ja vain harvinaisina juhlapäivinä täyden huoneen, mistä siitäkkin osa tällöin jo on löyhkääviä vuohipukkeja taikka tylsämielisiä, kuinka juuri näiltä mailta oli sonnustettu ristiretkiä "hurjain suomalaispakanain käännättämiseksi" eli, kuten iänikuisessa riimikronikassa sanotaan, "jumalan kunnian edistämiseksi tällä matkalla", mutta kuinka suomalaiset olivat ottaneet vastaan nämä jumalan sanansaattajat "hurjilla huudoilla ja vastarintaa tehden", jolloin pyhä Eerikki oli pakotettu hyökkäämään heidän kimppuunsa, voitti heidät ja pakotti henkiinjääneet ottamaan kasteen". Ja niin vakiinnutettiin Eerikki Pyhän ja Birjer Jaarlin "ristiretkillä" ruotsalaisten kristittyjen voutien oikeus satojen vuosien ajan vitsoa suomalaispakanoita ei ainoastaan ruoskilla, vaan myös skorpioneilla. Viehättävän ruotsalaisen historian mukaan tehtiin ristiretket Suomeen sen vuoksi, että olisi taltutettu Suomessa oleva "mongoolikansa, joka oli sukua lappalaisten kanssa" ja joka teki murha- ja ryöstöretkiä Ruotsin rannikolle. Ja kuitenkin ei kristinusko ollut kyennyt sen paremmin taltuttamaan ruotsalaisiakaan kuin että vielä neljäsataa vuotta sen jälkeen, kun Ansgarius oli saapunut maahan saarnaamaan jumalansanaa, ja sata vuotta sen jälkeen, kun Suomeen oli tehty ensimmäinen ristiretki, oli Birjer Jarl pakotettu antamaan tunnetut lakinsa koti-, kirkko-, käräjä- ja naisrauhasta, lait verikoston ja naisryöstöjen estämiseksi, minkä jälkeen ei enää saanut murhata ketään kirkossa, käräjillä ja kotonaan, mutta kyllä muualla. Ja nämäkin olivat silloin vasta asetuksia; käytäntö seurasi erinäisiä satojavuosia perässäpäin. Ja 7-vuotisen pohjoismaiden sodan aikana yli seitsemänsataa vuotta Ansgariuksen ajan jälkeen toimeenpanivat itse kristityt ruotsalaiset tanskalaisten hallussa silloin olleessa Varbergissä teurastuksen, missä ei säästetty edes naisia eikä lapsia, ja kronikka kertoo, että yksinpä *papitkin tapettiin alttarin edessä*, tapaus, jota ruotsalaisessa *kouluhistoriassa* liikkuvasti mainitaan yhtenä kristityn Ruotsin kaikkein

loistavimmista voitoista; ja taivas tietkään mitä kronikka on kertonut tai jättänyt kertomatta esim. protestanttisen kuninkaan, Kustaa II Adolfin, samansuuntaisista uroteoista Itämeren maakunnissa, Puolassa ja Saksassa. Kunnes nyt, suunnilleen tuhannen vuotta sen jälkeen, kun kirkko oli Pohjolassa alkanut parannustyönsä, ei tavallisissa oloissa enää saa rankaisematta tappaa ketään, kun taas poikkeusoloissa vallassaolevalla luokalla on oikeus tehdä mitä tahtoo ja vain köyhiä rangaistaan, ryhtyivätpä nämä henkeä koskeviin asioihin taikka eivät. Ja tämä koskee vain murhaa tavallisessa muodossaan. Kokonaisen luokan näännyttämisestä liialla työllä taikka työttömyydellä ja riittämättömällä palkalla ei syyllisille seuraa mitään rangaistusta....

Tässä ruumenet, mitkä poika sai kirkkomatkallaan pussiinsa. Mutta vaikka ei hänelle käynytkään paremmin, oli hän kuitenkin sydämensä syvyydessä hyvillään siitä, että oli täyttänyt hautaan kallistuneen äitinsä toivomuksen. Äiti oli ollut niitä, jotka uskoivat, vaikka eivät nähneet. Poika sen sijaan mieli uskoa mitä näki. Ja työväenluokka oli opettanut hänet näkemään yhteiskunnallisen vääryyden ja sorron, jota järjestelmä harjoitti ja jonka kirkko siunasi, ja jonka poistamiseksi ei käynyt laatuun hakea apua sen aiheuttajilta. Vääryyden ja sorron uhrien oli omin voiminsa vapautettava itsensä, kaikkien yhdessä.

Hinta 15:—